

**ODESA NATIONAL
UNIVERSITY HERALD.
SOCIOLGY
AND POLITICS**

Volume 22. Issue 1 (27). 2017
SOCIOLGY

**ВІСНИК ОДЕСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ. СОЦІОЛОГІЯ
І ПОЛІТИЧНІ НАУКИ**

Том 22. Випуск 1 (27). 2017
СОЦІОЛОГІЯ

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Odesa I. I. Mechnikov National University

VISNYK
ODESKOHO
NATIONALNOHO
UNIVERSYTETU.
SOTSILOHIA I POLITYCHNI NAUKY

(Odesa National University Herald. Sociology and Politics)

Sociology

Scientific journal

Published two times a year

Series founded in July 2006

Volume 22. Issue 1 (27). 2017

Odesa
«Astroprint»
2017

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ВІСНИК ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. СОЦІОЛОГІЯ І ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Соціологія

Науковий журнал

Виходить 2 рази на рік

Серія заснована у липні 2006 р.

Том 22. Випуск 1 (27). 2017

Одеса
«Астропрінт»
2017

Засновник: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Редакційна колегія журналу:

I. M. Коваль, д-р політ. наук (*головний редактор*), **O. V. Запорожченко** (*заступник головного редактора*), **В. О. Іваниця** (*заступник головного редактора*), **Є. А. Стрельцов** (*заступник головного редактора*), **С. М. Андріївський**, **Ю. Ф. Ваксман**, **В. В. Глєбов**, **Л. М. Голубенко**, **Л. М. Дунаєва**, **В. В. Заморов**, **В. Є. Круглов**, **В. Г. Кушнір**, **В. В. Менчук**, **О. В. Смінтина**, **В. І. Труба**, **О. В. Тюрін**, **Є. А. Черкез**, **Є. М. Черноіваненко**

Редакційна колегія серії:

В. М. Онищук, д-р соціол. наук (*науковий редактор*); **О. Р. Личковська**, канд. соціол. наук (*відповідальний секретар*); **Е. А. Гансова**, д-р філос. наук, **Т. Г. Каменська**, д-р соціол. наук, **Н. В. Коваліско**, д-р соціол. наук, **Христіана Константополо**, д-р соціол. наук, **О. В. Лісеєнко**, д-р соціол. наук, **Іванка Мавродієва**, д-р філос. наук, **Славомір Партицький**, д-р соціол. наук, **Н. О. Побєда**, д-р філос. наук, **В. І. Подшивалкіна**, д-р соціол. наук

Editorial board of the journal:

I. M. Koval (*Editor-in-Chief*), **O. V. Zaporozhchenko** (*Deputy Editor-in-Chief*), **V. O. Ivanytsia** (*Deputy Editor-in-Chief*), **E. L. Streletsov** (*Deputy Editor-in-Chief*), **S. M. Andrievsky**, **Yu. F. Vaksman**, **V. V. Glebov**, **L. M. Golubenko**, **L. M. Dunaeva**, **V. V. Zamorov**, **V. E. Kruglov**, **V. G. Kushnir**, **V. V. Menchuk**, **O. V. Smyntyna**, **V. I. Truba**, **O. V. Tyurin**, **E. A. Cherkez**, **E. M. Chernoivanenko**

Editorial board of the series:

V. M. Onyschuk (*Redactor-in-Chief*), **O. R. Lychkovska** (*Executive Secretary*), **E. A. Gansova**, **T. G. Kamenska**, **N. V. Kovalisko**, **Christiana Constantopoulou**, **O. V. Liseyenko**, **Ivanka Mavrodieva**, **Slawomir Partycki**, **N. O. Pobeda**, **V. I. Podshyvalkina**

З 2012 року (з 17 тому)

«Вісник ОНУ. Соціологія і політичні науки»

має власну подвійну нумерацію

З 2016 року (з 21 тому) «Вісник ОНУ. Соціологія і політичні науки» виходить у двох випусках: «Соціологія» і «Політичні науки»

ЗМІСТ

СОЦІАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ СУСПІЛЬСТВ, ЩО ТРАНСФОРМУЮТЬСЯ: ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

Chamontin L.

Split between Russia and Ukraine: a cardinal change
in modernization process of post-soviet area? 9

Scordia P.

Media coverage of the Ukrainian crisis in Britain & France
(2013–2017) 18

Lychkovska O. R.

New theory of traditionnal and social media practices: features
and restrictions in today's Ukrainian society 37

Іванова І. Ф.

Міжнародна освітня міграція української молоді: причини,
наслідки 45

Калашнікова Л. В.

Безпека життедіяльності як предмет соціологічного аналізу:
уточнення змісту поняття 54

Ровенчак О. А., Володько В. В.

Мовні та етно-національні особливості третьої та четвертої
хвиль української імміграції у США 66

Сивохіна К. І.

Концептуалізація поняття «життєві стратегії» в соціологічному
дискурсі 83

CONTENTS

SOCIAL MECHANISMS OF TRANSITIONAL SOCIETIES:

THEORY & RESEARCHES METHODOLOGIES

Chamontin L.

Split between Russia and Ukraine: a cardinal change
in modernization process of post-soviet area? 9

Scordia P.

Media coverage of the Ukrainian crisis in Britain & France
(2013–2017) 18

Lychkovska O. R.

New theory of traditionnal and social media practices: features
and restrictions in today's Ukrainian society 37

Ivanova I.

International educational migration of Ukrainian young people:
reasons, consequences 45

Kalashnikova L.

Safety of life as a subject of sociological analysis: clarification
of the content of the concept 54

Rovenchak O. A., Volodko V. V.

Language and ethno-national features of third and forth Ukrainian
immigration vawes in USA 66

Syvokhina K. I.

Conceptualization of «Life strategies» in sociological discourse 83

**СОЦІАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ СУСПІЛЬСТВ,
ЩО ТРАНСФОРМУЮТЬСЯ:
ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ
ДОСЛІДЖЕНЬ**

Chamontin L.

Engineer and essayist

32 Henri Dunant str., 92500 Rueil Malmaison, France

Tel. +33 680 74 39 21

E-mail: laurent.chamontin@dbmail.com

SPLIT BETWEEN RUSSIA AND UKRAINE: A CARDINAL CHANGE IN MODERNIZATION PROCESS OF POST-SOVIET AREA?¹

Russia was the first country to start power race with Europeans in 18th century. Three hundred years later, one must admit that the modernization process there is not over, remains quite chaotic and has led to mixed results. Would there be specific roadblocks in the modernization process of the empire and its successors?

Actually, the driving forces of this process in Russia have been very different from what they have been in Europe: a very specific geographical context has enabled the existence of an isolated pole of power, which took the initiative of modernization on a fundamentally reactive mode, in order to answer to the challenge posed by its European neighbors. Meanwhile, civil society had no incentive for change; its passivity was seen by rulers as an obstacle to overcome. The result of this somewhat laborious process is irreversible but incomplete modernization; instrumental goals have been reached, but serious problems remain in social, political and economic spheres, so that its completion remains a key political issue in post-Soviet States, as well as the question of the legacy of «reform led from the top».

In spite of visible revival of some Soviet patterns in public life, several phenomena actually hinder the rebirth of full-scale conservative authoritarian regime. Emergence of civil society and oligarchs in Russia and Ukraine will not allow the State to monopolize public stage; totalitarian climax can probably happen only once; and organization of post-soviet space between revolutionary Ukraine and conservative Russia creates an unprecedented competitive situation. Rearrangement of relations between the State and its challengers in this context will most likely be fully original.

Key words: Russia, Ukraine, Modernization.

Some 500 years ago, a race for power started amongst Western European countries, which led eventually to replacement of old agrarian society inherited from Neolithic era with a fully new type of society.

Favorable conditions — dynamic pre-democratic institutions and a context of frantic competition between countries comparable in terms of power [1] — resulted in an unprecedented social change — «from traditional, agrarian, village-centered, patriarchal, holistic [society] to modern, industrial or 'post-industrial', urban, democratic, individualistic» [2] one.

¹ Стаття була підготовлена для міжнародної наукової конференції «Соціальні та політичні трансформації у Центральній та Східній Європі (1917–2017 рр.): чинники, досягнення, проблеми» (28–29 червня 2017 року, ОНУ імені І. І. Мечникова, Одеса, Україна).

This transition — that we will call «modernization» hereafter, following in this Prof. A. G. Vishnevsky — could not be without consequences for the rest of the World, which experienced first and foremost consequences of economic and military dynamism it enabled.

When it comes to Muscovy and its successor state, the Russian Empire, reaction to this challenge started at the beginning of 18th century, using a characteristic Russian pattern — the «reform led from the top».

With totalitarian experience, 20th century was a climactic moment in this respect, which enabled indeed to reach a no return point in the modernization process. Yet it led notoriously to quite a mixed result, either in terms of economic, social, demographical or political conditions.

This somewhat unfinished modernization inevitably sets the problem of its completion. Will the «reform led from the top» remain the driving force of modernization in the coming decades? Will ups and downs of the State set up the pace of public life, as they used to do during 20th century?

The deep-rooted pattern of «reform led from the top»

It is important, before entering the discussion of these questions, to insist on the necessity to put both Russia and Ukraine into its scope. Whereas the current Russian-Ukrainian crisis may be seen as Kiev's attempt to get out of Moscow sphere of influence and reject any concept of Russian world, it does not mean in any way that Ukraine can ignore the problems set by Russian style modernization.

Indeed the legacy of some 300 years of russification in all spheres of life could not be wiped away in only 25 years of independent rule [3]. Actually, one might even say that the painful divorce in progress is an unambiguous sign of how much these two countries share the same problems. In short, the legacy of the «reform led from the top» cannot be ignored either on the Russian or the Ukrainian side.

The persistence of «reform led from the top» pattern cannot be separated from very specific geographical and strategic conditions that have been influencing the course of Russian history until today [3].

Actually exceptional dimensions of the territory where expansion of empire took place do play a part in social inertia that has been a headache for rulers of all times.

Indeed the whole of Russian history takes place in a context where population density is very low: level of 30 inhabitants per square kilometer is reached in France on 13th century, and in Western Russia only today, let alone Siberia and Far East.

This cannot be without consequences for social dynamics, as it hampers development of horizontal links and market economy, as well as connections with Europe.

For the same reason, interaction between people and the State has always been quite loose, which actually did not enable to establish a constructive relationship between them. Two well-known patterns of Russian history are here

to illustrate this fact: the first is the famous Potemkin village; the second is the escape into the wild, allowing to evade constraints set by a notoriously heavy-handed State — this escape being made possible precisely by the size of territory.

In addition to this context, one must have in mind the lack of roots of rural private property linked with abundance of land, the authoritarian traditions inherited from Mongol rule, and the thorough effort of the rulers to eradicate any kind of urban self-government — from conquest of Novgorod to abolition of Magdeburg rights in Kiev in 1835 [4].

All this together enables to understand the development of a State that does not tolerate any kind of limitation de jure and takes all possible profit from its position of isolated continental power. Accordingly, the main features of modernization in this area are the key role of the imperial ruler, submitted to pressure of modernizing Europe and mainly concerned with increase of military power, the absence of checks and balances, and reluctant social forces, in connection with absence of visible incentives.

Doubtlessly this authoritarian modernization in a confined space left deep traces in ideas and attitudes in respect to Europe: it must indeed be seen as the very cause of long lasting predominance of conservatism and Russian messianism in politics [5; 6].

Modernization mixed results

The Bolsheviks had actually no choice but to cope with this legacy and revert to old style «reform led from the top». Yet they did it their way; indeed under imperial rule, the confined space was not perfectly closed and was limited in practice by possibility to travel abroad, by international commitments of the government and by its concern with reputation [4]; all of these mitigating factors disappeared after 1917, enabling an unprecedented speeding up of modernization — under totalitarian conditions.

It does not mean in any way that Lenin and his comrades could ignore the local context: indeed «in Russia of 1920s, the only change strategy that could reach success was one which would allow to combine a really revolutionary 'instrumental' modernization with safeguarding of many fundamental institutions and values» [2].

In other words, modernization was limited from the very beginning by its initial conditions; it actually «enabled the USSR to adopt (...) many instrumental achievements of Western societies (modern technologies, external forms of life, sciences, instruction, etc.), but could not create relevant social mechanisms for their self-development (market economy, modern social structure, modern civil society institutions, political democracy, etc.)» [2].

Today successor States of the USSR have to deal with a World power race more intense than ever, where new competitors such as China and India have emerged. They also have to cope with the mixed legacy of this conservative modernization and the structural problems it did not enable to solve, in particular dependence on export of raw materials, dependence on foreign tech-

nologies, decay of infrastructures, corruption, social and political stagnation. It means that modernization, although having already reached a no-return point, is not over.

When it comes to its next steps, the current revival of Russian military power, combined with authoritarianism, could make one believe in a comeback of the «reform led from the top». Yet the conditions that have given this mechanism its exceptional permanence have started to change significantly.

Completion of modernization in 21st century conditions: a complex game

As discussed above, the «reform led from the top» results from the combination of uncontrolled State monopolizing initiative, passive society and confined space of continental dimensions.

Obviously the confined space cannot disappear in one day, let alone the legacy it left in mindsets: let us consider an individual living somewhere in lower Volga valley, speaking only Russian, having not enough money to travel outside former USSR and getting information exclusively through Russian State TV; this individual, who is far from being the only one of his kind, can hardly have an accurate perception of far-abroad World.

Yet the tightness of confinement has started to decay, as indeed freedom of travel does exist and mass transportation has dramatically increased mobility of populations; on top of this, in spite of considerable access restrictions in Russia, the Internet also plays its part in linking its inhabitants with the rest of mankind.

Moreover, as a consequence of freedom of travel, emigration and brain drain are today a massive fact in both Russia and Ukraine [7; 8]. Whereas emigrants can have a positive impact on the economy thanks to transfer of currencies to homeland, their departure deprives it of talents needed for its necessary modernization. In particular, unless energetic policies are put in place to limit the brain drain and attract the talents, opening the confined space could well have a negative impact on growth and economic diversification that are yet urgently needed.

This massive emigration illustrates unambiguously individuals' ability to vote with their feet, hence showing that societies are today far from being passive when facing Globalization. The incomplete modernization of former USSR was actually complete enough to give people expectations in respect to welfare and standards of life. This is also the very cause of turmoil that can happen when rulers do not pay enough attention to these expectations, as dramatically shown by Ukrainian political crisis of 2014.

Whereas its autonomy and energy are more visible in Ukraine than in Russia, it does not mean that civil society is passive in the latter case: it just operates in conditions where the internal balance of power is more favorable to the State than in Ukraine. The echo met by Alexey Navalny's initiatives is sufficient in itself to remind that the State monopoly on public life is over.

Moreover the latent power of civil society in Russia is undoubtedly one of the factors, which led to over-reaction of Moscow during the Ukrainian crisis. The overthrow of Viktor Yanukovich entered in direct conflict with nationalistic storytelling designed by the Kremlin to divert people from social criticism [9]. For muscovite elites with uncertain social and functional legitimacy, the annexation of Crimea and the destabilization of Donbass enable to hide the explosive social potential the Ukrainian revolution may have at home [10].

The State cannot ignore the social expectations mentioned above, yet it is not actually best placed to fulfill them, due to historical legacy. Indeed the well-anchored pattern of «reform led from the top», combined with deep-rooted authoritarian habits and absence of checks and balances led to a highly dysfunctional type of State, invaded by corruption and hardly able to provide «healthcare, education, infrastructure management, law and order» [11] to the population, let alone conditions that would enable to take full profit of entrepreneurs' creativity.

Besides, as anywhere else, the State is challenged and its position is weakened by the development of horizontal links, inside the population as well as with the outside World. It means in particular that full-scale destruction of these horizontal links is no more possible and that, if authoritarianism can make a comeback, totalitarianism cannot. Moreover, in spite of lurches of Russian foreign policy, Moscow cannot fully disconnect from Globalization.

In other words, in both Russia and Ukraine, the State is today challenged by emergence of civil society and oligarchs, and it is in a quite difficult position to answer this challenge. The situation is made more complex again with the recent split between Russia and Ukraine: there are now two competing powers in what used to be earlier the confined space placed under the rule of Russian empire, and, as noted above, any shift of modernization process in one country has and inevitably will have an echo in the other one.

Conclusion

The comeback of Russian power orchestrated in 2014 aimed at fulfilling latent expectations of almighty power that centuries of «reform led from the top» have deeply rooted in mentalities. Yet, when having a look behind the scenes, the possible role of the State in 21st century is far from being obvious; actually, it is easier to say what will not happen than what will in regard to its contribution to reforms that are still urgently needed.

State-led instrumental modernization has been achieved in 20th century, with a huge economic and human cost. The half-modernized societies it produced have pressing expectations for more welfare and higher standards of life, whereas they have to cope with highly dysfunctional State, which can hardly be seen as the driving force of next steps of modernization.

The Ukrainian revolution of 2014 highlighted the importance civil society has taken in social and political games; it has also made them more complex, as the split between Moscow and Kiev has resulted in a political competition between these two poles of power.

In short, the multiplication of autonomous players makes for sure the modernization process more complex than what it used to be; in particular, how the State and civil society could cooperate in the future remains largely a pending question — especially if one thinks about the disrepute the State has to face, in connection with its dysfunctional character and its poor ability to have a fair discussion with social forces. The only certain point is that the era of «reform led from the top» is over.

References

1. *Kennedy, Paul M.* The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000. New York: Random House, 1987.
2. *Vishnevsky, Anatoly Grigorevich.* Serp i rubl'. Konservativnaya modernizacija v SSSR [The Sickle and the Rouble. The Conservative Modernisation in the USSR]. Moscow: OGI, 1987.
3. *Chamontin, Laurent.* L'empire sans limites — pouvoir et société dans le monde russe [The empire without limits — power and society in russified World]. La Tour d'Aigues: Les éditions de l'aube, 2014.
4. *Pipes, Richard.* Russia under the Old Regime. London: Penguin Books, 1997.
5. *Niqueux, Michel.* «Le conservatisme russe : une longue tradition» [Russian conservatism: a long-lasting tradition]. Diploweb, March 12, 2017. Accessed September 1, 2017. <<https://www.diploweb.com/Le-conservatisme-russe-une-longue-tradition.html>>
6. *Besanzon, Alain.* Sainte Russie [Holy Russia], Paris: Йditions de Fallois, 2012.
7. *Shorich, Miodrag and Filatova, Irina.* «Utechka mozgov iz Rossii: kuda i pochemu uezzhajut specialisty» [Brain drain from Russia: where and why specialists go]. Deutsche Welle, March 9, 2017. Accessed September 1, 2017. <<http://p.dw.com/p/2Yujm>>
8. *Charrel, Marie.* «Les travailleurs ukrainiens au secours de la croissance polonaise» [Ukrainian workers rescuing Polish growth]. Le Monde Йconomie, June 17, 2017. Accessed September 1, 2017. <http://www.lemonde.fr/economie/article/2017/06/17/les-travailleurs-ukrainiens-affluent-en-pologne_5146238_3234.html>
9. *Laruelle, M.* Le Nouveau Nationalisme russe. Des repères pour comprendre [New Russian nationalism : some landmarks to understand]. Paris: L'Нuvre Йditions, 2010.
10. *Chamontin, Laurent.* Ukraine et Russie: pour comprendre — retour de Marioupol [Ukraine and Russia: to understand — return from Mariupol]. Vincennes: Diploweb, 2017.
11. *Mendras, Marie.* Russie, l'envers du pouvoir [Russia : the back of the power]. Paris: Йditions Odile Jacob, 2008.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2017

Шамонтен Л.

Инженер и эссеист

Ул. Анри Дюрана, 32, 92500 Рюэль Мальмезон, Франция

РАСКОЛ МЕЖДУ РОССИЕЙ И УКРАИНОЙ: КАРДИНАЛЬНОЕ ИЗМЕНЕНИЕ В ПРОЦЕССЕ МОДЕРНИЗАЦИИ ПОСТСОВЕТСКОГО ПРОСТРАНСТВА?

Резюме

Из держав, вступивших в соревнование с европейскими странами, Россия стала первой, уже в начале восемнадцатого века. Триста лет спустя модернизация по бывшей Российской империи является незавершённой и по крайней мере хаотической. Есть ли тут в процессе модернизации специфические препятствия?

Фактически движущие силы данного процесса в России значительно отличались от тех, которые встречались в Европе: сильная специфика географического контекста создала условия для существования изолированной державы, которая приняла инициативу модернизации в существенно реактивном режиме, чтобы отвечать на угрозу, представленную её европейскими соседями.

Междуд тем гражданское общество не имело толчков к изменению; его пассивность руководители считали препятствием, которое требовалось преодолеть.

Результатом этого в некоторой степени тяжёлого процесса является не обратимая, а незавершённая модернизация. Инструментальные её цели достигнуты, но серьёзные проблемы остаются в социальной, политической и экономической областях, так что остаются ключевыми политическими вопросами в постсоветском пространстве как её завершение, так и наследство «управления сверху».

Несмотря на видимое восстановление некоторых советских образов в общественной жизни, некоторые явления фактически мешают возрождению полномасштабного консервативного авторитарного строя.

Возникновение гражданского общества и олигархов как в России, так и в Украине не даст государству монополизировать общественную арену; тоталитарная кульминация наверно может происходить только однократно; и в результате расположения постсоветского пространства, между революционной Украиной и консервативной Россией, возникает беспрецедентное соревновательное положение. По всей видимости, перестройка отношений между государством и его соперниками будет вполне оригинальной.

Ключевые слова: Россия, Украина, модернизация.

Шамонтен Л.

Інженер та ессеїст

Вул. Анрі Дюрана, 32, 92500 Рюель Мальмезон, Франція

РОЗКОЛ МІЖ РОСІЄЮ І УКРАЇНОЮ: КАРДИНАЛЬНА ЗМІНА В ПРОЦЕСІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ?

Резюме

З держав, що вступили в змагання з європейськими країнами, Росія стала першою, вже на початку вісімнадцятого століття. Триста років потому модернізація колишньої Носійської імперії є незавершеною і принаймні хаотичною. Чи є тут в процесі модернізації специфічні перешкоди?

Фактично рушійні сили цього процесу в Росії значно відрізнялися від тих, які зустрічалися в Європі: сильна специфіка географічного контексту створила умови для існування ізольованої держави, яка прийняла ініціативу модернізації в дуже реактивному режимі, щоб відповісти на загрозу, представлену її європейськими сусідами.

Тим часом громадянське суспільство не мало поштовхів до зміни; його пасивність керівники вважали перешкодою, яку було потрібно подолати.

Результатом цього в деякій мірі важкого процесу є не оборотна, а незавершена модернізація. Інструментальні її цілі досягнуті, але серйозні проблеми залишаються в соціальній, політичній та економічній сферах, так що залишаються ключовими політичними питаннями в пострадянському просторі як її завершення, так і спадок «управління зверху».

Невзажаючи на видиме відновлення деяких радянських образів в суспільному житті, деякі явища фактично заважають відродженню повномасштабного консервативного авторитарного ладу.

Виникнення громадянського суспільства і олігархів як в Росії, так і в Україні не дасть державі монополізувати громадську арену; тоталітарна кульмінація напевно може відбуватися тільки одноразово; і в результаті розташування пострадянського простору, між революційною Україною та консервативною Росією, виникає безпрецедентне змагальне становище. Напевно перебудова відносин між державою та її суперниками буде цілком оригінальною.

Ключові слова: Росія, Україна, модернізація.

Chamontin L.

Engineer and essayist

École Polytechnique, France, MSc

École Nationale de la Statistique et de l'Administration Économique, France, MSc

Born in 1964 and fluent in Russian, Laurent Chamontin is Manager in an international company. He spent 3 years in Eastern Ukraine, from 2008 to 2011, where he was in charge of continuous improvement in a metallurgical plant.

Publications:

- «*L'empire sans limites — pouvoir et société dans le monde russe*» («The empire without limits — power and society in russified World»), publisher: *Éditions de l'Aube, France, preface by Isabelle Facon, in French, 2014.*

- «*Ukraine et Russie: pour comprendre — retour de Marioupol*» («Ukraine and Russia: to understand — return from Mariupol»), publisher: *Diploweb, France, in French, 2016.*

Lectures :

- «Russia after Putin : current model and scenarios of transformation» (Krynica Zdryj Economic Forum, Poland — 2015 — in Russian).
- «Ukraine — a barrier, or a bridge between the East and the West ?» (Krynica Zdryj Economic Forum, Poland — 2016 — in Russian).
- «Le conflit russe-ukrainien : crise géopolitique ou crise de modernisation ?» («Russian — Ukrainian conflict : a geopolitical crisis, or a modernisation crisis ? INALCO, France — 2016 — in French).

Laurent Chamontin is graduated from École Polytechnique (France — 1987 — Master degree) and from École Nationale de la Statistique et de l'Administration Économique (France — 1989 — Master degree). He also holds a degree in Chinese language and civilization (Institut National des Langues et Civilisations Orientales, France — 2001) and has completed Beijing Tsinghua University summer school on business strategy and management in China in 1999.

Шамонтен Л.

Инженер и эссеист

Окончил Политехническую школу (Франция, 1987, MSc) и Национальную школу статистики и экономического управления (Франция, 1989, MSc).

Он также получил диплом Национального Института восточных языков и цивилизации (Франция) по китайским языкам и цивилизации (2001) и окончил летнюю школу Университета Цинхуа (Китай) по стратегии бизнеса и менеджменту в Китае (1999).

Родившийся в 1964 г. и говорящий по-русски, Лоран Шамонтен работает менеджером в международной компании. Он провёл 3 года на востоке Украины, с 2008 по 2011, где возглавил отдел непрерывного улучшения на металлургическом предприятии.

Публикации:

- «L'empire sans limites — pouvoir et société dans le monde russe» («Безлимитная империя — власть и общество в русифицированном мире»), изд. Éditions de l'Aube, Франция, с предисловием Изабеля Факона (Isabelle Facon), на французском языке, 2014.

- «Ukraine et Russie: pour comprendre — retour de Marioupol» («Украина и Россия: чтобы понять — возвращение из Мариуполя»), изд. Diploweb, Франция — на французском языке, 2016.

Лекции:

- «Россия после Путина: сценарии трансформации», Крыница Здруй, Польша, Экономический форум, 2015.

- «Украина — барьер или мост между Востоком и Западом?», Крыница Здруй, Польша, Экономический форум, 2016.

- «Le conflit russe-ukrainien : crise géopolitique ou crise de modernisation ?» («Российско-украинский конфликт: геополитический кризис или кризис модернизации?»), INALCO, Франция — на французском языке.

Scordia P.

MPhil in History (University of Nottingham)
Teaching Fellow at University College London
15 Denny Street
London SE11 4UX
United Kingdom
+44.7966324409
pierre.london@gmail.com
p.scordia@ucl.ac.uk

**MEDIA COVERAGE OF THE UKRAINIAN CRISIS IN BRITAIN & FRANCE
(2013–2017)¹**

The Ukrainian Revolution followed by Russian aggression was in part analyzed in the French and British press with some scepticism, although the great majority of newspapers and the governments of these two countries firmly condemned the annexation of Crimea by Russia as well as Russian military support for the Donbas rebels. However, some of the French and British media were swayed by rumours spread by Russian propaganda. Many journalists have misled the public in their oversimplification of the conflict by implying a false political division between Ukrainians and the Russophone population, deplorably confusing the Russian-speaking Ukrainian populace with Ukrainians of Russian origin.

The Western media's view on the Ukrainian Crisis has already been studied. So in order to bring something new, we decided to use as a central theme the vision of the prestigious British magazine, *The Economist*, which summarizes quite accurately the western, liberal view on the Ukrainian conflict. We also looked at different British and French newspapers and online media from 2013 to 2017. We have divided this research into eleven events, starting from the Trade War in 2013, The February Revolution, Crimea's annexation, Odessa's fire, Petro Poroshenko's election, the destruction of the Malaysian airliner, the new Rada assembly, the self-proclaimed Republics in Donbas, the Eurovision diplomatic crisis between Ukraine and Russia, the decommunisation laws and finally the ban on Russian social networks in Ukraine.

Key words: #Ukraine #Maidan #Media #France #Britain

MEDIA COVERAGE OF THE UKRAINIAN CRISIS IN BRITAIN & FRANCE

The British media are particularly interested in Vladimir Putin's strategy, his politics and propaganda machine. One could say that there is paradoxically both admiration and revulsion for the Russian president.

¹ Стаття була підготовлена для міжнародної наукової конференції «Соціальні та політичні трансформації у Центральній та Східній Європі (1917–2017 рр.): чинники, досягнення, проблеми» (28–29 червня 2017 року, ОНУ імені І. І. Мечникова, Одеса, Україна).

As far as Ukraine is concerned, there is a key misunderstanding of the country in that it is presented as split with the political boundary based on the linguistic boundary. Odessa, for example, is perceived as a deeply divided city, whereas the polls showed right from the beginning of the conflict that separatism attracted only a tiny fraction of the population. This mistake derives from the influence of Vladimir Putin's point of view associating Russian-speakers with Russians. Many experts (Laas Leivat¹, Timothy Garton Ash², Howard Arnos³) have noted that the European media, in particular in Germany, Britain and France, have applied terminology used by Kremlin propaganda. Thus we speak of «separatists» or «pro-Russian rebels» as if it were a civil war when in fact we are rather dealing with a conflict orchestrated by Russia. On the other hand, the Western media do not reiterate terms used by the Ukrainian government, for example «terrorists» or «anti-terrorist operations».

British and French journalists adopt neutral expressions such as «Ukrainian crisis» when dealing with the armed conflict in the Donbas, since officially there is no war between Russia and Ukraine, whether you are in Kiev or in Moscow. *The Independent* newspaper regrets that Western leaders refuse to speak of an «invasion», preferring the words «aggression» or «incursion».⁴

To sum up the English and French journalistic interpretation, we will take as a central theme the vision of the prestigious British magazine, *The Economist*, which summarizes quite accurately the western, liberal view on the Ukrainian crisis while remaining solicitous to inform readers about different interpretations that may go against their view or values.

BEGINNING OF THE CRISIS

The magazine was interested early on in the trade war which threatened both countries because of the project of association between Ukraine and the European Union. It mentions the Russian pressure on Ukraine to renounce this agreement. Although Russia has the ability to exert pressure, *The Economist* notes that Moscow has already lost the media battle, which partly explains why the project of association remains very popular with the Ukrainian population (24/08/2013)⁵.

¹ Leivat, Laas. «Russian propaganda: twisted, fabricated, insidious». *Estonian Life*. Estonian World Review, February 22, 2015. <http://www.eesti.ca/russian-propaganda-twisted-fabricated-insidious-estonian-life/article44443>

² Garton Ash, Timothy. «Putin must be stopped. And sometimes only guns can stop guns». *The Guardian*, February 1, 2015. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/feb/01/putin-stopped-ukraine-military-support-russian-propaganda>

³ Amos, Howard. «Ukraine fears spread of separatist conflict amid hostility towards Kiev». *The Guardian*, May 22, 2015. <https://www.theguardian.com/world/2015/may/22/ukraine-separatist-conflict-odessa>

⁴ Birrell, Ian. «Why do we stand by and watch Putin?», *The Independent*. September 1, 2014. London. <http://www.independent.co.uk/voices/comment/why-do-we-stand-by-and-watch-putin-9703137.html>

⁵ *The Economist*, «Trade War», August 24, 2013. <https://www.economist.com/news/europe/21583998-trade-war-sputters-tussle-over-ukraines-future-intensifies-trading-insults>

The Economist is fairly impartial from the start. In an article of 23th November 2013 entitled «Playing East against West¹», it points out that Ukraine, a country that has not yet acquired the solid culture of a nation state, is caught in a vice between two blocs, the European Union and Russia, both of whom expect Kiev to adhere to its alliance while renouncing the other. *The Economist* notes that without Ukraine, Russia would no longer be an empire and its borders would retreat to those of the seventeenth century. It is very likely that an association agreement between the EU and Ukraine would be the red line for the Kremlin.

The Economist points out that Poland and Sweden play their part in the diplomatic credibility of this association agreement. A partnership with Eastern Europe and the Caucasus without Ukraine would signal a failure for the European Union. However, the problem for the EU is that Ukraine's values are so out of tune with those of Europe. For this British magazine, Ukraine remains a corrupt country dominated by a parasitic elite in which the President cares little for the national interest with his only concerns being holding onto power and the enrichment of his clan.

The Economist takes a harsh line with its conclusion: no matter who wins the game, any agreement would be difficult to implement.

Seven days later, *The Economist* writes that Ukrainian President Yanukovych made a serious strategic mistake in maintaining the status quo (in refusing to sign the association agreement), but by so doing, he did Europe a great favour, saving the EU from having to collaborate with a dubious regime². Moreover, an association would most likely have served to raise the President's popularity and have him re-elected in 2015.

The magazine estimates that Yanukovych's time in power is running out. It is unlikely that he will be democratically re-elected because of the anger he has just triggered with the middle classes and above all with the young. For many Ukrainian entrepreneurs, the association treaty with the EU would have offered the best possible protection from the tax racketeering of the Yanukovych clan.

THE FEBRUARY REVOLUTION OF 2014

This revolution has no name because it is not yet over. The elite in place following the fall of the Yanukovych regime is hardly pleasing to the population. The cold reception reserved for opponent Yulia Tymoshenko on Maidan Square reflects this feeling. The Maidan revolutionaries want an end to the oligarchic system that exploits the State rather than serving it. The protesters have no confidence in the Rada nor the leaders of the opposition. They want to make change happen. The Rada, for its part, makes the terrible mistake

¹ *The Economist*, «Playing East against West», November 23, 2013. <https://www.economist.com/news/europe/21590585-success-eastern-partnership-depends-ukraine-playing-east-against-west>

² *The Economist*, «Stealing their dream», November 30, 2013. <https://www.economist.com/news/europe/21590977-viktor-yanukovych-hijacking-ukrainians-european-future-stealing-their-dream>

of removing the status of Russian as an official language (despite the Rada Parliament itself being dominated by the Party of Regions, a largely Russian-speaking party). This political gesture serves to fuel Putin's propaganda and further contributes to the division of the country.

For *The Economist*, the only thing that unites the country is the recognition of Kiev as the national capital. Kiev is a national symbol with which both Ukrainian-speaking and Russian-speaking Ukrainians identify themselves. For the magazine, it is urgent that the new government in place builds bridges between the Russian-speaking regions of the East and South and the Western oblasts. The magazine reminds us that Western Ukraine experienced sovietisation as recently as 1939. It underlines the role of the mayor of Lviv, Andrey Sadovyi, who declared a «Russian Day» in the city where people are invited to express themselves only in the language of Pushkin.

The magazine concludes by predicting that the next challenge will come from Crimea because it is a safe bet that Putin, humiliated, will seek to destabilize Ukraine, as he has already done in Georgia with Abkhazia. It is possible that Putin is trying to annex the Crimean peninsula¹.

For the left-wing newspaper *The Guardian*, Westerners do not understand that President Yanukovych is no worse at corruption level than opposition leaders including the wealthy Yulia Tymoshenko. However, *The Guardian*, through the voice of Shaun Walker, is worried about Russian propaganda that associates the protesters with nefarious people in the pay of the West whose ultimate goal is to destabilize Russia. The contradiction is that the defenders of the Russian military bases in Crimea who denounce the fascists in Kiev behave exactly like people of the far-right². As for *The Financial Times*, they regret that the Russian media do not report the true picture, for example omitting to mention how a large section of the Ukrainians enrolled in the Ukrainian army and in the National Guard are Russian speakers. *The Financial Times* deplores this confusion between Russians and Russian speakers, initiated by President Putin³.

CRIMEA

Fears expressed by the British magazine *The Economist* regarding the fate of Crimea proved to be correct, and 15 days later they publish an acerbic article on Russia entitled «Asymmetric Wars» where the referendum in Crimea is described as a political farce⁴. However, they go on to advise Ukraine to ac-

¹ The Economist. «The February revolution», February 27, 2014. <https://www.economist.com/news/briefing/21597974-can-ukraine-find-any-leaders-who-will-live-up-aspirations-its-battered-victorious>

² Walker, Shaun, «Russian propaganda and Ukrainian rumour fuel anger and hate in Crimea», *The Guardian*, March 4, 2014. <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/04/russian-propaganda-ukrainian-rumours-anger-hate-crimea>

³ *Financial Times*, «Five reasons why Putin's objectives in Ukraine have backfired and failed», October 9, 2014. <https://www.ft.com/content/d42ad701-1b71-36eb-a30e-206934872295>

⁴ The Economist, «Asymmetric Wars», March 15, 2014. <https://www.economist.com/news/leaders/21598999-best-way-get-crimea-back-ukraine-become-prosperous-democracy-with-wests>

cept this annexation in practice though not in law. If Ukraine wants to become a western-style democracy, it must concentrate on reforms and not focus on nationalism or reunification with Crimea. As for the West, it must respond by organizing a Marshall Plan to help Ukraine to modernize. According to the magazine, the best way to regain possession of Crimea is to demonstrate to the Crimean people that Ukraine is becoming wealthier and prospering democratically. For the time being, Ukraine has a duty to protect the Crimean Tatars by facilitating their refuge on its territory.

For the strongly right-wing French online newspaper *Causeur*, borders are not inviolable since there has been a precedent with Kosovo¹. This argument was also taken up by François Fillon during his presidential campaign.

Fourteen months later, *The Economist* considers the annexation of the Crimean peninsula to be disastrous. Western sanctions and the Ukrainian blockade have hindered any development of the tourist industry, a vital sector for the Crimean economy. The absence of a platform for political and media expression for the Ukrainian and Tatar populations is noted along with repression of opposing voices. Although *The Economist* admits that the local population remains loyal to Russia, the review states that one-third of the population is made up of retirees, most of whom are nostalgic for the Soviet Union. Finally, 85 % of the Crimean budget is financed by the Russian federal government².

The French newspaper *Le Figaro*, in an article of 23rd November 2015, talks about «pro-Russian authorities» in Crimea and not «Russian authorities». This conservative paper mentions the attack on electric pylons, plunging the peninsula into blackout, since Crimea depends on Ukraine for 70 % of its electricity supply. This sabotage would be the work of the far-right nationalist group Pravi Sektor and Tatar militants whose leader is calling for an investigation into kidnappings and murders taking place in Crimea³.

ODESSA

In the clashes in Odessa that killed more than 40 people (most of whom were burned alive — on 2nd May 2014), pro-Russian demonstrators were not innocent according to *The Economist*; many were financed by the pro-Russian candidate for the Odessa mayoral elections, Hennadiy Trukhanov. So much traffic passes through Odessa that it is not at all difficult to hire provocateurs for a day. However, the British magazine in its article of 8th May 2014 claims that the opposition candidate to Trukhanov, Aleksandr Dubovoy, has also paid troublemakers; Dubovoy and his leader, Yulia Timoshenko would have had an interest in sabotaging the presidential elections that she stood no chance of winning. In

¹ Desuin, Hadrien. «Le panier de crabes diplomatique», *Causeur*, March 10, 2014. <https://www.causeur.fr/ukraine-le-panier-de-crabes-diplomatique-26567>

² *The Economist*, «Bad memories», June 11, 2015. <https://www.economist.com/news/europe/21654059-land-grab-started-russias-conflict-wests-has-fallen-bottom>

³ Sohian, Stéphane, «Le bras de fer Kiev-Moscou plonge la Crimée dans le noir», November 23rd, 2017. <http://www.lefigaro.fr/international/2015/11/23/01003-20151123ARTFIG00258-le-bras-de-fer-kiev-moscou-plonge-la-crimee-dans-le-noir.php>

addition, the Ukrainian government has been criticized for its unwillingness to shed light on the Odessa tragedy¹. This lack of transparency also applies to the investigation into the Maidan Square massacre, where 82 militants were killed.

A year later, *The Economist* returns to those Odessa events and deplores the lack of progress in the fire investigation which, by the way, had served as a pretext for the rebels in the East to justify violence. According to this magazine, the Ukrainian authorities have hampered the work of the judiciary, since out of the 22 people charged, only one pro-Ukrainian activist is among them. As for Odessa police, it is said that corruption takes precedence over any respect for the law. However, thanks to a policy of arrest, denunciation and intimidation, the Ukrainian party in Odessa avoided the emergence of a new People's Republic of Bessarabia. There is talk of an alliance between self-defense groups (born of the Maidan Revolution) and the nebulous world of the Odessa mafia. Furthermore, *The Economist* mentions another stabilizing factor: the love of Odessa in both camps together with mistrust of any authority. The Russian-speakers in Odessa refuse to allow their city to succumb to the same fate as the oblasts of Donetsk and Lugansk. In conclusion, the magazine says that peace in Odessa remains fragile and that a spark would be enough for the situation to explode².

It should be noted that the BBC denounces the Russian interpretation of events in Odessa, which fails to make mention of the actions of pro-Russian thugs against pro-Ukrainian activists before the fire took place³.

The Huffington Post gives a more positive picture of Odessa and Ukraine in general. They mention changes taking place in the city such as reforms in the police and customs along with actions taken by the dynamic governor of the Odessa Oblast, Mikheil Saakashvili⁴. According to *Mediapart*, reforming Odessa remains nonetheless a titanic task⁵.

PETRO POROSHENKO'S ELECTION

The Economist writes on 26th May 2014 that although the Revolution brought great pride, it did not bring new leaders. Poroshenko was elected because the Ukrainian people see him as a pragmatic man and above all a successful businessman. In addition, he managed to bring about the will for

¹ *The Economist*. «Ukraine's murky inferno», May 8, 2014. <https://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2014/05/odessas-fire-examined>

² *The Economist*. «Black Sea Woes», May 9, 2015. <https://www.economist.com/news/europe/21650569-aftershocks-year-old-tragedy-make-odessa-test-new-ukraine-black-sea-woes>

³ Ennis, Stephen. «Russia in 'information war' with West to win hearts and minds», BBC News, September 16, 2015. <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-34248178>; «Russian TV's coverage of Odessa clashes», *To Inform is to Influence*, May 1, 2016. <https://toinformistoinfluence.com/2016/05/01/russian-tvs-coverage-of-odessa-clashes/>

⁴ Scordia, Pierre. «Odessa le nouveau point névralgique de l'Ukraine», *HuffPost*, September 5, 2015 http://quebec.huffingtonpost.ca/pierre-scordia/odessa--le-nouveau-point-nevralgique-de-lukraine_b_8084068.html

⁵ Poinssot, Amélie. «Ukraine : a Odessa, Saakashvili mène ses réformes à marche forcée». *Mediapart*, October 18, 2015. <https://www.mediapart.fr/journal/france/181015/ukraine-odessa-saakashvili-mene-ses-reformes-marche-forcee?onglet=full>

change through his television channel. He promised to fight corruption and make Ukraine a modern and European country. On May 31st, the magazine says that the election of Poroshenko is due to an alliance between the powerful elite and the people, hoping for a new beginning.

The task of the president will be difficult because he must insist the oligarchs pay their taxes while he has need of them politically in order to maintain the unity of the country. One thing of which we are certain is that Poroshenko will not use his mandate to enrich himself, since his business empire Roshen has already made him a wealthy man.

One notes the very low score for right-wing candidates, barely 2 %, which contradicts Russian propaganda about a fascist Ukraine.

The magazine remains rather pessimistic about the future of Ukraine. It reminds us that Ukrainians often do not grasp historical opportunities. For example, Ukraine did not take advantage of the independence that it accidentally won from the dissolution of the USSR. In addition the Orange Revolution turned out to be a wasted opportunity. It can no longer sit still and do nothing.

The magazine believes it will be difficult to reach a peace agreement with the rebels in the Donbas. (These rebels are now referred to as terrorists in Kiev.) Moreover, there is a certain irony that Vladimir Putin recognizes the new President but not the legality of his election. The magazine notes in black and white that the rebels in the are «clients» of the Kremlin¹.

In an article of 28th March 2015, *The Economist* mentions the dismissal of Ihor Kolomoisky from the post of Dnepropetrovsk governor and underlines the difficulty of reforming without interference from the oligarchs. Unlike in Russia, the Ukrainian oligarchs, who made fortunes through dubious privatizations in the 1990s, are involved in the country's politics. Because of the closed list voting system, oligarchs can easily place their representatives in parliament and retain their influence indefinitely. Unfortunately, Ukraine cannot afford, in a time of war, to antagonize the oligarchs who so far have played a key role in safeguarding the unity of the country.

The Economist does not believe that corruption has diminished in Ukraine. If it seems less corrupted, it is because the large-scale corruption system of former President Yanukovych has been dismantled. The corruption of yesterday has become the norm again².

FLIGHT MH17

For the British magazine, the destruction of the Boeing 777 results from the incompetence of the men who received missiles from the Russians without undergoing formal training or receiving a direct order from superiors. It is very likely that the Kremlin will try to blame Ukraine for this incident. It is important to punish Putin for his bellicose and expansionist policies; it is

¹ *The Economist*. «Petro Poroshenko vows to restore peace», May 26, 2014. <https://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2014/05/ukraines-election-0>

² *The Economist*. «President v oligarchs», March 28, 2015. <https://www.economist.com/news/europe/21647355-building-nation-means-putting-plutocrats-their-place-president-v-oligarch>

clear that the Kremlin will not stop at the Donbas. In Georgia, Moscow was not content with Abkhazia. Putin represents a real threat to the Baltic countries and Kazakhstan. His policy is not called into question in Russia by dint of the Kremlin media propaganda machine¹.

The media with one exception blames Russia for the Malaysian Airlines explosion and is in favour of putting sanctions in place against Putin's regime. Only *Causeur* disagrees, taking a truly pro-Russian and anti-Ukrainian stance. This newspaper gives the floor to Slobodan Despot, a Swiss writer of Serbian origins (pro-Russian, anti-American and homophobic) who associates the West with decadence and bankers. In an inflamed article entitled «Misery of Occidentalism», the author asserts that the West is responsible for Islamization and is hostile to Russian identity, by which he means a Slavic identity associated with respect for the family, Christianity and heroism. Westerners describe Russians as brutes while being responsible for Guantanamo and horrors in the Middle East. According to Despot, the West has been giving birth to jihadists and Nazis (supporting the «enraged Nazis in Kiev»), whereas Russia is referred to as «the outpost of the first decolonization²».

PARLIAMENTARY ELECTIONS

For *The Economist*, the new majority in parliament reflects the power of the Ukrainian western regions. Moreover, the turnout in the west is higher than in the south or east (70 % in Lviv versus 40 % in Odessa). It is noted that the moribund Party of Regions, renamed «Opposition Bloc», has obtained 9 % thanks to the eastern regions, which will allow the Rada to once again welcome 60 to 70 deputies of the former system. They will be faced with incoming deputies from the Maidan movement together with commanders of anti-rebel battalions. *The Economist* warns against cutting off opposition MPs as this would lead to isolation of Russian-speaking areas where Russian agents are still active (Kharkiv, Odessa, Zaporizha, Mariupol and Kiev).

Certainly, the new coalition is pro-European, but the ruling parties could split because of different interests or personal ambitions, as occurred after the Orange Revolution. *The Economist* recalls that the issue here is the survival of Ukraine, a country on the brink of bankruptcy. In order to obtain Western loans, it will be necessary to reform the country in depth but any economic reforms will bring with them more misery in a country already ravaged by war. On top of this, Ukrainians will have to deal with gas cuts.

In its article of 1st November 2014, the magazine warns that if Ukraine does not reform, then either it will implode or Putin will own it³.

¹ *The Economist*. «The evidence», July 18 2014. <https://www.economist.com/blogs/easter-napproaches/2014/07/flight-mh17>

² Despot, Slobodan. «Misère de l'occidentalisme», *Causeur*, September 12, 2014. <https://www.causeur.fr/misere-russie-ukraine-29201>

³ *The Economist*. «Good voters, not such good guys», November 1, 2014. <https://www.economist.com/news/europe/21629375-poll-results-were-promising-future-ukraine-dauntingly-difficult-good-voters>

WAR IN DONBAS

The media talks a little about elections in the Donbas which is occupied by pro-Russian forces. These are not recognized by the international community, with the notable exception of Russia. There are no international observers. Only a few representatives from the European far-right made the trip (the National Front, Forza, the Hungarian Jobbik). *The Economist* stresses the link between Putin and far-right or Eurosceptic parties and asserts that Putin's objective is to undermine the European project. The British magazine also mentions the ambiguous political game of the anti-liberal Hungarian leader, Viktor Orban who would like to see the small Transcarpathia region with its 200,000 Hungarian inhabitants become autonomous¹.

On 11th February 2015, in an article entitled «What Russia is up to in Ukraine», the British magazine takes a very critical stance towards Russia. According to *The Economist*, Ukraine is losing the war while the West, very hesitant, is trying to obtain a peace agreement. This is an unfair war because Ukraine has never threatened its Russian population, has never been controlled or led by fascists and, moreover, it has a much less popular far-right than Western Europe. Besides, NATO has never threatened Russia. Quite the contrary, the members of this organization have cut down on their military spending². *The Guardian* and *The Spectator* report along the same lines³, *The Guardian* quoting Gorbachev as saying that there has never been any discussion or agreement with Moscow on the expansion of NATO⁴.

That said, *The Economist* goes on to warn that Russia's power should not be exaggerated. For the British, Russia is caught up in nationalistic and warlike turmoil in order to divert attention from the real problems that are plaguing this country: declining economy, falling fuel prices, endemic corruption, rundown infrastructure and disillusioned population. According to the review, Europe must act with patience and firmness because Putin's strategy is calamitous: «bad, mad & sad⁵».

On 10th August 2015, the newspaper *Libération*, in an article entitled «Ukraine, a country sold off on the diplomatic market?» is concerned about American interference in the country's political process. By forcing Kiev to accept the autonomy of the new Donbas entities, a perversion of the old system, American diplomats have betrayed the Maidan Square Revolutionaries who would see the end of their dream for a society free from corruption and Russian interference. Westerners have realized that a solution for Syria can-

¹ *The Economist*. «Potemkin observers», November 4, 2014. <https://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2014/11/ukraines-rebels-and-eurosceptics>

² *The Economist*, «What Russia is up to in Ukraine», February 11, 2015. <https://www.economist.com/blogs/economist-explains/2015/02/economist-explains-10>

³ Stroilov, Pavel. «Revealed: the Kremlin files which proves that Nato never betrayed Russia», *Spectator*, September 6, 2014. <https://www.spectator.co.uk/2014/09/russias-nato-myth/>

⁴ Clark, C & K. Spohr. «Moscow account of Nato expansion is a case of false memory. *The Guardian*, May 24, 2015. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/may/24/russia-nato-expansion-memory-grievances>

⁵ *The Economist*, February 11, 2015.

not be reached without Russia, and to this end, a compromise must be reached on Ukraine¹.

On 25th May 2017, *The Economist* judges the Minsk II agreement dead in the water. No one believes in it, even if everyone officially backs it. In addition, President Poroshenko, who is unpopular in the east of the country with those on all sides, does not want the people of Donbas to vote in the next Presidential elections. Poroshenko built his image through the struggle against Russia, implying that peace in the Donbas would not interest him. As for Moscow, they wish to neither finance the reconstruction of the Donbas nor reach an agreement that would prevent them from meddling in Ukrainian affairs.

For *The Economist*, the Republic of Donetsk is not a typical Soviet-style state. The Republic of Donetsk is an illusion, an entity managed by gangsters forced to pelt Ukrainian positions from time to time in order to maintain morale and discipline amongst their mercenary fighters. Taking up the arguments of Igor Girkin (perpetrator of the capture of Sloviansk at the beginning of the conflict), the status quo cannot last. Either Russia will recognize its defeat or it will have to launch a conquest of other Ukrainian territories in order to form a large state composed of the Russian Federation, Belarus and the Ukrainian Novorossiya.

Moreover, the magazine points out that all sides benefit from the traffic on the frontline whether it be Ukrainian customs officers or paramilitaries in the Donbas. The blockade imposed by Ukrainian militants does not help matters in Kiev nor in Donetsk.²

On 18th December 2015 *Le Figaro* publishes a sarcastic article on the self-proclaimed republics with a title that speaks volumes: «Ukraine, travel to Absurdland». Donetsk is depicted as a ghost town that survives in isolation, its suburbs destroyed and its landscapes surrealist. Propaganda is gaining momentum there, associating the Ukrainian nationalists with Nazis whilst making constant references to the events of the Second World War and recalling the anti-Semitic role of Stephan Bandera (the Ukrainian national hero).

From now on it will be Moscow that finances this region and besides, the ruble has become the currency. Moscow will have to pay for the reconstruction of Donetsk and Luhansk because it seems that a reconciliation between Kiev and the Russian-speaking population in Donbas is inconceivable³.

The online newspaper *Mediapart* is also interested in traffic of all kinds on the front line and the oligarchs who are getting richer. In an article published on 7th March 2017 entitled «*L'Ukraine se divise sur le sort réservé aux*

¹ Scordia, Pierre. «L'Ukraine, un pays bradé sur le marché diplomatique». *Libération*, August 10, 2015. http://www.liberation.fr/planete/2015/08/10/l-ukraine-un-pays-brade-sur-le-marche-diplomatique_1361608

² *The Economist*, «Ukraine and Russia are both trapped by the war in Donbas», May 25, 2017. <https://www.economist.com/news/europe/21722677-minsk-2-peace-agreement-sham-neither-side-can-pull-out-ukraine-and-russia-are-both>

³ Tremblais, Jean-Louis. «Ukraine, voyage en Absurdie», *Le Figaro*, December 18, 2015. <http://www.lefigaro.fr/international/2015/12/18/01003-20151218ARTFIG00116-ukraine-voyage-en-absurdie.php>

régions separatists» (Ukraine is divided on the fate of the separatist regions) we are told that Kiev views the war in the Donbas as an anti-terrorist operation, therefore justifying the continuity of trade between Ukraine and the two self-proclaimed republics. Kiev does not speak of a Russian occupation. Sébastien Gobert, *Mediapart's* journalist, explains that Ukraine and the rebel territories are economically interdependent. The rebels depend on coal export for the Ukrainian factories whereas Kiev needs the taxes from these factories to help finance the war effort.

The new trade blockade by Ukrainian militants — condemned by the government in Kiev — has triggered the nationalization of coal mining in Donetsk and Luhansk, which represents a disaster for the political and economic interests of Rinat Akhmatov.¹

For *The Times* newspaper, the war in Donbas may be used by Russia to try out new warfare methods against the West. Their source comes from the British army².

Eurovision

Jamala's victory at the Eurovision with her song «1944» kick-starts the media to take an interest in the tragic fate of the Crimean Tatars. We are once again talking about the deportation of 200,000 Tatars by Stalin and the persecutions that rage even today against them. We recall that the Russians use the same methods of intimidation as in the North Caucasus. Arrests, torture, disappearances and murders are no longer rare in the Crimea. The Mejlis council was dissolved. The expression «hybrid» deportation is used with a reference to «Putin's hybrid war» in Eastern Ukraine. 15,000 Tatars have sought refuge in the Ukraine. In Crimea, some Tatars are prosecuted for links to Islamic terrorism because they belong to the Pan-Islamic movement, Hizb ut-Tahrir, banned in Russia since 2004 but still legal in Ukraine. Even if some Tatars try to work with the new Russian administration (the Kyrym movement), the great majority of Tatars perceive Russians as invaders and remain confident that Crimea will re-join Ukraine someday³.

A year later, *The Economist* writes another article on the Eurovision and its consequences for Russian-Ukrainian relations. By banning the disabled Russian contestant from Ukraine — because the singer has contravened Ukrainian law which refuses right of entry to any person who promotes the Crimea's annexation to the Russian Federation — Ukraine has caused a diplomatic row. In fact, this ban suits Russian propaganda which portrays Ukrainians as

¹ Gobert, Sébastien. «L'Ukraine se divise sur le sort à réservé aux régions séparatistes», *Mediapart*, March 7, 2017. <https://www.mediapart.fr/journal/international/070317/lukraine-se-divise-sur-le-sort-reserver-aux-regions-separatistes?onglet=full>

² Haynes, Deborah. «Russia using Ukraine battlefield to rehearse for war with West», *The Times*, August 10, 2016. <https://www.thetimes.co.uk/article/russia-using-ukraine-battlefield-to-rehearse-for-war-with-west-32bgm7xmq>

³ *The Economist*. «1944 all over again», May 26, 2016. <https://www.economist.com/news/europe/21699474-eurovision-win-provides-symbolic-victory-over-russian-repression-1944-all-over-again>

monsters for banning a disabled person from singing in Kiev. *The Economist* says ironically that this Russian version of events is so much easier to report than to speak the truth: that Ukrainians do not like to see their country being torn apart by a stronger neighbour.

Similarly, this small diplomatic storm is convenient for the government in Kiev by diverting attention from the failures of the Revolution¹.

FAILURES AND SUCCESSES

Historical Memory Laws

The British press call them «decommunisation» laws. The French media were particularly interested in what they call 'les lois mémorielles» which they reject in their entirety because the new laws make no distinction between Nazism and Bolshevism. In *Causeur*, André Markowicz says with sarcasm that Ukraine is a western and anti-Russian democracy in the making where, paradoxically, any questioning of the new historical «truth» is punishable by imprisonment. It makes no sense that The Soviet Union and Nazi Germany are set side by side. According to Markowicz, there was no Treblinka under Stalin. One can't deny the Holodomor, however it was not a genocide against the Ukrainian people, but a response to a peasant revolt fighting collectivization. According to *Causeur*, these laws are made to divert attention from the economic crisis and the misery of the population resulting from Angela Merkel's economic demands. One must find a common enemy. Thus we are witnessing the absolute triumph of Putin, a Russian nationalist, who does exactly the same thing, but on a far larger scale².

Mediapart, whose political views are the polar opposite of those of *Causeur*, is also very critical of these new Historical Memory Laws, of which Odessa has become the symbol, with the statue of Darth Vader replacing the one of Lenin. It seems that the Ukrainian historiography that has been around for a very long time in Western Ukraine — which makes not the slightest distinction between the criminal character of the Nazi and Soviet regimes — has now reached Kiev. Ukraine is following in the same footsteps as the countries of central Europe in the 1990s. One could say that the remaining Ukrainians who are still nostalgic for the USSR, people who gave their best years to the former Union, are now insignificant; they represent mere pensioners. For Laurent Geslin and Sébastien Gobert, the unification of the Ukrainian state and the Ukrainization of national history have been accelerated by Vladimir Putin's hybrid war in the Donbas.

Mediapart writes that Ukraine has always had an inferiority complex in the face of Russian historiography. In a country ravaged by an endless economic crisis, bled by endemic corruption and a predatory political class, the

¹ *The Economist*. «Another Eurovision song contest, another diplomatic crisis», May 4, 2017. <https://www.economist.com/news/europe/21721663-what-happens-when-cheesy-pop-meets-politics-another-eurovision-song-contest-another-diplomatic>

² Markowicz, André. «Ukraine : des lois mémorielles amnésiques», *Causeur*, April 20, 2015. <https://www.causeur.fr/ukraine-communisme-nazisme-staline-32442>

decommunisation laws seem to be a way of distracting Ukrainians. This issue about the de-sovietisation laws is bound to get a reaction.

In conclusion, the question arises whether the invention of a new mythology has the power to bring the citizens of Ukraine together. According to *Mediapart*, Ukrainian identity already exists, in both Ukrainian and Russian speakers. It is trade, prosperity and welfare that will contribute to a new way of living together¹.

The ban on Russian social networks

The British condemn the ban on Russian social networks in Ukraine. This populist measure is an obstacle to freedom of expression because Russian platforms such as VKontact or Odnoklassniki do not threaten the Ukrainian state. On the contrary, VKontact made it possible to circulate the photos proving the Russian military presence in Ukraine. These networks also allow communication between people living on both sides of the front. It is an ineffective anti-Russian measure which helps the President, whose popularity is waning, to prepare for his 2019 election campaign². In France, *Le Courier International* publishes an article from Ekonomitchna Pravda in which concerns are raised about the emergence in Ukraine of a cyber dictatorship, like in China, North Korea and Russia, although the purpose of thwarting Russian propaganda is acknowledged³.

Nevertheless, the BBC points out that right from the beginning of the conflict, Ukrainian journalists, although anti-Russian, have been much more moderate than their Russian counterparts and that in Ukraine, dissenters have the right to speak out⁴.

Corruption

In an article dated 25th May 2017, *The Economist* points out that Ukraine is one of the most corrupt countries in the former Soviet Union and that fraud is endemic especially in the supply chain of ministries and national companies. However, the British magazine mentions some success in the fight against corruption in the Ministry of Health when the government called on the services of a British agency to supply them with medicines, despite the ill will of some officials. The department thus cut their spending by 38 % compared to the previous year⁵.

¹ Geslin, L & S. Gobert. «Du passé soviétique, l'Ukraine tentée de faire table rase». *Mediapart*, May 1, 2016. <https://www.mediapart.fr/journal/international/010516/du-passe-sovietique-lukraine-tentee-de-faire-table-rase?onglet=full>

² *The Economist*. «Ukraine bans its top social networks because they are Russian», May 19, 2017. <https://www.economist.com/news/europe/21722360-blocking-websites-may-be-pointless-it-could-help-president-poroshenkos-popularity-ukraine>

³ *Courrier International*. «Ukraine. Kiev coupe l'accus aux réseaux sociaux russes». May 17, 2017. <http://www.courrierinternational.com/article/ukraine-kiev-coupe-lacces-aux-reseaux-sociaux-russes>

⁴ BBC. «Ukraine conflict: Turning up the TV heat». August 11, 2014. <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-28706461>

⁵ *The Economist*, Ukraine is struggling with corruption, sometimes successfully», May 25, 2017. <https://www.economist.com/news/europe/21722682-war-against-graft-hard-one-against-russia-ukraine-struggling-corruption>

With the conflict re-emerging in the Donbas, the fight against corruption is likely to decline. Already some politicians are trying to discredit the Anti-corruption Action Centre. *Le Figaro*¹ and *Le Monde*² mention the killings of journalist Cheremet and former Russian deputy Denis Voronenkov in Kiev, demonstrating that Ukraine is still a country plagued by the Ukrainian and Russian mafias and secret agents.

Kiev: a new cultural and political centre in Europe

To end on a positive note, on 31st August 2016, *The Guardian* publishes an article on the cultural renewal taking place in Kiev entitled «Kiev's new revolution: young Ukrainians spur cultural revival amid the conflict». According to the English newspaper, Kiev has become a cultural breeding ground where artistic creativity and entrepreneurship are flourishing. The young Kievans are no longer afraid, they feel liberated and this is the biggest victory of the Post-Maidan era³. As for the French newspaper *Libération*, Kiev has become the new Mecca for the Russian opposition with the arrival of many Russian opponents and the opening of the Free Russia House. However, *Libération* points out that many Ukrainians want complete separation from Russia⁴.

CONCLUSION

It can be said that the French and British media have largely covered the tragic events in Ukraine. Even though many have fallen into the trap of confusing the Russian population with the Russian-speaking population — a confusion caused by Russian propaganda to give an image of a fragile country in search of a national identity — British and French newspapers remained overall mostly neutral. Ukraine is depicted as a victim of Russian aggression which aims to contain the advance of Western and democratic values in the former Soviet Union. The Maidan movement is perceived both as a pro-European movement and a popular revolt against the oligarchic system, leaving some journalists sceptical with regard to the capacity and political will of opposition leaders to reform the country. Eurosceptic newspapers dwelt at length on the presence of far-right factions and nationalists from Western Ukraine on Maidan Square.

¹ Avril, Pierre. «Un ex-député russe réfugié en Ukraine abattu à Kiev». *Le Figaro*, March 23, 2017. <http://www.lefigaro.fr/international/2017/03/23/01003-20170323ARTFIG00186-un-ex-depute-russe-refugie-en-ukraine-abattu-a-kiev.php>

² Vitkine, Benoit. «Un ex-député russe réfugié en Ukraine abattu à Kiev», *Le Monde*, March 23, 2017. http://www.lemonde.fr/europe/article/2017/03/23/un-ex-depute-russe-refugie-en-ukraine-abattu-a-kiev_5099596_3214.html

³ Lepeska, David. «Kiev's new revolution: young Ukrainians spur cultural revival amid the conflict», *The Guardian*, August 31, 2016. <https://www.theguardian.com/cities/2016/aug/31/kiev-new-revolution-young-ukrainians-cultural-revival-amid-conflict>

⁴ Gobert, Sébastien. «Kiev, nouvelle Mecque de l'opposition russe ?», *Libération*, April 28, 2017. http://www.liberation.fr/planete/2017/04/28/kiev-nouvelle-mecque-de-l-opposition-russe_1565984

Media coverage was very extensive for five specific events:

- 1) The refusal of President Yunakovych to sign the economic association with the European Union.
- 2) The Maidan Square massacre and the regime fall in February 2014.
- 3) The annexation of Crimea by Russia in March 2014
- 4) The destruction of the Malaysian Airlines airliner in July 2014.
- 5) Jamala's victory at the Eurovision.

However Brexit, the failed coup d'état in Turkey, the war in Syria, the election of Donald Trump, uncertainty regarding the French presidential elections and also public fatigue in relation to Ukraine have relegated the Donbas conflict to just another minor news item.

On the whole, the left-wing & liberal media have sympathized with the Ukrainian people, while the right-wing press, more Eurosceptic and critical of Islam (especially in France), regrets that the West has sacrificed its partnership with Russia, a power seen as indispensable in the fight against jihadists. Indeed the right-wing press would be in favour of lifting economic sanctions that hinder British finance, French agriculture and lucrative contracts for the Anglo-French armaments industry. Finally, in France there is a certain Russian lobby made up of intellectuals and nationalist politicians who romanticize Franco-Russian relations. The newspaper *Le Parisien*¹ devoted an article to it entitled: «In France, pro-Russians are recruited on the left as on the right».

Nevertheless, Emmanuel Macron's arrival in power and the possibility of the failure of Brexit are two favourable developments for Ukraine.

Bibliography

1. *Atlantico*, «Plongée dans la galaxie des pro-russes français», February 28, 2014. <http://www.atlantico.fr/decryptage/plongee-dans-galaxie-pro-russes-francais-philippe-migault-et-alexandre-del-valle-et-olga-bronnikova-993540.html>
2. Amos, Howard. «Ukraine fears spread of separatist conflict amid hostility towards Kiev». *The Guardian*, May 22, 2015. <https://www.theguardian.com/world/2015/may/22/ukraine-separatist-conflict-odessa>
3. Avril, Pierre. «Un ex-député russe réfugié en Ukraine abattu à Kiev». *Le Figaro*, March 23, 2017. <http://www.lefigaro.fr/international/2017/03/23/01003-20170323ARTFIG00186-un-ex-depute-russe-refugie-en-ukraine-abattu-a-kiev.php>
4. BBC. «Ukraine conflict: Turning up the TV heat». August 11, 2014. <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-28706461>
5. Birrell, Ian (September 1, 2014). «Why do we stand by and watch Putin?», *The Independent*. London. <http://www.independent.co.uk/voices/comment/why-do-we-stand-by-and-watch-putin-9703137.html>
6. Clark, C & K. Spohr. «Moscow account of Nato expansion is a case of false memory». *The Guardian*, May 24, 2015. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/may/24/russia-nato-expansion-memory-grievances>

¹ *Le Parisien*. «En France, les pro-russes se recrutent à gauche comme à droite», September 21, 2014. <http://www.leparisien.fr/flash-actualite-politique/en-france-les-pro-russes-se-recrutent-de-droite-a-gauche-21-09-2014-4152633.php>; *Atlantico*, «Plongée dans la galaxie des pro-russes français», February 28, 2014. <http://www.atlantico.fr/decryptage/plongee-dans-galaxie-pro-russes-francais-philippe-migault-et-alexandre-del-valle-et-olga-bronnikova-993540.html>

7. Courrier International. «Ukraine. Kiev coupe l'accus aux réseaux sociaux russes». May 17, 2017. <http://www.courrierinternational.com/article/ukraine-kiev-coupe-lacces-aux-reseaux-sociaux-russes>
8. Despot, Slobodan. «Misère de l'occidentalisme», *Causeur*, September 12, 2014. <https://www.causeur.fr/misere-russie-ukraine-29201>
9. Desuin, Hadrien. «Le panier de crabes diplomatique», *Causeur*, March 10, 2014. <https://www.causeur.fr/ukraine-le-panier-de-crabes-diplomatique-26567>
10. Ennis, Stephen. «Russia in 'information war' with West to win hearts and minds», BBC News, September 16, 2015. <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-34248178>
11. Ennis, Stephen. Russian TV's coverage of Odessa clashes», *To Inform is to Influence*, May 1, 2016. <https://toinformisto influence.com/2016/05/01/russian-tvs-coverage-of-odessa-clashes/>
12. *Financial Times*, «Five reasons why Putin's objectives in Ukraine have backfired and failed», October 9, 2014. <https://www.ft.com/content/d42ad701-1b71-36eb-a30e-206934872295>
13. Garton Ash, Timothy. «Putin must be stopped. And sometimes only guns can stop guns». *The Guardian*, February 1, 2015. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/feb/01/putin-stopped-ukraine-military-support-russian-propaganda>
14. Geslin, L & S. Gobert. «Du passé soviétique, l'Ukraine tentée de faire table rase». *Mediapart*, May 1, 2016. <https://www.mediapart.fr/journal/international/010516/du-passe-sovietique-lukraine-tentee-de-faire-table-rase?onglet=full>
15. Gobert, Sébastien. «L'Ukraine se divise sur le sort à réservé aux régions séparatistes», *Mediapart*, March 7, 2017. <https://www.mediapart.fr/journal/international/070317/lukraine-se-divise-sur-le-sort-reserver-aux-regions-separatistes?onglet=full>
16. Gobert, Sébastien. «Kiev, nouvelle Mecque de l'opposition russe ?», *Libération*, April 28, 2017. http://www.liberation.fr/planete/2017/04/28/kiev-nouvelle-mecque-de-l-opposition-russe_1565984
17. Haynes, Deborah. «Russia using Ukraine battlefield to rehearse for war with West», *The Times*, August 10, 2016. <https://www.thetimes.co.uk/article/russia-using-ukraine-battlefield-to-rehearse-for-war-with-west-32bgm7xmq>
18. Leivat, Laas. «Russian propaganda: twisted, fabricated, insidious». *Estonian Life*. Estonian World Review, February 22, 2015. <http://www.eesti.ca/russian-propaganda-twisted-fabricated-insidious-estonian-life/article44443>
19. *Le Parisien*. «En France, les pro-russes se recrutent à gauche comme à droite», September 21, 2014. <http://www.leparisien.fr/flash-actualite-politique/en-france-les-pro-russes-se-recrutent-de-droite-a-gauche-21-09-2014-4152633.php>
20. Lepeska, David. «Kiev's new revolution: young Ukrainians spur cultural revival amid the conflict», *The Guardian*, August 31, 2016. <https://www.theguardian.com/cities/2016/aug/31/kiev-new-revolution-young-ukrainians-cultural-revival-amid-conflict>
21. Markowicz, André. «Ukraine : des lois mémorielles amnésiques», *Causeur*, April 20, 2015. <https://www.causeur.fr/ukraine-communisme-nazisme-staline-32442>
22. Poinsot, Amélie. «Ukraine : à Odessa, Saakashvili mène ses réformes à marche forcée». *Mediapart*, October 18, 2015. <https://www.mediapart.fr/journal/france/181015/ukraine-odessa-saakashvili-mene-ses-reformes-marche-forcee?onglet=full>
23. Scordia, Pierre. «L'Ukraine, un pays bradé sur le marché diplomatique». *Libération*, August 10, 2015. http://www.liberation.fr/planete/2015/08/10/l-ukraine-un-pays-brade-sur-le-marche-diplomatique_1361608
24. Scordia, Pierre. «Odessa le nouveau point névralgique de l'Ukraine», *HuffPost*, September 5, 2015 http://quebec.huffingtonpost.ca/pierre-scordia/odessa-le-nouveau-point-nevralgique-de-lukraine_b_8084068.html
25. Sohian, Stéphane, «Le bras de fer Kiev-Moscou plonge la Crimée dans le noir», November 23rd, 2017. <http://www.lefigaro.fr/international/2015/11/23/01003-20151123ARTFIG00258-le-bras-de-fer-kiev-moscou-plonge-la-crimee-dans-le-noir.php>
26. Stroilov, Pavel. «Revealed: the Kremlin files which proves that Nato never betrayed Russia», *Spectator*, September 6, 2014. <https://www.spectator.co.uk/2014/09/russias-nato-myth/>
27. *The Economist*. «Trade War», August 24, 2013. <https://www.economist.com/news/europe/21583998-trade-war-sputters-tussle-over-ukraines-future-intensifies-trading-in-sults>

28. *The Economist*. «Playing East against West», November 23, 2013. <https://www.economist.com/news/europe/21590585-success-eastern-partnership-depends-ukraine-playing-east-against-west>
29. *The Economist*. «Stealing their dream», November 30, 2013. <https://www.economist.com/news/europe/21590977-viktor-yanukovych-hijacking-ukrainians-european-future-stealing-their-dream>
30. *The Economist*. «The February revolution», February 27, 2014. <https://www.economist.com/news/briefing/21597974-can-ukraine-find-any-leaders-who-will-live-up-aspirations-its-battered-victorious>
31. *The Economist*. «Asymmetric Wars», March 15, 2014. <https://www.economist.com/news/leaders/21598999-best-way-get-crimea-back-ukraine-become-prosperous-democracy-with-wests>
32. *The Economist*. «Ukraine's murky inferno», May 8, 2014. <https://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2014/05/odessas-fire-examined>
33. *The Economist*. «Petro Poroshenko vows to restore peace», May 26, 2014. <https://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2014/05/ukraines-election-0>
34. *The Economist*. «The evidence», July 18 2014. <https://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2014/07/flight-mh17>
35. *The Economist*. «Good voters, not such good guys», November 1, 2014. <https://www.economist.com/news/europe/21629375-poll-results-were-promising-future-ukraine-dauntingly-difficult-good-voters>
36. *The Economist*. «Potemkin observers», November 4, 2014. <https://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2014/11/ukraines-rebels-and-euroscptics>
37. *The Economist*. «What Russia is up to in Ukraine», February 11, 2015. <https://www.economist.com/blogs/economist-explains/2015/02/economist-explains-10>
38. *The Economist*. «President v oligarchs», March 28, 2015. <https://www.economist.com/news/europe/21647355-building-nation-means-putting-plutocrats-their-place-president-v-oligarch>
39. *The Economist*. «Black Sea Woes», May 9, 2015. <https://www.economist.com/news/europe/21650569-aftershocks-year-old-tragedy-make-odessa-test-new-ukraine-black-sea-woes>
40. *The Economist*. «Bad memories», June 11, 2015. <https://www.economist.com/news/europe/21654059-land-grab-started-russias-conflict-wests-has-fallen-bottom>
41. *The Economist*. «1944 all over again», May 26, 2016. <https://www.economist.com/news/europe/21699474-eurovision-win-provides-symbolic-victory-over-russian-repression-1944-all-over-again>
42. *The Economist*. «Another Eurovision song contest, another diplomatic crisis», May 4, 2017. <https://www.economist.com/news/europe/21721663-what-happens-when-cheesy-pop-meets-politics-another-eurovision-song-contest-another-diplomatic>
43. *The Economist*. «Ukraine bans its top social networks because they are Russian», May 19, 2017. <https://www.economist.com/news/europe/21722360-blocking-websites-may-be-pointless-it-could-help-president-poroshenkos-popularity-ukraine>
44. *The Economist*. «Ukraine and Russia are both trapped by the war in Donbas», May 25, 2017. <https://www.economist.com/news/europe/21722677-minsk-2-peace-agreement-sham-neither-side-can-pull-out-ukraine-and-russia-are-both>
45. *The Economist*. Ukraine is struggling with corruption, sometimes successfully», May 25, 2017. <https://www.economist.com/news/europe/21722682-war-against-graft-hard-one-against-russia-ukraine-struggling-corruption>
46. Tremblais, Jean-Louis. «Ukraine, voyage en Absurdie», *Le Figaro*, December 18, 2015. <http://www.lefigaro.fr/international/2015/12/18/01003-20151218ARTFIG00116-ukraine-voyage-en-absurdie.php>
47. Vitkine, Benoit. «Un ex-député russe réfugié en Ukraine abattu à Kiev», *Le Monde*, March 23, 2017. http://www.lemonde.fr/europe/article/2017/03/23/un-ex-depute-russe-refugie-en-ukraine-abattu-a-kiev_5099596_3214.html
48. Walker, Shaun, «Russian propaganda and Ukrainian rumour fuel anger and hate in Crimea», *The Guardian*, March 4, 2014. <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/04/russian-propaganda-ukrainian-rumours-anger-hate-crimea>

Стаття надійшла до редакції 15.09.2017

Скордия П.

Лондонский университетский колледж
кафедра истории
Денни Стрит, 15, SE11 4UX Лондон, Великобритания

ОСВЕЩЕНИЕ СМИ ВЕЛИКОБРИТАНИИ И ФРАНЦИИ УКРАИНСКОГО КРИЗИСА (2013–2017)

Резюме

Украинская революция, сопровождаемая российской агрессией, была нами частично проанализирована во французской и британской прессе. И хотя подавляющее большинство газет и правительства этих двух стран решительно осуждали аннексию Крыма Россией, а также российскую военную поддержку донбасским мятежникам, однако некоторые из французских и британских СМИ были потрясены слухами, распространяемыми российской пропагандой. Многие журналисты вводят в заблуждение общественность в их упрощенном видении конфликта, подразумевая ложное политическое разделение между украинцами и русскоязычными, плачевно путающие русскоязычное украинское население с украинцами русского происхождения.

Взгляд западных СМИ на украинский кризис уже изучен. Поэтому, чтобы привести что-то новое, мы решили использовать в качестве центральной темы видение престижного британского журнала The Economist, в котором весьма точно излагается западно-либеральный взгляд на украинский конфликт. Мы также рассмотрели различные британские и французские газеты и интернет-СМИ с 2013 по 2017 год. Мы разделили это исследование на одиннадцать событий, начиная с торговой войны в 2013 году, Февральской революции, аннексии Крыма, пожара в Одессе, выборов Петра Порошенко, катастрофы малайзийского авиалайнера, нового собрания Рады, самопровозглашенных республик в Донбассе, дипломатического кризиса Евровидения между Украиной и Россией, законов о декоммунизации и, наконец, запрета на российские социальные сети в Украине.

Ключевые слова: Украина, Майдан, Media, France, Britain.

Скордія П.

Лондонський університетський коледж,
Кафедра історії,
Денні Стріт, 15, SE11 4UX Лондон, Великобританія

ВИСВІТЛЕННЯ ЗМІ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ І ФРАНЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КРИЗИ (2013–2017)

Резюме

Українська революція, супроводжувана російською агресією, була нами частково проаналізована у французькій і британській пресі. І хоча переважна більшість газет і урядів цих двох країн рішуче засуджували анексію Криму Росією, а також російську військову підтримку донбаським заколотникам, проте деякі з французьких і британських ЗМІ були вражені чутками, поширюваннями російською пропагандою. Багато журналістів вводять в оману громадськість в їх спрошеному баченні конфлікту, маючи на увазі помилковий політичний поділ між українцями і російськомовними, плачевно плутають російськомовне українське населення з українцями російського походження.

Погляд західних ЗМІ на українську кризу вже вивчений. Тому, щоб принести щось нове, ми вирішили використовувати в якості центральної теми бачення престижного британського журналу *The Economist*, в якому досить точно викладається західно-ліберальний погляд на український конфлікт. Ми також розглянули різні британські та французькі газети та інтернет-ЗМІ з 2013 по 2017 рік. Ми розділили це дослідження на одинадцять подій, починаючи з торгової війни в 2013 році, Лютневої революції, анексії Криму, пожежі в Одесі, виборів Петра Порошенка, катастрофи малайзійського авіалайнера, нового зборів Ради, самопроголошених республік в Донбасі, дипломатичної кризи Євробачення між Україною і Росією, законів про декомунізацію і, нарешті, заборони на російські соціальні мережі в Україні.

Ключові слова: Україна, Майдан, Media, France, Britain.

Lychkovska O. R.

PhD in Sociology, Professor Associate
Sociology Department of Social Sciences Institute
of Odessa I. I. Mechnikov National University,
r. 40, 24/26 Frantsuzsky Boulevard, 65058 Odessa-58, Ukraine,
phone: +38 (0482) 68-60-92, e-mail: oksanalychkovska@gmail.com

NEW THEORY OF TRADITIONNAL AND SOCIAL MEDIA PRACTICES: FEATURES AND RESTRICTIONS IN TODAY'S UKRAINIAN SOCIETY¹

The paper deals with new theoretical understanding of communicative and media practices as background social practices, non-reflexive everyday routines, as ways of consumption of media and participation in them and also as constructors of private and public sphere. Such theoretical approach enables to disclosure ambivalent communicative and social shifts engendered by globalizing and crisis processes in contemporary Ukraine. The ambiguity role of social media in today's Ukrainian context is following: on the one hand they can be considered as creators of new communicative environment, new sociality that favored to finding of personal and national authenticity and on the other — they is transformed into the social field of information wars, political games and realization of economic interests of great Internet corporations. Thus, on social micro and macro levels such discrepant implications can be revealed:

1) False adaptive strategy of overcoming social atomism and personal isolation by virtual communicative practices: communications in social media generate new types of social ties: «weak social ties», as long as they don't further the creation of long personal relations for which a modern individual hasn't time and emotional energy; 2) Escapist model of «flight into communication» by means of TV media practices, Internet communications and mobile phones; 3) Emergence of «phatic» communications keeping up social ties and interactions without transfer of information, but only as a way of social support and joining; 4) Hiding or transformation of self-identity by authentication with a «significant» person in the situations of personal and social crises by means of Internet communications; 5) Processes of «thingification» of media and «mediation» of things; 6) Constantly «keeping in touch» by means of new communicative practices also provides to modern narcissistic person to avoid close emotional contacts and meanwhile to satisfy a need for continuous demonstration of self and continuous search of love from others.

Key words: communicative practices, weak social ties, social media, phatic communication, «flight into communication».

In my talk today I am going to deal with the phenomena of communicative practices in modern society. I shall first present some theoretical reflections about the nature and main trends of communicative practices and commu-

¹ Стаття була підготовлена для міжнародної наукової конференції «Соціальні та політичні трансформації у Центральній та Східній Європі (1917–2017 рр.): чинники, досягнення, проблеми» (28–29 червня 2017 року, ОНУ імені І. І. Мечникова, Одеса, Україна).

nicative processes as such. Then I would like concerning myself with the methods used. And in conclusion I'll concentrate on some main features of communicative practices in modern Ukraine.

First, I propose to declare «communicative practices» in 3 interconnected aspects.

First of all, as a version of «background social practices», representing hidden from the observer, frequently unconscious, but quite obvious for interconnecting participants, the rules of communication in a particular situation.

Let me now make some comments on the specific nature of social practices. These are several habitual, stable, routinized rules, skills, ways in which «bodies are moved, objects are handled, subjects are treated, things are described and the world is understood» [1, p. 250]. The semantic field of «background social practices» is rather large, it includes such elements as «forms of bodily activities, forms of mental activities, things and their use, background knowledge in the form of understanding, know-how, states of emotion and motivational knowledge» [1, p. 249]. But somehow or other the attributive characteristics of social practices are the following:

Nexus of saying and doing;

- Unconscious, latent or depending on practical use sense of this process;
- Social practices consist in routinized mental and bodily activities, know-how, habitual skills, rules of everyday behavior and so on;
- Social practices have rather strong single-mindedness and rigidity;
- Situational conditionality i.e. an attachment to certain socio-cultural context.

Describing mass communicative practices as «background social practices», it is necessary mention that rules of utility are more likely to operate here. There are motives that guide us, habits, needs, rules of the communications (e.g. Necessity for the interlocutor or need even in virtual communication), it happens unconsciously for interlocutors, but it is possible to reveal a pragmatic component — what for they do it — in other words, a functional orientation of mass or any other types of communication. That is people use, mass-media as in the theory of «use and gratification », they do either by habit or because they need information or simply emotion, etc. We construct it not by reflected rules. When the communication develops in unexpected ways, we start to analyze what went wrong and we start to think about rules, mechanisms, technologies and motives.

Communicative practices in their second version, in my opinion, can be considered as principles and mechanisms of interaction with various sources of information and communication, first of all with mass media. Here the received information is comprehended during the process of its application, thus foregrounding pragmatic aspect of communication.

The consumption and the use of information obtained from different mass media are carried out due to specific mechanism and effects. Let us consider them in detail.

- Symbolical and virtual compensation of action and interaction, the latter often fail in everyday life of contemporary people;

■ Visual opportunities of mass media create an «effect of presence» that influences individual consciousness and engenders in it the feelings of authenticity and documentation;

■ Seriated and iterative character of mass media texts regulates everyday life of individuals, normalizes their everyday existence, produces the feelings of comfort and psychological safety.

■ Ritual character of visual and audiovisual media give possibility to each individual to join one another symbolically;

■ Effect of emotional and psychological compensation which permits to individuals in safe and obvious form to identify themselves with aggressive and dangerous hero and at the same time to find themselves in safe position, as though «behind identification glass».

And now let me pass to analysis of

ATTRACTIVE CHARACTERISTICS OF MASS COMMUNICATIVE PRACTICES AND PRAGMATIC REGIMES OF THEIR USE

«The positive appeal», when addressing to everybody mass media turn to each taken separately to invite him proving, trying, responding — REGIME OF MASS USE;

1. «The simplicity and availability of mass media texts» when comprehension doesn't need additional education or extra socialization — REGIME OF TIPICALNESS;

2. REGIME OF SOCIAL DISTANCE. When reading or watching, an individual as though builds up «personal space and time», isolates himself from outside and from the necessity of listening to and watching others;

3. REGIME OF SOCIAL COMPENSATION. An individual is permitted to forget usual social role and worried role conflicts, to escape out of social world by means of mass media.

The above mentioned mechanisms, anyhow, meet existential needs of an audience for safety, stability, structuration of the everyday life that, certainly, is rather significant for the modern person who is in conditions of institutional instability and lacks values that allow audience of consumers to form the strategy of adaptive behaviour in conditions of a destructured or a multistructural social reality.

Empirically similar mechanisms and strategies can be fixed through tendencies of mass communicative practices, communicative activity of an audience and rationalization of such activity in consciousness of respondents by means of verbal motives-suggestions.

SOCIOLOGICAL RESEARCH METHODOLOGY AND METHODS have been used were

■ Quantitative methodology;

■ Method of sociological inquiry and public opinion poll;

■ Methods of multidimensional classification — factor analysis (extraction method: Principal component analysis, rotation method: Varimax with Kaiser normalization)

Empirical database of our researches included the results obtained by means of Sociological Inquiries and Public Opinion Polls of adult population

in Odessa from 2003 until 2013 — amount of sampling 500–800 peoples, select error doesn't exceed 3,5 %.

The following question which we shall try to answer within the limits of the given research is «**What are the differentiating features of mass communicative practices**». In other words, by what criteria the communicative practices are differentiated, what types of communicative pragmatics can be found in a mass audience and by what criteria. The second question which we also shall try to answer is «**What integrates the individuals using different communicative practices what allows to relate their mass communicative practices «to background social practices?»** And, on the other hand, «**In what way do communicative practices reveal their integrative features towards society?»**

We have carried out typological analysis of informational sources used by population of Odessa (from 2003 to 2013). In order to answer these questions a method of the factor analysis was applied.

Here are the results:

CRITERIA OF DIFFERENTIATION OF ODESSA POPULATION IN 2003

- Traditionalism/ Virtualization
- Visual preferences/Audile preferences

CRITERIA OF DIFFERENTIATION OF ODESSA POPULATION IN 2013

- Traditionalism/ Virtualization
- Dispositions towards mass media/ Dispositions towards traditional media (rumours, face to face communication)
- Dispositions towards traditional mass media/ Dispositions towards contemporary mass media
- Ukrainian-speaking/ Russian-speaking

It should remark that «traditional character» and also «disposition towards inactive consumption» prove non-reflective character of practices. This allows communicative practices to compensate the lost stability in situation of personal or social uncertainty to individuals by means of use of ritualized mechanisms or mechanisms of structuring social time in everyday life and mechanism of «giving stability» to everyday existence.

Integrative function of communicative practices is implemented by means of the coordination of conflicts interests, through the development of new behaviour patterns by creating a «positive image» of «problem groups or problem behaviour models» in mass consciousness. Such media as TV or Cinema promote the integration in society. On the contrary such medium as visual commercials carries out the function of differentiation. It appeals to a particular part of the audience emphasizes the unique character and elitism of the advertised goods or service, thus visual commercials stress the elite status of such consumers.

The third version of communicative practices allows considering them as the features of communication process at a social macro level. The practice of interaction in the public space is meant. Communicative practices structuralized the public sphere and produce different types of public identities

such as the public, mass audience, interests groups, virtual communities, finally, «pilgrims of postmodern» after Z. Baumann: «vagrants» (TV-audience), «tourists» (giving colour to everyday existence), «actors» (change communicative experience and sense).

Finally, I would like to make some remarks about the main trends of communicative practices in modern Ukraine and also about their possible reasons and consequences. Speaking about the communicative practices in modern Ukraine we should single out such tendencies:

1. Return to non-formal communications in different spheres and situations, including official and public situations, transition to horizontal, network, partnership interrelations. This feature is not specific for Ukraine only and can be considered as an impact of globalization process in the sphere of communication and as possible ways out of social crisis at micro level of everyday interactions.

2. Link between postmodern forms of the communications in private sphere and traditional, paternalistic in public sphere. At time of difficulties people rely on themselves or on the nearest environment as the private sphere is characterized by individualism, activity and self-reference (after N. Lumann). In official and public spheres, people are «passive» applicants or passive consumers of mass media.

3. Inclination to non-reflexive, traditional, ritualized rules of communication even in virtual on-line environment. As it is has already been mentioned, communicative practices as well as any background social ones or as «background expectations» (after H. Garfinkel) enable an individual to structure his everyday existence, to normalize it, to preserve ontological safety, to overcome crisis situations, to isolate himself from external social world and so on.

4. Ignorance of essential distinctions between the personal and technically mediated communications. That's the global tendency when face-to-face communication is substituted by technically mediated communication, mainly by computer and cell phones.

5. Appearance of «mobile» identity, depending on interaction with either source of mass communication. Mass media produce division of the audience according to its tastes and ways of life and also give opportunity for the audience to change its identities or create virtual identities.

6. And finally, it deals with the use of mass media mechanisms and effects to make everyday existence of a person stable, structuralized and comfortable in a situation of social and institutional instability.

Thus, the specific features of communicative practices in modern Ukraine are caused by still continuous process of transformation of the society itself and tendencies of the world crisis. It generates ambivalence and additional contradictions in communicative processes and practices.

In conclusion, we will say that proposed new theoretical outlook towards the phenomena of communicative practices seems to be heuristic for further methodological and empirical application.

Thus, on social micro and macro levels such discrepant implications can be revealed:

- 1) False adaptive strategy of overcoming social atomism and personal isolation by virtual communicative practices: communications in social media generate new types of social ties: «weak social ties», as long as they don't further the creation of long personal relations for which a modern individual hasn't time and emotional energy;
- 2) Escapist model of «flight to communication» by means of TV media practices, Internet communications and mobile phones;
- 3) Emergence of «phatic» communications keeping up social ties and interactions without transfer of information, but only as a way of social support and joining;
- 4) Hiding or transformation of self-identity by authentication with a «significant» person in the situations of personal and social crises by means of Internet communications;
- 5) Processes of «thingification» of media and «mediation» of things;
- 6) Constantly «keeping in touch» by means of new communicative practices also provides to modern narcissistic person to avoid close emotional contacts and meanwhile to satisfy a need for continuous demonstration of self and continuous search of love from others.

References

1. Reckwitz, A. Toward a Theory of Social Practices. A Development in Cultural Theorizing. European Journal of Social Theory. N. 5(2), (2002): 243–263.

Личковська О. Р.

кафедра соціології Інституту соціальних наук
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова
к. 40, Французький бул., 24/26, 65058, м. Одеса, Україна

НОВА ТЕОРІЯ ТРАДИЦІЙНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕДІАПРАКТИК: МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ В СУЧASNOMU УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Резюме

В роботі розглядається нове теоретичне розуміння комунікативної та медіапрактики як фонової соціальної практики, не рефлексивних повсякденних процедур, як шляхів споживання засобів масової інформації та участі в них, а також як конструкторів приватної та публічної сфери. Такий теоретичний підхід дозволяє розкрити амбівалентні комунікативні та соціальні зрушення, викликані глобалізацією та кризовими процесами в сучасній Україні. Двозначність ролі соціальних мереж у сучасному українському контексті полягає в наступному: з одного боку, вони можуть розглядатися як творці нового комунікативного середовища, нової соціальності, яка сприяє виявленню особистої та національної автентичності, а з іншого — вони перетворюються на соціальне поле інформаційних воєн, політичних ігор та реалізацію економічних інтересів великих інтернет-корпорацій. Таким чином, на соціальному мікро- та макрорівні можна виявити такі невідповідні наслідки: 1) хибна адаптивна стратегія подолання соціального атомізму та особистої ізоляції віртуальними комунікативними практиками: комунікації в соціальних мережах створюють нові типи соціальних зв'язків: «слабкі соціальні зв'язки», оскільки вони не сприяють створенню довгих особистих відносин, для яких сучасна людина не має часу й емоційної енергії; 2) ескапістська модель «польоту до комунікації» за допомогою практик телевізорійних медіа, інтернет-комунікацій та мобільних телефонів; 3) поява «фатичних» зв'язків, що підтримують соціальні зв'язки та взаємодії без передачі інформації, але лише як спосіб соціальної підтримки та приєднання; 4) приховання або трансформація самоідентифікації шляхом самовизначення зі «значущою» особистістю в ситуаціях особистісних та соціальних криз через засоби інтернет-комунікації; 5) процеси «речовизації» засобів масової інформації та «медіатизація» речей; 6) постійно «підтримуваний зв'язок» за допомогою нових комунікативних практик також надає сучасній нарцисичній людині можливість уникнути близьких емоційних контактів і, тим часом, задовольнити потребу постійної демонстрації самосвідомості та безперервного пошуку любові з боку інших.

Ключові слова: комунікативні практики, слабкі соціальні зв'язки, соціальні медіа, фактична комунікація, «втеча до комунікації».

Лычковская О. Р.

кафедра социологии Института социальных наук
Одесского национального университета им. И. И. Мечникова
к. 40, Французский бул., 24/26, г. Одесса, 65058, Украина

НОВАЯ ТЕОРИЯ ТРАДИЦИОННЫХ И СОЦИАЛЬНЫХ МЕДИАПРАКТИК: ВОЗМОЖНОСТИ И ОГРАНИЧЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Резюме

В статье рассматривается новое теоретическое понимание коммуникативных и медийных практик как фоновых социальных практик, нерефлексивных повседневных процедур, способов использования средств массовой информации и участия в них, а также как конструкторов частной и общественной сферы. Такой теоретический подход позволяет раскрывать амбивалентные коммуникативные и социальные сдвиги, вызванные глобализационными и кризисными процессами в современной Украине. Неоднозначная роль социальных медиа в сегодняшнем украинском контексте заключается в следующем: с одной стороны, их можно рассматривать как создателей новой коммуникативной среды, новой социальной общности, которая способствует установлению личной и национальной идентичности, а с другой — они превращаются в социальное поле информационных войн, политических игр и реализации экономических интересов крупных интернет-корпораций. Таким образом, на социальном микро- и макроуровне можно выявить такие несоответствующие последствия: 1) ложная адаптивная стратегия преодоления социального атомизма и личной изоляции посредством виртуальных коммуникативных практик: коммуникации в социальных сетях порождают новые типы социальных связей: «слабые социальные связи», поскольку они не способствуют созданию длительных личных отношений, для которых современный человек не имеет времени и эмоциональной энергии; 2) эскапистская модель «бегства в коммуникацию» с помощью телевизионных средств массовой информации, интернет-коммуникаций и мобильных телефонов; 3) появление «фатических» коммуникаций, поддерживающих социальные связи и взаимодействия без передачи информации, но только как способ социальной поддержки и присоединения; 4) скрытие или трансформация самоидентификации путем самоопределения со «значимым» человеком в ситуациях личного и социального кризисов посредством интернет-коммуникаций; 5) процессы «овеществления» медиа и «медиации» вещей; 6) постоянное «поддержание связи» посредством новых коммуникативных практик также предоставляет современному нарциссическому человеку возможность избегать близких эмоциональных контактов и тем временем удовлетворять потребность в непрерывной демонстрации себя и непрерывном поиске любви от других.

Ключевые слова: коммуникативные практики, слабые социальные связи, социальные медиа, фатическая коммуникация, «бегство в коммуникацию»,

Іванова І. Ф.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціології

Чорноморського національного університету імені Петра Могили

к. 55, б. 67, проспект Героїв України, м. Миколаїв-25, 54025, Україна

0671451946, e-mail: krusser58@gmail.com

МІЖНАРОДНА ОСВІТНЯ МІГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ

Стаття містить аналіз результатів емпіричного соціологічного дослідження з вивчення суджень студентів щодо причин міжнародної освітньої міграції української молоді та наслідків її перетворення на трудову. Дослідження, об'єктом якого є студенти вуз 3–4 рівнів акредитації м. Миколаєва, проводилося Центром соціологічних досліджень Чорноморського національного університету ім. П. Могили у лютому 2017 р. Основними причинами міжнародної освітньої міграції студенти вважають: незадовільний стан підготовки фахівців у вуз (складність працевлаштування з вітчизняним дипломом, корупція), відсутність стабільності в країні та перспектив зміни на краще. Стримано оцінено наслідки її перетворення на трудову.

Ключові слова: академічна мобільність, вища освіта, міжнародна освітня міграція, студенти, трудова міграція, українська молодь.

Постановка проблеми. Міжнародна освітня міграція української молоді набула значних масштабів, про що свідчать цифри, наведені в офіційному виданні Національного інституту стратегічних досліджень: з 2000 р. по 2012 р., за даними ЮНЕСКО, кількість студентів з України, які навчаються за кордоном, зросла у чотири рази і склала 37 тисяч [1, с. 15]. За даними аналітичного центру СЕДОС (база даних, що охоплює 34 країни Європи, Північної Америки та Австралії) у 2013–2014 н.р. за кордоном навчалося 47724 чол., у 2014–2015 н.р. — біля 60 тисяч чол. [2].

Тенденцію до збільшення кількості зовнішніх освітніх мігрантів з числа української молоді можна пояснити як активізацією світових міграційних процесів в умовах глобалізації, так і складними соціально-економічними умовами, які склалися в Україні; а також незадовільним станом вищої освіти, процес реформування якої поки що не дав позитивних зрушень у плані якості, наближення до європейських стандартів.

Проблема міжнародної освітньої міграції ускладнюється ще тим, що українські студенти, які отримують освіту за кордоном, є потенційними трудовими мігрантами та емігрантами, що може призвести до таких негативних явищ, як: зменшення кількості працездатного населення та народжуваності, висококваліфікованих фахівців та інноваційних розробок і, як наслідок, — подальше старіння української нації та зниження якості трудового ринку України, тобто мова йде про втрату Україною як інтелектуального, так і трудового потенціалу, що є загрозою для її національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних науковців інтелектуальну міграцію, у тому числі освітню, досліджувала Я. Петрова (інтелектуальна міграція в Україні, питання безпеки міграційних потоків); а також Т. І. Алексеєва та К. В. Горбаньова, які дійшли висновку щодо її негативного впливу на соціально-економічний розвиток країни [3]. До проблем інтелектуальної міграції зверталися російські дослідниці Л. І. Леденьова (навчання російських студентів за кордоном) та І. О. Малаха (міграція висококваліфікованих наукових кадрів). Колективом російських авторів підготовлено монографію «Інтелектуальний капітал та інтелектуальна міграція в умовах глобалізації» (2017).

Освітню міграцію з України, як наукову проблему, у вітчизняній науці досліджували представники різних галузей знання. Н. А. Горожанкіна досліджувала освітню міграцію як об'єкт картографування, що дозволило їй визначити географію освітньої міграції української молоді за 2004–2008 рр. та дати прогнози щодо кількості українських студентів, які будуть отримувати освіту за кордоном у 2010–2020 рр. [4]. К. Кобченко вивчала історичний та сучасний досвід залучення України до європейського процесу студентської мобільності та довела, що наша країна була «включена в цей процес вже на його початку» [5]. О. В. Біляковська вивчала соціопсихологічний аспект освітньої міграції українців у Польщі [6].

Автором статті проблема міжнародної освітньої міграції української молоді вивчалась у площині соціології громадської думки. За переконанням дослідника, варто вивчати думку сучасних українських споживачів освітніх послуг щодо факторів, які сприяють зростанню міжнародної освітньої міграції української молоді і переростанню її в еміграцію.

Об'єктом дослідження є міжнародна освітня міграція, **предметом** — причини та наслідки міжнародної освітньої міграції української молоді. **Мета** — дослідити причини та наслідки міжнародної освітньої міграції української молоді.

Емпірична база статті — соціологічне дослідження з вивчення суджень студентів м. Миколаєва щодо міжнародної освітньої міграції української молоді, здійснене Центром соціологічних досліджень Чорноморського національного університету ім. П. Могили у рамках реалізації наукового проекту кафедри соціології «Ефективне функціонування та розвиток регіонального соціокультурного середовища в умовах децентралізації як запорука національної безпеки України». Вибірка була багатоступеневою: на першому щаблі — суцільною (студенти всіх вуз Миколаєва 3–4 рівнів акредитації різних форм власності), на другому — цільовою (першокурсники і випускники), на третьому — квотною (50 % юнаків та 50 % дівчат). Інформація збиралася методом онлайн-опитування, оброблялася з використанням пакету комплексних прикладних програм SPSS.

Понятійний апарат дослідження. Міжнародна освітня міграція, будучи проявом академічної мобільності, має основні ознаки: «участь студентів у навчальному процесі вуз (за кордоном), проходження навчальної або виробничої практики, проведення наукових досліджень з можливістю перевезаражування в установленому порядку освоєніх навчальних дисциплін»;

подальше повернення освітнього мігранта до колишнього місця проживання [7].

Виклад основного матеріалу. У ході дослідження виявлено, що 21,19 % респондентів основною причиною, яка спонукає українську молодь до міжнародної освітньої міграції, вважають відсутність реальних перспектив працевлаштування за фахом в Україні після отримання диплому вітчизняного вуз; 17,04 % — наявність корупції у вітчизняних вуз; 15,65 % — відсутність політичної, економічної, фінансової стабільності у державі та реальних перспектив покращення ситуації; 12,57 % — відсутність реальних перспектив працевлаштування за кордоном після отримання диплому вітчизняного вуз; 12,57 % — високу платню за навчання на контрактній основі у вітчизняних вуз; 10,97 % — низьку якість освіти у вітчизняних вуз; 8,09 % — відсутність достатньої матеріальної бази у вітчизняних вуз. Лише 1,92 % респондентів не визначилися, що ж спонукає українську молодь виїжджати за кордон для отримання освіти.

Таким чином, першу позицію серед причин міжнародної освітньої міграції української молоді, за думкою студентів-респондентів миколаївських вуз, займає проблема працевлаштування, другу — корупція у вищих України, третю — відсутність стабільності в країні та перспектив зміни на краще. Якщо взяти до уваги, що проблема з працевлаштуванням в Україні та за кордоном пов'язана у варіантах відповіді з наявністю вітчизняного диплому, то основною причиною освітньої міграції є власне сам стан вищої освіти, що знайшло підтвердження при двовимірному аналізі результатів опитування.

Першокурсники і студенти старших курсів вважають, що основною причиною бажання української молоді отримувати освіту за кордоном є неможливість професійної самореалізації в Україні після отримання диплому вітчизняного вуз. Найбільше таких відповідей було у студентів четвертого курсу освітньо-кваліфікаційного рівня (надалі — ОКР) «бакалавр» (25,10 %) і п'ятого курсу ОКР «спеціаліст» (22,97 %), які стоять на порозі самостійного професійного життя; значно менше — у респондентів-магістрів (16,67 %), що можна частково пояснити тим, що деякі зі студентів-магістрантів, маючи диплом бакалавра, а в майбутньому і магістра, працевлаштовуються ще під час навчання, хоча не завжди за фахом. Одностайно студенти всіх курсів на другу позицію поставили корупцію у вітчизняних вищих, але дещо більше цього варіанту відповідей було отримано від студентів ОКР «магістр» (таблиця 1).

Двовимірний аналіз матеріалів опитування за статтю істотних змін у результати дослідження не вніс. Хлопці і дівчата майже в однаковій мірі на дають перевагу такій причині, як відсутність реальних перспектив працевлаштування за фахом в Україні після отримання диплому вітчизняного вуз: 21,88 % і 20,44 % відповідно. Другу позицію у хлопців займає низька якість освіти у вітчизняних вуз (17,99 %), у дівчат — наявність корупції (16,00 %). На третій сходинці у хлопців і дівчат — відсутність стабільності у державі та реальних перспектив покращення ситуації (16,16 % і 15,11 % відповідно), а у дівчат — ще й відсутність реальних перспектив працевлаштування за кордоном після отримання диплому вітчизняного вуз (15,11 %).

Таблиця 1

**Результати опитування щодо причин освітньої міграції української молоді
(дновимірний розподіл за курсом навчання, %)**

Що спонукає українську молодь виїжджасти за кордон для отримання освіти, продовження навчання?	1 курс	4 курс	5 спец.	5–6 маг.
1. Низька якість освіти у вітчизняних вуз	10,51	9,65	9,46	15,01
2. Наявність корупції у вітчизняних вуз	17,33	14,67	16,89	19,99
3. Висока плата за навчання на контрактній основі у вітчизняних вуз	13,64	11,97	14,19	10,00
4. Відсутність достатньої матеріальної бази у вітчизняних вуз	6,82	8,49	8,78	9,44
5. Відсутність реальних перспектив працевлаштування за фахом в Україні після отримання диплому вітчизняного вуз	19,89	25,10	22,97	16,67
6. Відсутність реальних перспектив працевлаштування за кордоном після отримання диплому вітчизняного вуз	13,35	13,90	11,49	10,00
7. Відсутність політичної, економічної, фінансової стабільності у державі та реальних перспектив покращення ситуації	16,76	14,28	15,54	15,55
8. Інше (вкажіть)	0	0	0	0
9. Важко відповісти	1,70	1,93	0,68	3,33

У ході дослідження була виявлено спрямованість освітніх міграційних намірів самих респондентів: 43,5 % опитаних студентів вуз Миколаєва припускають можливість власної освітньої міграції до якоїсь іншої країни: 27,4 % — до Європи; 13,3 % — до США, Канади, Австралії; 2,8 % — до Росії, Білорусії, Казахстану, інших країн СНД; 28,9 % — до іншого регіону України. 27,6 % респондентів не визначилися з тим, чи хотіли б вони виїжджати за межі України з метою подальшого навчання (рис. 1).

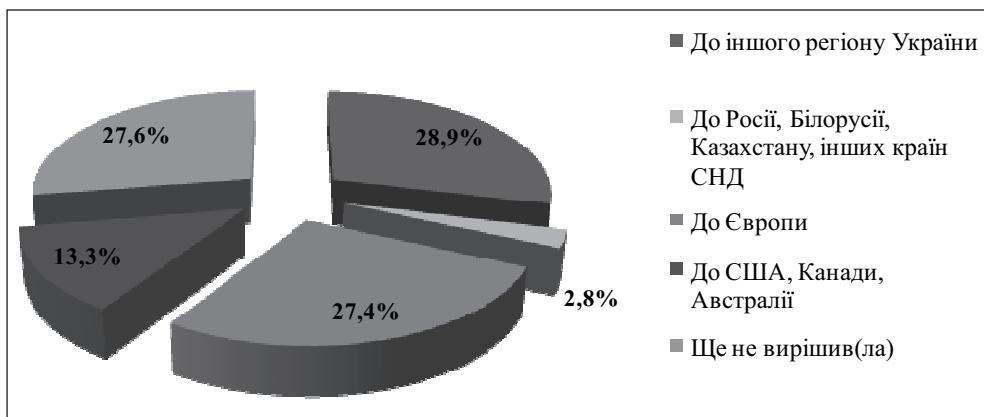

Рис. 1. Результати відповіді на питання «Куди саме хотіли б виїхати на навчання?» (одновимірний розподіл, %)

Порівнямо отримані результати з даними аналітичного центру СЕДОС: у 2014–2015 н.р. найбільш бажаними країнами для отримання освіти були Польща, Німеччина, Канада, Італія, Чехія, США, Іспанія, Австрія, Франція, Угорщина [8].

Аналіз отриманих даних за статтю і курсом навчання респондентів показав наступне. Хлопці практично в рівній мірі хотіли б виїхати як до Європи (26,5 %), так і до інших регіонів України (25,5 %), але 31 % з них ще не визначилися. Дівчата в більшій мірі — до інших регіонів рідної країни (32,3 %) і в меншій — до Європи (28,3 %), а майже чверть з них (24,2 %) не визначилися. Міжнародні освітні міграційні наміри відносно Європи вище у студентів-магістрів (33,3 %), інших регіонів України — у студентів п'ятого курсу ОКР «спеціаліст» (37, 1 %); США, Канади, Австралії — у студентів четвертого курсу.

У ході дослідження було намагання виявити оціночні судження студентів миколаївських вузів стосовно наступних наслідків перетворення освітньої міграції на трудову: погіршення демографічної ситуації в Україні; зниження кількості працевдатного населення; втрата інтелектуального потенціалу; економічні втрати за рахунок вивозу власних заощаджень за кордон; зниження попиту на вітчизняні товари та послуги і, як наслідок, — зменшення робочих місць в країні. По кожному з вище названих факторів достатньо високим був процент відповідей «важко відповісти» (від 38,4 % до 49, 2 %) та «не важливі» (від 31, 4 % до 34, %) що може бути пов’язано як з неготовністю респондентів до причинно-наслідкового аналізу в силу свого віку та життєвого досвіду, так і з їх позитивним ставленням до трудової міграції (таблиця 2).

Таблиця 2

**Оцінювання наслідків перетворення міжнародної освітньої міграції на трудову
(одновимірний розподіл, %)**

Оцініть наслідки перетворення міжнародної освітньої міграції української молоді на трудову за ступенем їх важливості	Важливі	Скоріше важливі, ніж не важливі	Скоріше не важливі, ніж важливі	Не важливі	Важко відповісти
Погіршення демографічної ситуації в країні	8,8	6,3	12,3	34,2	38,4
Зниження кількості працевдатного населення	6,5	4,3	10,3	32,7	46,2
Втрата інтелектуального ресурсу	4,3	3,5	11,6	31,4	49,2
Економічні втрати за рахунок вивозу власних заощаджень за кордон	6,5	6,3	11,1	34,2	42,0
Зниження попиту на вітчизняні товари та послуги та тим самим зменшення робочих місць в країні	9,0	4,8	11,6	31,7	43,0

Також достатньо низьким був процент відповідей «скоріше важливі, ніж ні» (від 3,5 % до 6,3 %) та «важливі» (від 4,3 % до 9,0 %). Двовимірний аналіз цих відповідей за статтю показав, що хлопці на перше місце серед наслідків перетворення міжнародної освітньої міграції на трудову, за ступенем важливості, поставили економічні втрати, на друге — демографічні проблеми, на третє — проблеми на ринку послуг і праці. Дівчата віддали перевагу погіршенню демографічної ситуації, проблемам з попитом і робочими місцями, а також зниженню кількості працездатного населення. Студенти першого курсу і п'ятого ОКР «магістр» в першу чергу назвали зниження попиту на вітчизняні товари і послуги, зменшення кількості робочих місць; четвертого курсу — погіршення демографічної ситуації; п'ятого курсу ОКР «спеціаліст» — економічні втрати через вивіз заощаджень.

Висновки. Підводячи підсумки, слід зауважити, що студенти миколаївських вуз вважають, що основною причиною загрозливих обсягів зовнішньої міжнародної міграції є незадовільний стан підготовки фахівців у закладах системи вищої освіти України (проблема працевлаштування з вітчизняним дипломом, корупція у вуз), а також відсутність стабільності в країні та перспектив зміни на країце. Тому очікуваними були результати опитування щодо наявності зовнішніх освітніх міграційних намірів респондентів стосовно Європи та інших країн західного світу. Опитані студенти достатньо стримано оцінили наслідки перетворення зовнішньої освітньої міграції в трудову.

Аналіз результатів дослідження дозволяє стверджувати, що вирішення проблеми зниження темпів міжнародної освітньої міграції лежить в площині здійснення реформи у системі вищої освіти з метою наближення останньої до європейських стандартів якості та подолання таких явищ, як корупція та академічний плагіат. Досягти цього можна лише спільними зусиллями суб'єктів освітнього процесу і представників владних структур в умовах прогресивних змін в економічній, політичній та соціальній сферах.

Список використаних джерел і літератури

1. Міграція в Україні: факти і цифри [Електронний ресурс] / упорядник Олена Малиновська. — 3-те вид. — К., 2016. — 31 с. — Режим доступу: iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf
2. Слободян О. Українські студенти за кордоном: скільки і чому? [Електронний ресурс] / Олександра Слободян, Єгор Стадний. — Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/56>
3. Алексеєва Т. І. Інтелектуальна еміграція з України [Електронний ресурс] / Т. І. Алексеєва, К. В. Горбаньова // Причорноморські економічні студії. — 2016. — Вип. 11. — С. 18–21. — Режим доступу: <http://bses.in.ua/journals/2016/11-2016/5.pdf>
4. Горожанкіна Н. А. Міжнародна освітня еміграція з України як об'єкт картографування [Електронний ресурс] / Н. А. Горожанкіна // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. — 2011. — Вип. 14. — С. 27–30. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbgo_2011_14_11.
5. Кобчекова К. Міграція з України із освітньою метою: історичний та сучасний досвід [Електронний ресурс] / К. Кобчекова // Українознавчий альманах. — 2012. — Вип. 7. — С. 148–152. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2012_7_48.

6. Біляковська О. В. Освітня міграція українців в Польщі: соціопсихологічний аспект / О. В. Біляковська // Соціально-економічні та етнокультурні наслідки міграції для України : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 27 вересня 2011 р.) / упоряд. О. А. Малиновська. — К. : НІСД, 2011. — С. 231–237.
7. Примірне положення про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України № 635 від 29 травня 2013 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/36037
8. Аналітичний центр CEDOS дослідив міграцію українських студентів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <studway.com.ua/studentski-migracii/>

References

1. Migraciya v Ukrayini: fakty i cyfry. Uporyadnyk Olena Maly'novska. [Migration in Ukraine: facts and numbers] 3-te vyd. — Kyiv, 2016. iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf
2. Slobodian, Oleksandra and Stadnyj, Yegor. Ukrayinski studenty za kordonom: skilky i chomu? [Ukrainian students abroad: how and why?]. <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/56>
3. Aleksyeyeva, T. I. and Goranova, K. V. Intelektualna emigraciya z Ukrayiny України [Intellectual emigration from Ukraine]. Prychornomorski ekonomichni studiyi 11 (2016): 18–21. <http://bses.in.ua/journals/2016/11-2016/5.pdf>
4. Gorozhankina N. A. Mizhnarodna osvitnya emigraciya z Ukrayiny yak obyekt kartografovannya [International educational emigration from Ukraine as an object of mapping]. Problemy bezperervnoyi geografichnoyi osvity i kartografiyi 14 (2011): 27–30. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbgo_2011_14_11
5. Kobchekova K. Migraciya z Ukrayiny iz osvitnoyu metoyu: istorychnyj ta suchasnyj dosvid [Migration from Ukraine with an educational aim: historical and modern experience]. Ukrayinoznavchyj almanax 7 (2012): 148–152. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2012_7_48
6. Bilyakovska O. V. «Osvitnya migraciya ukrayinciv v Polshhi: sociopsychologichnyj aspekt» [Educational migration of Ukrainians in Poland: соціопсихологічний аспект]. Socialno-ekonomiczni ta etnokulturni naslidky migraciyi dla Ukrayiny [Social and economic and ethnocultural consequences of migration for Ukraine] : zb. materialiv nauk.-prakt. konf. (Kyyiv, 27 veresnya 2011 r.) compiled by O. A. Malynovska. — Kyiv: NISD, 2011.
7. Prymirne polozhennya pro akademichnu mobilnist studentiv vyshhyx navchalnyx zakladiv Ukrayiny, zatverzhene nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny № 635 vid 29 travnya 2013 roku [Exemplary position about academic mobility of students of higher educational establishments of Ukraine, ratified by the order of Department of education and science of Ukraine № 635 from May, 29, 2013]. http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/36037
8. Analitychnyj centr CEDOS doslidiv migraciyu ukrayinskyx studentiv [The analytical center of CEDOS investigated migration of the Ukrainian students] <studway.com.ua/studentski-migracii/>

Стаття надійшла до редакції 15.09.2017 р.

Иванова И. Ф.

Черноморский национальный университет имени Петра Могилы
к. 55, б. 67, проспект Героев Украины, г. Николаев-25, 54025, Украина

МЕЖДУНАРОДНАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ МИГРАЦИЯ УКРАИНСКОЙ МОЛОДЕЖИ: ПРИЧИНЫ, ПОСЛЕДСТВИЯ

Резюме

В статье отражены результаты эмпирического социологического исследования по вопросу изучения суждений студентов в отношении причин международной образовательной миграции украинской молодежи и последствий ее перехода в трудовую. Исследование, объектом которого являются студенты вузов г. Николаева 3–4 уровней аккредитации, проводилось Центром социологических исследований Черноморского национального университета им. П. Могилы в феврале 2017 г. Основными причинами студенты считают: неудовлетворительное состояние подготовки специалистов в вузах (сложность трудоустройства с украинским дипломом, коррупция), отсутствие стабильности в стране и перспектив изменений к лучшему. Сдержанно оценены последствия перехода образовательной миграции в трудовую.

Ключевые слова: академическая мобильность, высшее образование, международная образовательная миграция, студенты, трудовая миграция, украинская молодежь.

Ivanova I.

The Black Sea National University named after Peter Mogila
10, ul. 68 Paratroopers, Nikolaev-00, 54000, Ukraine

INTERNATIONAL EDUCATIONAL MIGRATION OF UKRAINIAN YOUNG PEOPLE: REASONS, CONSEQUENCES

Summary

The article includes analysis of empirical sociological study on student opinions about the causes of international educational migration of the Ukrainian youth and the consequences of its transformation into a work migration. The study was conducted by the Center for Black Sea Studies in Sociology National University Petro Mohyla in February 2017. The object is students of higher educational institutions of 3–4 accreditation, Mykolaiv (396 pers.). Type of research: a representative survey. Sample — multistage: the first stage — the general group; the second stage — the target group (graduating students and students of the first courses); the third stage — the quota group (50 % of male and 50 % female). The survey was conducted by online questionnaires, processing — using integrated application package SPSS.

Students respondents consider that the main reasons for the increasing number of educational migrants among the Ukrainian youth are: the insufficient state of training in institutions of higher education of Ukraine (the problem of employment with Ukrainian university education, corruption) and lack of stability in the country and prospects for improvement. Respondents have an interest in international educational migration intentions to Europe, USA, Canada, Australia by themselves. This intentions can be explained, other than mentioned above, by the specialty of the Mykolaiv region's settlement, multi-ethnic composition of its population.

Respondents were asked to evaluate such effects of transformation educational migration on work migration as worsening of the demographic situation in Ukraine, decrease in the number of working-age population, loss of intellectual capacity, economic losses due to transfer of people's own savings outside the country, decrease in demand for national products and services and as a consequence — reducing employment in the country. For each of the above factors was high enough percentage of answers «difficult to answer» and «not important». That may be associated both with a positive perception of students' work migration, and with the features of this socio-demographic group.

In the opinion of the survey compiler, solving the problem of slowdowns in the international educational migration of the Ukrainian youth is to reform higher education system of Ukraine in order to bring it to the level of European quality standards and overcoming such a negative phenomena as a corruption and academic plagiarism. This can be achieved only through joint efforts of the educational process actors and authorities in the context of progressive changes in economic, political and social spheres.

Key words: academic mobility higher education, international educational migration, students, work migration, Ukrainian youth.

УДК 316.4:373.2.034

Калашнікова Л. В.

кандидат соціологічних наук, доцент

кафедра соціології Чорноморського національного університету ім. П. Могили вул. 68 Десантників, 10, м. Миколаїв, 54000, Україна

Тел: (380512) 57-18-00. E-mail: lvkalashnikova198@gmail.com

БЕЗПЕКА ЖИТТЕДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПРЕДМЕТ СОЦІОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ: УТОЧНЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ

У статті здійснено спробу концептуалізації поняття «безпека життедіяльності». Зокрема визначено можливості його вивчення в межах окремої галузі соціологічної науки, а саме соціології безпеки життедіяльності, яка на відміну від інших наукових теорій має низку переваг для подальшого розвитку системи сучасного знання про безпеку.

Ключові слова: безпека, життедіяльність, культура безпеки, соціологія безпеки життедіяльності.

Постановка проблеми. Якщо раніше вивчення феномену безпеки знаходилося поза межами предметного поля суспільних наук, то сьогодні зростання інтересу до різних аспектів цієї проблеми з боку, зокрема, соціології є цілком зрозумілим, у першу чергу, зважаючи на необхідність розв'язання ряду таких першочергових завдань, як: необхідність теоретичного осмислення і практичного вивчення небезпек, загроз та ризиків для життедіяльності людини, функціонування соціальних інститутів, організацій, суспільства в цілому, держави; актуальність пошуку шляхів вирішення глобальних проблем людського існування; неоднозначність особистісного й суспільного сприйняття соціальної реальності.

Вивчення безпеки життедіяльності як проблеми сучасності детерміноване, з одного боку, наявністю великого розмаїття загроз, небезпек й ризиків, з точки зору соціального самозбереження та забезпечення життя, з іншого — об'єктивною необхідністю організації у сучасному суспільстві системи безпеки, яка буде ефективно протистояти їм. Соціологія визначила своє місце й роль у науковому дискурсі про безпеку лише наприкінці ХХ ст., тоді як у лоні соціально-філософських наук викристалізувалася у різних її аспектах ще за часів античності. Поява соціології безпеки життедіяльності та формування її предметного поля (аналіз змін характеру, інтенсивності, масштабів людських відносин у сфері забезпечення безпеки життедіяльності) актуалізує, у першу чергу, необхідність уточнення категоріально-термінологічного апарату. Тож *метою даної статті* є з'ясування сутності поняття «безпека життедіяльності» у межах соціологічного підходу.

Виклад основного матеріалу. Виключно до початку ХХ ст. у контексті соціально-філософського дискурсу сутність безпеки визначалася загрозами, ризиками і небезпеками, пов'язаними з діяльністю зовнішніх чи внутрішніх ворогів держави, тоді як сьогодні переважна більшість наявних

теорій трактує безпеку як необхідну умову забезпечення цивілізованого життя, розвитку й самоствердження особистості.

На думку К. Клементса, варто звертати увагу на те, що більшість західних соціологів ігнорують поняття безпеки, зосереджуючи локус вивчення навколо систем забезпечення безпеки. У його працях безпека визначена як фундаментальний соціальний процес, спрямований на формування відносно безпечних соціальних, політичних й економічних об'єднань, що дозволяють людям жити, пересуватися й бути вірними їх культурі, мові та самобутності, не остерігаючись загроз і небезпек [22].

Специфіка сучасного західного підходу до вивчення безпеки, на думку О. Гужви, І. Косулі, В. Ніколаєвського, детермінується, з одного боку, наявністю загального соціально-політичного контексту в межах загальної теорії безпеки, з іншого — безпека стає предметом міждисциплінарних досліджень [7].

Характеризуючи безпеку як стан захищеності суспільства та його структурних складових від впливу від небезпек, появі яких детермінована наявністю внутрішніх й зовнішніх чинників, О. Омелянович в якості об'єкта безпеки послідовно розглядає державу, регіон, конкретну особистість [14, с. 7].

На думку В. Горбуліна, С. Пирожкова, безпека є характерною рисою та необхідною умовою стабільного, прогресивного функціонування та розвитку соціальних об'єктів [5, с. 91]. Натомість В. Манілов визначає безпеку як складну систему, сукупність зв'язків, відносин, що характеризують такий стан соціального об'єкта, за якого забезпечується його стійке, стабільне існування, задоволення й реалізація життєвих потреб, здатність до ефективного упередження та мінімізації наслідків внутрішніх, зовнішніх загроз, саморозвитку і прогресу [12].

З іншого боку, згідно з ідеями Л. Івашова, безпека може розглядатися як атрибутивна властивість системи, що забезпечує її цілісність, відносну самостійність і здатність до саморозвитку як результат захищеності від деструкцій [8].

С. Марова зазначає, що безпека є станом, за якого сумарний вплив зовнішніх та внутрішніх енергетичних потоків на соціальну систему не перевищує визначеного граничного значення [13, с. 14].

У розумінні В. Щербіни безпека може визначатися як комплексна категорія, що включає відповідні системи інформаційно-аналітичного моніторингу, попереджувальних, профілактичних, поточних і прогнозованих заходів щодо впливу на можливі загрози й має на меті нейтралізацію можливих негативних наслідків. Іншими словами, сутність безпеки він розкриває через існування певного «бажаного» стану суб'єктів, за умови досягнення якого ймовірність змін притаманних їм властивостей, якостей та параметрів за рахунок впливу факторів зовнішнього середовища не спричиняє негативного впливу або цей вплив здійснюється у межах припустимого інтервалу змін [20, с. 222].

У своїх роботах Є. Песегов стверджує, що безпека являє собою стан стійкого функціонування і відтворення соціального об'єкта/суб'єкта, дина-

мічна рівновага якого підтримується за допомогою особливого інституціонального середовища [16]. Він розкриває інституціональний зв'язок освіти з феноменом безпеки, де перша виступає засобом соціального контролю, що фільтрує соціальні ризики.

З іншого боку, А. Шарихін стверджує, що безпека як соціально-філософська категорія являє собою не стільки результат, скільки процес діяльності щодо забезпечення безпеки людського існування [19].

На основі аналізу нормативно-правових актів, відповідних доктрин і концепцій В. Ліпкан здійснив типологізацію наявних визначень концепту безпеки, виділивши чотири основні підходи до трактування сутності цього феномену: статистичного (безпека як стан захищеності від небезпек, загроз, ризиків); апофатичного (безпека як відсутність загроз і небезпек); діяльнісного (безпека як система заходів, спрямованих на створення безпечних умов життедіяльності); пасивного (безпека як стан дотримання певних параметрів і норм, від забезпечення яких безпосередньо залежить безпечності функціонування та розвитку динамічних систем) [10]. Дано типологізація дозволяє визначати сутність безпеки як специфічної властивості динамічної системи і як комплексний критерій якісної характеристики, що визначає динаміку розвитку цієї системи.

Узагальнюючи наявні в науковій літературі підходи до розуміння сутності поняття «безпека», варто зазначити основні можливі аспекти вивчення безпеки як соціального явища:

– безпека як потреба й інтерес — кожна людина має об'єктивну потребу у забезпечені такіх умов життедіяльності, коли її життю ніхто і ніщо не загрожує, проте цю потребу неможливо задоволити повністю, тому у широкому розумінні «бути у безпеці» означає володіти ситуацією, коли суб'єктивне усвідомлення потреби знаходить своє відображення у формі інтересу, який стимулює й спрямовує діяльність людей;

– безпека як відчуття та цінність — люди мають суб'єктивне уявлення про наявність чи відсутність загроз, яке дозволяє їм корегувати власну поведінку, уникаючи явних/потенційних загроз і небезпек, тим самим безпека набуває статусу внутрішньої цінності;

– безпека як соціальне ставлення характеризується наявністю правил мирного співіснування та довіри;

– безпека як властивість об'єкта (системи) зберігати свої якості, характеристики, параметри за умов здійснення негативного впливу зовнішнього й внутрішнього середовища;

– безпека як стан об'єкта (системи), у якому відсутні будь-які деструктивні чинники, що можуть вивести її з рівноваги;

– безпека як процес чи соціальна функція суспільства, держави — таке розуміння її сутності передбачає складний процес оптимальної підтримки параметрів життедіяльності об'єкта (системи), в межах такого процесуального трактування варто аналізувати динамічно змінні умови, механізми та стадії реалізації заходів безпеки;

– безпека як результат, рушійна сила розвитку — забезпечення безпечних умов життедіяльності це завдання, що реалізується постійно, не-

перервно за будь-яких умов і обставин, гарантуючи знаходження системи у життєздатному стані, уможливлюючи її розвиток;

– безпека як наука і мистецтво — наявність стійкого інтересу до проблем безпечної функціонування та розвитку суспільства, ускладнення механізмів забезпечення безпеки соціальних об'єктів обумовило становлення спеціальної галузі наукових знань.

О. Ляшенко визначив закономірності розвитку уявлень про безпеку, починаючи з першої половини ХХ ст. до початку ХХІ ст.:

1) період 40–50-х рр. ХХ ст. — відзначався розвитком парадигми національної безпеки, що ототожнює безпеку з захистом національних інтересів;

2) 60-ті рр. ХХ ст. — розвиток парадигм регіональної безпеки, які актуалізують необхідність вивчення міжнародної та регіональної безпеки, вплив міжнародних організацій тощо;

3) 70–90-ті рр. ХХ ст. — виникнення теорій глобальної безпеки, сутність яких полягає в експлуатації одних держав іншими шляхом контролю над ресурсами;

4) 90-ті рр. ХХ ст. — соціальна спрямованість досліджень у площині безпеки — перехід від безпеки держави до безпеки конкретної особистості [11, с. 28–29].

Вивчаючи безпеку як соціальне явище, більшість науковців все ж таки ототожнюють її з безпечним функціонуванням і розвитком суспільства, держави, наголошуючи на комплексності системи безпеки, натомість безпека особистості або особистісна безпека визначається як її невід'ємна складова. Сутність категорії «особистісна безпека» засновується на осмисленні змісту вихідного поняття «безпека».

Трактування особистісної безпеки, в основу якої покладені провідні людські потреби, представлене програмою ООН щодо розвитку і ґрунтуються на таких основних положеннях:

– суб'єктом особистісної безпеки є люди, а не держава чи соціальні групи;

– незважаючи на те, що інтенсивність різних загроз і небезпек варіюється, вони мають розглядатися як потенційні загрози для всіх;

– компоненти особистісної безпеки взаємопов'язані [15].

Згідно з ідеями К. Томас, особистісна безпека пов'язана з процесом задоволення базових матеріальних потреб й реалізації людської гідності, що включає еманципацію від локальних, національних, глобальних власних структур [25].

Р. Бедескі розуміє особистісну безпеку як систему знань, технологій, інститутів і видів діяльності, процесів, спрямованих на захист, збереження біологічного життя людей, удосконалення колективного існування задля миру, злагоди, процвітання, підвищення рівня людської свободи [21].

Д. Балуев вважає, що особистісна безпека безумовно пов'язана з якістю життя людини, суспільства, політичного процесу, отже варто визначати особистісну безпеку як свободу від загроз для життя окремого індивіда та її якості, за одночасного створення умов для вільного розвитку особистості

й реалізації її прав, можливостей участі у громадському житті як на національному, так і на глобальному рівні [1].

Суттєво різничається від усіх попередніх трактувань особистісної безпеки її розуміння, дане у роботах Р. Переса, який визначає її в якості кліше для більш широкого спектру досліджень у галузі безпеки, що на противагу наявним традиційним підходам, які акцентують увагу на захисті держав від зовнішніх загроз, та прагне вивчати невійськові загрози безпеці суспільства, груп її індивідуумів [24].

Намагаючись звузити сутність поняття «особистісна безпека», Г. Кінг та К. Мюррей запропонували дефініцію, яка включає лише п'ять необхідних елементів (біdnість, здоров'я, освіта, політична свобода й демократія), особливо важливих для людей в їх боротьбі за життя [23]. Оцінка її відстеження динаміки зміни цих показників дозволяє отримати доступ до чинників, впливаючи на які можна здійснювати контроль рівня особистісної безпеки окремих груп індивідів. Найбільша проблема цього підходу полягає у тому, що його автори не враховують наявної у кожній конкретної особистості ієархії цінностей, від яких напряму залежить оцінювання потенційних/явних загроз і небезпек. Запропонований перелік складових особистісної безпеки включає лише ті елементи, за які люди, на думку Г. Кінг та К. Мюррея, хотіли б боротися. Проте вони не враховують той факт, що виділені ними п'ять індикаторів близько пов'язані з ризиком виникнення військового конфлікту.

Складність розуміння феномену особистісної безпеки полягає у тому, що людина виступає одночасно у якості суб'єкта і об'єкта безпеки. Дослідження особистісної безпеки як стану захищеності передбачає використання ряду суміжних до захищеності характеристик, таких як можливість забезпечення цілісності та неушкодженості.

На відміну від концепту безпеки, безпеку життєдіяльності варто визначати, у першу чергу, як якість життєдіяльності, за якої не виникає небезпек і загроз, що здатні завдати неприпустиму шкоду життєво важливим інтересам людини. Необхідною умовою досягнення безпеки життєдіяльності є компетентність особистості у небезпеках, загрозах та способах захисту від них.

Система безпеки життєдіяльності являє собою форму представлення взаємодії первинних елементів (суб'єктів та об'єктів) задля досягнення балансу інтересів, захисту від потенційних/явних загроз, що піддаються моделюванню, діагностуванню й моніторингу з метою управління цією системою. Розглядаючи склад суб'єктів та об'єктів цієї системи, слід відзначити наявність тісного взаємозв'язку між ними. Суб'єктами безпеки життєдіяльності є всі ті соціальні об'єкти, які створюють/забезпечують безпечний стан, а об'єктами — ті, що користуються цим станом у своїх життєвих інтересах.

У широкому розумінні в якості суб'єктів і одночасно об'єктів безпеки життєдіяльності можуть виступати як окрема особистість, так і суспільство, держава в цілому. Сутність безпеки як однієї з первинних потреб людини, громадяніна полягає в упередженні, усуненні небезпек, які за-

грожують існуванню перелічених суб'єктів, а також руйнують фундаментальні інтереси, без задоволення яких неможливе життя, благополуччя, розвиток і прогрес.

Зважаючи на те, що соціальні практики детерміновані сприйняттям соціальної реальності людьми, у межах соціології відкривається великий потенціал вивчення безпеки життедіяльності на мета-, макро-, мезо-, мікро- та нанорівні. Адже, визначаючи особливості сприйняття ризиків, не-безпек і загроз соціальними акторами, ми матимемо можливість оцінити потенціал їх небезпечної/безпечної діяльності. Ця сфера може стати мікрорівнем соціології безпеки життедіяльності, де об'єктами дослідження будуть виступати окремі індивіди, соціальні групи, спільноти. У той час як предметне поле мезорівня становить діяльність соціальних спільнот (регіон, соціальні рухи, етнос, нація, професійні групи й т. ін.) щодо відтворення середовища існування, життєво важливих умов самозбереження та розвитку. Досліджуючи проблеми безпеки життедіяльності на макрорівні, соціологія може займатися вивченням відносин у сфері безпеки, системи засобів забезпечення безпеки суспільства, держави або нації, натомість на метарівні — безпеку людства в цілому.

Рис. 1. Рівні вивчення безпеки життедіяльності

Безпека людства забезпечується за рахунок взаємодії чинників різних рівнів. За наявності факторів нижчого рівня різної сили визначальним у формуванні безпечного поля життедіяльності є фактор, сила якого більша всередині групи даного рівня. За умов рівнозначної сили взаємне компенсування відбувається в часовому відрізку до зниження сили одного з факторів або його зниження в силу існуючих закономірностей формування. При цьому, зауважимо, що забезпечення стану безпеки інтересів суб'єктів та об'єктів на вищих і нижчих рівнях верикалі взаємопов'язане — досягнення стану відносної захищеності на вищих рівнях неможливе за відсутності можливості забезпечення захисту на нижчих рівнях, і навпаки.

Пояснення взаємозв'язку мікро-, мезо-, макро-, метарівнів безпеки може відбуватись за рахунок вивчення цього феномену на нанорівні, де рухаючись від життєвого світу до системної безпеки, варто розглядати діяльність й систему відносин соціальних агентів, що володіють визначеними

значимими для розвитку соціуму ресурсами. Саме виділення нанорівня, на наш погляд, посилює грунтовність дослідження та встановлює найбільш значущі фактори, що обумовлюють зміни на рівні особистісної безпеки.

З огляду на вищезазначене, нанотенденції безпеки життедіяльності, спрямовані на самоорганізацію особистості, пропонуємо розглядати у двох напрямках. По-перше, з позиції зміни механізмів захисту, а саме орієнтація на формування в особистості безпечного типу поведінки з високим рівнем розвитку культури безпеки життедіяльності. По-друге, з точки зору оцінки ефективності функціонування людини, суспільства, держави, людства в цілому. Відповідно до наноорієнтирів головними критеріями безпеки життедіяльності людини мають слугувати швидкість реагування на виклики, потенційні/явні загрози і небезпеки, оволодіння технологіями максимального упередження, мінімізації їх наслідків, а також наявність довіри до суспільства, держави як визначального чинника забезпечення безпечного функціонування та розвитку.

Безпеку життедіяльності на індивідуальному рівні, на думку Ю. Воробйова, В. Пучкова, Р. Дурнева, варто розглядати як характеристику життедіяльності конкретної людини, основною передумовою якої є творче засвоєння цією людиною культури безпеки. Безпека життедіяльності — це життя за законами безпеки (профілактика, мінімізація, подолання, усунення наслідків шкідливих і небезпечних чинників). Сама культура безпеки особистості як мінімум містить цілий ряд додаткових компонент, таких як мотивація, досвід самовдосконалення готовності до безпечної життедіяльності [4]. Звідси зауважимо, що сутнісний зміст поняття культури безпеки ширший, ніж поняття безпеки життедіяльності. Іншими словами, безпека життедіяльності людини є нічим іншим як складовою особистісного втілення культури безпеки.

Поняття культури безпеки життедіяльності, за Ю. Воробйовим, вужче, ніж поняття безпеки життедіяльності як такої, і визначається як стан суспільної організації людини, що забезпечує визначений рівень її безпеки в процесі життедіяльності [3].

На відміну від інших В. Сапронов розглядає культуру безпеки як спосіб і результат розумової життедіяльності людини в галузі забезпечення безпеки, а також ступінь розвитку людини і суспільства у цій сфері. Формуючи культуру безпеки, людина використовувала у вигляді способів її розвитку захист об'єктів безпеки від загроз, що дозволило реалізовувати досягнутий суспільством рівень безпеки, а також попередження, боротьбу з причинами небезпек за рахунок перетворення оточуючого середовища. Результатами такого роду діяльності можна вважати технології, предмети і системи безпеки, що створені й постійно оновлюються людиною. Формування та розвиток культури безпеки особистості і суспільства реалізується засобами освіти та виховання [17].

Аналізуючи основні підходи до побудови концепції проектування культури безпеки засобами освіти, Л. Толмачева вивчає культуру безпеки в якості складного особистісного утворення, що являє собою інтеграцію ціннісних орієнтацій і досвіду життедіяльності в ситуаціях, яким властиві

ризики порушення фізичного і/або психічного аспектів її безпеки. Інтегруючи у собі різні види культур — культуру здорового способу життя, екологічну культуру, культуру праці та побуту — культура безпеки життєдіяльності сприяє формуванню психологічного налаштування на забезпечення безпеки життєдіяльності й готовності до профілактики ризиків різної природи [18]. Культура безпеки тим самим, на її думку, виступає в якості основи світогляду (системи цінностей), традицій (стійких правил поведінки членів суспільства, соціальної спадщини), а також як результату відповідної діяльності людини.

Л. Горіна також розглядає культуру безпеки життєдіяльності особи як педагогічну категорію, що визначена як її діяльність, заснована на системі соціальних норм, переконань, цінностей, що забезпечує збереження життя, здоров'я та цілісності як у конкретний момент часу, так й у майбутньому. З іншого боку, культура безпеки життєдіяльності соціуму є вираженням зрілості і розвиненості всієї системи соціально значимих особистісних якостей його членів [6].

О. Вікторов пропонує визначати культуру безпеки життєдіяльності як цілісну систему знань про проблеми формування особистості, суспільства та держави, засновану на безпечному стилі життєдіяльності як у звичайних (побутових), так і в надзвичайних ситуаціях [2, с. 63]. Однак цей феномен залишається маловивченим, оскільки не вироблено загально-визначеного визначення культури безпеки життєдіяльності як соціального явища, сфери практичної діяльності, галузі знань і навчальної дисципліни, з іншого боку — культура безпеки життєдіяльності повинна бути не тільки усвідомлена, а й визнана як безальтернативна модель поведінки людини.

Натомість В. Кузнецов зазначає, що культуру безпеки життєдіяльності варто вивчати як процес збереження цілей, ідеалів, цінностей, норм і традицій людини, сім'ї, суспільства; соціальних інститутів і мереж; забезпечення стійкої та конструктивної взаємодії людей; наявність визначеного рівня захищеності людини від неприйнятних ризиків, загроз, небезпек та викликів [9, с. 221].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Підбиваючи підсумки, зауважимо, що сьогодні наука про безпеку поступово рухається від визначення теоретико-методологічних зasad забезпечення безпеки суспільства, держави до необхідності формування культури безпечної життєдіяльності як цілісної системи знань проблем формування особистості, суспільства та держави, заснованої на безпечному стилі життєдіяльності як у звичайних умовах, так і в умовах надзвичайних ситуацій, в побуті та інших сферах. Дискусії з питань безпеки життєдіяльності свідчать про складність і багатогранність цього феномену. Узагальнюючи напрацювання у цій сфері, зазначимо, що безпеку життєдіяльності варто розуміти як складову втілення культури безпеки, що поєднує у собі систему мотивів поведінки безпечної типу як безальтернативної моделі життєдіяльності, набір таких компетенцій як сформованість комплексу знань і навичок сучасного розпізнавання можливих загроз

безпеці, знання стандартних правил поведінки як у звичних побутових умовах, так і в екстремальних ситуаціях, вміння реалізовувати дії щодо самозбереження.

Соціологія безпеки життєдіяльності на відміну від соціології безпеки, соціології культури безпеки, сек'юритології та інших наукових теорій має певну низку суттєвих переваг для подальшого розвитку системи сучасного соціологічного знання про безпеку, головними серед яких є:

– можливість створення надійної та зручної теоретичної основи для вивчення безпеки життєдіяльності як стану захищеності від зовнішніх/внутрішніх, потенційних/явних небезпек в межах прийнятного ризику, який базується на діяльності людей;

– утворення конкретного категоріально-термінологічного апарату; створення тісної взаємодії соціології з реальним життям людей; розробка методології та методики обчислення інтегрального індексу безпеки життєдіяльності;

– предметна демонстрація можливостей конкретно-соціологічних досліджень щодо можливості здійснення управлінського впливу на ефективність діяльності системи забезпечення безпеки функціонування та розвитку особистості, суспільства, держави;

– поширення стереотипів безпечної поведінки у повсякденному житті, підвищення ступеня захищеності в усіх сферах життєдіяльності шляхом формування особистості безпечного типу, популяризації культури безпеки життєдіяльності.

Метою цієї галузевої соціологічної теорії є дослідження соціальних явищ, процесів, розробка рекомендацій щодо упередження загроз та мінімізації негативних наслідків зовнішніх/внутрішніх, потенційних/явних небезпек, формування культури безпеки життєдіяльності як провідної умови безпечного функціонування та розвитку держави, суспільства, особистості, досягнення найбільш повної реалізації та оптимального поєднання їхніх інтересів.

Список використаних джерел і літератури

1. Балуев Д. Понятие *human security* в современной политологии / Д. Балуев // Международные процессы. — 2003. — № 1. — С. 99–105.
2. Викторов А. Ш. Введение в социологию безопасности: [курс лекций] / А. Ш. Викторов. — М.: «Канон +» РООИ «Реабилитация»: ОИ «Реабилитация», 2008. — 568 с.
3. Воробьев Ю. Л. Культура безопасности жизнедеятельности: системообразующий фактор снижения риска чрезвычайных ситуаций в современной России / Ю. Л. Воробьев // Право и безопасность. — 2006. — № 3–4. — С.20–21.
4. Воробьев Ю. Л. Основы формирования культуры безопасности жизнедеятельности населения / Ю. Л. Воробьев, В. А. Пучков, Р. А. Дурнев; под общ. ред. Ю. Л. Воробьева; МЧС России. — М.: Деловой экспресс, 2006. — С. 29–30.
5. Горбулін В. Система оцінок зовнішніх і внутрішніх ризиків та загроз національній безпеці України / В. Горбулін, С. Пирожков та ін. — К. : ДП НВЦ «Євроатлантиктінформ», 2005. — Вип. 16. — С. 91.
6. Горина Л. Н. Культура безопасности жизнедеятельности: (Методол. и технол. аспекты): монография / [Л. Н. Горина]; под науч. ред. Ю. К. Черновой. — Тольятти: Тольятт. гос. ун-т, 2002. — С. 10–16.

7. Гужва О. А., Косуля И. Ю. Николаевский В. Н. Потенциал социологии безопасности в условиях институциональных изменений // Вістник Одесского национального університету. — Соціологія і політичні науки. 2009. — Т. 14. — С. 164–174.
8. Ивашов Л. Г. Россия и мир в новом тысячелетии: Геополитические проблемы / Л. Г. Ивашов. — М.: Палея-Мишин, 2000. — 335 с.
9. Кузнецов В. Н. Социология безопасности: учебное пособие / В. Н. Кузнецов. — М. : КДУ, 2009. — 422 с.
10. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки : підручник / В. А. Ліпкан. — К.: КНТ, 2009. — С. 362–363.
11. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія / О. М. Ляшенко. — Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2011. — 400 с.
12. Манилов В. Л. Национальная безопасность: ценности, интересы и цели // Военная мысль. — 1995. — № 6. — С. 28–40.
13. Марова С. Ф. Управління безпекою життедіяльності : монографія / С. Ф. Марова. — Донецьк : Вебер, 2009. — 344 с.
14. Омелянович Л. О. Економічна безпека торговельного підприємства : монографія / Л. О. Омелянович, Г. Є. Долматова. — Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. — 195 с.
15. Отчет по человеческому развитию 1994. — Нью-Йорк: ПРООН, 1994. — С. 41–43.
16. Песегова Е. В. Высшая школа как стратегический компонент национальной безопасности РФ (социологическая интерпретация) // Научные ведомости БелГУ. Сер. «Философия. Социология. Право». — 2009. — № 10(65). — С. 114–117.
17. Сапронов В. В. Идеи к общей теории безопасности // Основы безопасности жизни. — 2007. — Т. 1. — С. 46–52.
18. Толмачева Л. В. Основные подходы к построению концепции педагогического проектирования культуры безопасности // Альманах современной науки и образования. — 2007. — № 5. — С. 225–228.
19. Шарихин А. Е. Безопасность как философская категория // Безопасность. — 1994. — № 6. — С. 114.
20. Щербина В. М. Інформаційне забезпечення економічної безпеки підприємств і установ / В. М. Щербина // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 10 (64). — С. 220–225.
21. Bedeski R. Human Security, Knowledge, and the Evolution of the Northeast Asian State / R. Bedesky. — Centre for Global Studies, University of Victoria, 2000. — Режим доступа: <http://www.globalcentres.org/docs/bedeski.html>
22. Clements K. Toward Sociology of Security / Clements K. // University of Colorado Conflict Research Consortium Working Paper 90–4, July, 1990. — 205 p.
23. King G. Rethinking Human Security / G. King, Ch. Murray // Political Science Quarterly. — 2001–2002. — Vol. 116, No. 2. — Режим доступу: <https://gking.harvard.edu/files/abs/hs-abs.shtml>
24. Paris R. Human Security: Paradigm Shift or Hot Air? /R. Paris // International Security. — 2001. — Vol. 26, No. 2. — P. 87–102.
25. Thomas C. Global Governance, Development and Human Security: Exploring the Links / C. Thomas // Third World Quarterly. — 1999. — Vol. 22, No. 2. — P. 159–175.

References

1. Baluev, D. «Ponjatie human security v sovremennoj politologii.» Mezhdunarodnye process 1 (2003): 99–105.
2. Viktorov, A. Sh., Vvedenie v sociologiju bezopasnosti: [kurs lekcij] (Moscow: «Kanon +» ROOI «Reabilitacija»: OI «Reabilitacija», 2008), 568.
3. Vorob'ev, Ju.L. «Kul'tura bezopasnosti zhiznedejatel'nosti: sistemoobrazujushhij faktor snizhenija riska chrezvychajnyh situacij v sovremennoj Rossii.» Pravo i bezopasnost' 3–4 (2006): 20–21.
4. Vorob'ev, Ju.L. and Puchkov V. A., Durnev R. A., Osnovy formirovaniya kul'tury bezopasnosti zhiznedejatel'nosti naselenija (Moscow: Delovoje jekspres, 2006.), 29–30.
5. Horbulin, V. and Pyrozhkov, S., Systema otsinok zovnishnikh i vnutrishnikh ryzykiv ta zahroz natsional'niy bezpetsi Ukrayiny (Kjiv: DP NVTs «Yevroatlantykinform», 2005), 91.

6. Gorina, L.N., Kul'tura bezopasnosti zhiznedejatel'nosti: Metodol. i tehnol. Aspekty (Tol'jatti: Tol'jat. gos. un-t, 2002), 10–16.
7. Guzhva, O.A. and Kosulja, I. Ju. Nikolaevskij, V.N. «Potencial sociologii bezopasnosti v uslovijah institucional'nyh izmenenij.» Vistnik Odesskogo nacional'nogo universitetu; Sociologija i politichni nauki 14 (2009): 164–174.
8. Ivashov, L.G., Rossija i mir v novom tysjacheletii: Geopoliticheskie problemy (Moscow: Paleja-Mishin, 2000), 335.
9. Kuznecov, V.N., Sociologija bezopasnosti: uchebnoe posobie (Moscow: KDU, 2009), 422.
10. Lipkan, V.A., Teoriya natsional'noy bezpeky : pidruchnyk (Kjiv: KNT, 2009), 362–363.
11. Lyashenko, O.M., Kontseptualizatsiya upravlinnya ekonomichnoy bezpekoju pidpryyemstva (Luhans'k : SNU im. V. Dalja, 2011), 400.
12. Manilov, V.L. «Nacional'naja bezopasnost': cennosti, interesy i celi.» Voennaja mysl' 6, (1995): 28–40.
13. Marova, S.F., Upravlinnya bezpekoju zhyttyediyal'nosti (Donets'k : Veber, 2009), 344.
14. Omelyanovych, L.O. and Dolmatova, H.Y., Ekonomichna bezpeka torhovel'noho pidpryyemstva (Donets'k : DonDUET, 2005), 195.
15. Otchet po chelovecheskomu razvitiyu (N'ju-Jork: PROON, 1994), 41–43.
16. Pesegova, E.V., «Vysshaja shkola kak strategicheskij komponent nacional'noj bezopasnosti RF (sociologicheskaja interpretacija).» Nauchnye vedomosti BelGU. Ser. «Filosofija. Sociologija. Pravo» 10(65), (2009): 114–117.
17. Sapronov, V.V., «Idei k obshhej teorii bezopasnosti.» Osnovy bezopasnosti zhizni 1 (2007): 46–52.
18. Tolmacheva, L.V., «Osnovnye podhody k postroeniju koncepcii pedagogicheskogo proektirovaniya kul'tury bezopasnosti.» Al'manah sovremennoj nauki i obrazovaniya 5 (2007): 225–228.
19. Sharihin, A.E., «Bezopasnost' kak filosofskaja kategorija.» Bezopasnost' 6 (1994): 114.
20. Shcherbyna, V.M., «Informatsiyne zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstv i ustyanov,» Aktual'ni problemy ekonomiky 10(64) (2006): 220–225.
21. Bedeski, R. Human Security, Knowledge, and the Evolution of the Northeast Asian State (Centre for Global Studies, University of Victoria, 2000), Accessed April 28, 2017, <http://www.globalcentres.org/docs/bedeski.html>.
22. Clements, K., Toward Sociology of Security (University of Colorado Conflict Research Consortium Working Paper 90-4, July, 1990), 205.
23. King, G. and Christopher J. L. Murray, «Rethinking Human Security.» Political Science Quarterly 116(2) (2001–2002), Accessed April 28, 2017, <https://gking.harvard.edu/files/abs/hs-abs.shtml>.
24. Paris, R., «Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?.» International Security 26(2) (2001): 87–102.
25. Thomas, C., «Global Governance, Development and Human Security: Exploring the Links.» Third World Quarterly 22(2) (1999): 159–175.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2017

Калашникова Л. В.

кандидат социологических наук, доцент,
кафедра социологии Черноморского национального университета
им. П. Могилы
ул. 68 Десантников, 10, г. Николаев, 54000, Украина

БЕЗОПАСНОСТЬ ЖИЗНЕНДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ПРЕДМЕТ СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО АНАЛИЗА: УТОЧНЕНИЕ СОДЕРЖАНИЯ ПОНЯТИЯ

Резюме

В статье осуществлена попытка концептуализации понятия «безопасность жизнедеятельности». В частности, очерчены возможные направления его изучения в пределах отраслевой теории, а именно социологии безопасности жизнедеятельности, которая в отличии от других научных концепций имеет ряд преимуществ для дальнейшего развития системы современного знания о безопасности.

Ключевые слова: безопасность, жизнедеятельность, культура безопасности, социология безопасности жизнедеятельности.

Kalashnikova L.

Ph. D. in sociology, Associate Professor

Department of sociology, P. Mohyla Black Sea National University

SAFETY OF LIFE AS A SUBJECT OF SOCIOLOGICAL ANALYSIS: CLARIFICATION OF THE CONTENT OF THE CONCEPT

Summary

The article analyses the sociological definition of «security» and «safety» presented in the works of domestic and foreign scientists. The possibilities of sociological study of safety of life at meta, macro, meso-, micro-, and nanolevels, and also the connection between the author's definition of life safety as a component of the embodiment of the safety culture that integrates aspects of behavior safe type as the uncontested model of activity and range of competences (knowledge of the standard rules of conduct in both domestic and in extreme situations, ability to implement actions of self-preservation). Argued the benefits of further development of the system of modern knowledge about security within the sociology of safety as a new branch of theory, which in contrast to the sociology of security, sociology of culture of safety, sevitology and securitology has a number of significant advantages.

Key words: security, livelihoods, safety culture, sociology of safety.

УДК 316.34-054.72

Ровенчак О. А.

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології
Львівського національного університету імені І. Франка
вул. Університетська, 1, а. 318, м. Львів, 79000, Україна
тел. +38 (066) 451 83 91, Email rowentschak@gmail.com
ORCID orcid.org/0000-0003-1301-923X

Володько В. В.

кандидат соціологічних наук, інженер центру моніторингу
Львівського національного університету імені І. Франка
вул. Університетська, 1, а. 319, м. Львів, 79000, Україна
тел. +38 (063) 263 92 81, Email volodko.victoria@gmail.com

МОВНІ ТА ЕТНО-НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРЕТЬОЇ ТА ЧЕТВЕРТОЇ ХВИЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ИММІГРАЦІЇ У США

Стаття присвячена вивченю української імміграції у США. Емпіричне дослідження базується на авторській теоретичній основі вивчення міжнародних міграційних процесів. Серед основних питань, що розглядаються у статті: мовні ідентичності та практики українських іммігрантів у США, а також практики, пов'язані із етно-національними особливостями українців у США. Крім того, предметом аналізу є відмінності етно-національних та мовних практик та ідентичностей українців «старої» (повоєнної) та «нової» (часів незалежності України) хвиль імміграції у США.

Ключові слова: українські (ім)мігранти у США, практики, ідентичності, мова, третя хвиля, четверта хвиля.

У дослідженнях міграційних процесів США часто називають «традиційною країною імміграції», яка щороку поповнюється новими мігрантами із різних країн, тому і не дивно є наявність значної української діаспори у цій країні. У свою чергу, сучасна міграція українців до США є складовою загального потоку еміграції з України часів незалежності, який у спеціалізованій літературі часто називають «четвертою хвилею». Проте у своєму дослідженні крім четвертої хвилі беремо до уваги і третю (повоєнну) хвилю, представники якої також стали респондентами в авторському емпіричному дослідженні. Власне кількість цієї, третьої, хвилі, що проживають в сучасних США, дослідники оцінюють у близько 10 % від усіх українських іммігрантів у цій країні [1]. Зазначимо, що українська міграція до США починалась як трудова міграція сільськогосподарських працівників в кін. XIX, що зараз відома як перша хвиля, за якою слідували друга (міжвоєнна) та третя хвилі. Кожна із цих хвиль мала свою специфіку та часові межі, тому і виділяються дослідниками у загальному потоці української міграції до США (див., напр.: [1–3]).

США стабільно посідає чільні місця в рейтингах напрямків еміграції українців [4, с. 22; 5], а кількість українських іммігрантів сучасної хвилі у США оцінюється МОМ у близько 345 тис. осіб [5]. У той же час за даними перепису населення США кількість українців та американців українського

походження становить 984 тис. на 2014 р., що на 20 тис. більше, ніж у 2005 р. [6]. Проте визначити реальні масштаби імміграції складно, в основному через поширену напівлегальну міграцію.

Об'єктом дослідження є українська міграція до США. **Предметом** же дослідження виступають мовні практики та ідентичності та етно-національні характеристики українців у США. **Метою** статті є дослідити прояви етно-національної належності та мовної самоідентифікації українців у США. Серед завдань виділимо наступні: 1) дослідити мовні ідентичності та практики українських іммігрантів у США; 2) проаналізувати практики, пов'язані із етно-національними особливостями українців у США; 3) виявити відмінності в етно-національних та мовних практиках та ідентичностях у українців «старої» та «нової» хвилі імміграції у США.

Окрім власного дослідження у своїй роботі опираємось також на напрацювання таких авторів, як Б. Ажнюк, О. Воловина, В. Лопух, М. Робіла, Г. Саранча, М. П. Федунків, котрі досліджували цю проблематику раніше та зосереджувались на вивченні соціально-демографічних та культурних характеристик української імміграції у США.

Емпіричну базу статті становить авторське дослідження соціокультурних характеристик, ідентичностей та практик української еміграції до США, яке проводилось протягом 2015 р. у США.

Респонденти для дослідження підбирались за методом *снігової кулі*. Для збору основної частини інформації застосований метод *напівструктурованого інтерв'ю*. Для дослідження використано *цільову вибірку*, основним критерієм якої був досвід проживання у США, що у часовому вимірі становить мінімум 1 рік. Інформація, отримана у ході інтерв'ю, опрацьована переважно методом *дискурс-аналізу*. В ході дослідження зібрано 40 інтерв'ю (у 27 з них респонденти жінки, у 13 — чоловіки). Характеристики респондентів наведені у табл. 1. Всі одружені респонденти проживають у США із чоловіками/дружинами, а батьки неповнолітніх дітей — також із дітьми.

Що стосується основних понять, до яких звертаємось, то **міжнародну міграцію** ми розглядаємо перш за все як соціокультурний за суттю процес, що передбачає зміни у соціальній, культурній та особистісній сферах життєдіяльності як самих мігрантів та їхніх спільнот, так і суспільств еміграції та імміграції і окремих осіб (чи груп осіб), що в них проживають. У широкому розумінні **соціокультурну ідентичність** ми визначаємо як внутрішнє відчуття приналежності до соціокультурної спільноти певного виду, переважно визнане іншими представниками цієї спільноти, вкорінене у подібності до них та в одночасній відмінності від представників іншої соціокультурної спільноти такого ж чи іншого виду. Ми розглядаємо ідентичність як таку, що впливає на поведінку людини (зі зміною в ідентичності відбуваються і певні зміни у поведінці); вона ж подекуди може бути і похідною від дій людини. Тобто ідентичність тісно пов'язана з соціальними практиками — втілюється в них або ж стає їхнім наслідком¹, а практики, які пов'язані із ідентичностями, називаємо ідентифікаційними практиками.

¹ Див. детальніше: [7].

Таблиця 1

Соціально-демографічні характеристики респондентів

№	Ім'я/ псевдонім	Рік наро- дження	Сімейний стан	Місце проживання в Україні/іншій країні перед еміграцією до США	Актуальне міс- це проживання в США	Початок міграції до США
1	Людмила	1945	Одружена	Запоріжжя	Лос-Анджелес	2005
2	Наталя	1957	Вдова	Дніпропетровськ	Мілуокі	2002
3	Катя	1990	Одружена	Львів	Новий Орлеан	2011
4	Христина	1982	Одружена	Львів	Нью Йорк	2008
5	Мар'яна	1982	Одружена	Львів	Чикаго	2004
6	Ася	1980	Одружена	Київ	Лос-Анджелес	2012
7	Наталя	1973	Одружена	Львів	Лос-Анджелес	2000
8	Андрій	1960	Розлуче- ний	Одеса → Санкт- Петербург (РФ)	Лос-Анджелес	1994
9	Олег	1958	Неодруже- ний	Тернопіль	Сан-Дієго	1999
10	Ігор	1959	Розлуче- ний	Київ	Лос-Анджелес	1990
11	Олеся	1969	Розлучена	Львівська обл., рай- центр	Сан-Дієго	2001
12	Діана	1966	Одружена	Львів	Лос-Анджелес	1994
13	Оля	1970	Одружена	Стрий	Сан-Дієго	2003
14	Іра	1977	Одружена	Одеса	Ірвайн	2005
15	Мар'яна	1971	Одружена	Львів	Сан-Дієго	2000
16	Володи- мир	1977	Одружений	Львів	Лос-Анджелес	1999
17	Оля	1958	Одружена	Львів	Сакраменто	1989
18	Олег	1986	Одружений	Полтавська обл., рай- центр	Сан-Дієго	2007
19	Оксана	1984	Одружена	Івано-Франківськ	Лос-Анджелес	2012
20	Орися	1964	Одружена	Львів	Лос-Анджелес	1990
21	Галія	1979	Одружена	Львів → Лондон (ВБ)	Лос-Анджелес	2005
22	Марія	1955	Вдова	Львівська обл., село	Сан-Франциско	2001
23	Вікторія	1981	Співмеш- кас	Львів	Лос-Анджелес	1993
24	Микола	1968	Одружений	Львів	Лос-Анджелес	1990
25	Людмила	1970	Одружена	Київ	Сентрал	2005
26	Тетяна	1974	Одружена	Тернопіль	Сан-Хосе	2002
27	Альона	1983	Одружена	Київ	Лос-Анджелес	2007
28	Тарас	1950	Одружений	Львів	Сакраменто	1992
29	Михайло	1956	Одружений	Львів	Сан-Хосе	2000
30	Роман	1952	Одружений	Яворів	Сакраменто	1989
31	Володи- мир	1974	Одружений	Львів	Портланд	2005
32	Дарія	1939	Одружена	Львів	Лос-Анджелес	1949
33	Юрій	1930	Одружений	Харків	Сан-Франциско	1960
34	Віра	1939	Одружена	Вінницька обл., рай- центр	Сан-Франциско	1950
35	Люба	1942	Одружена	Тернопільська обл., село	Лос-Анджелес	1949

Закінчення табл. 1

№	Ім'я/ псевдонім	Рік наро- дження	Сімейний стан	Місце проживання в Україні/іншій країні перед еміграцією до США	Актуальне міс- це проживання в США	Початок міграції до США
36	Андрій	1931	Одружений	Чернівецька обл., райцентр	Лос-Анджелес	1947
37	Оля	1933	Одружена	Івано-Франківська обл., районний центр	Сан-Дієго	1951
38	Оля	1922	Одружена	Закарпатська обл., райцентр	Лос-Анджелес	1947
39	Соня	1924	Вдова	Тернопільська обл., село	Лос-Анджелес	1949
40	Іриней	1936	Одружений	Івано-Франківська обл., районний центр	Лос-Анджелес	1949

Мовна ідентичність є наслідком ідентифікації з певною мовою спільнотою. Якщо мова, з якою себе ідентифікує людина, історично належить етносу, з яким вона себе ідентифікує, то мовна ідентичність для неї виступає однією з основ етнічної ідентичності. Проте їх не варто ототожнювати, оскільки часто ці дві ідентичності не співпадають (як-от, наприклад, у випадку російськомовних українців). Б. Ажнюк [8] співвідносить мовну та національну ідентичності. Він пише, що на відміну від часом аморфного і хисткого поняття національної ідентичності — свого роду «щоденного пле-бісциту» — мова, завдяки її інерційності, є більш стійкою та не може бути предметом оперативного вибору, і наводить приклад «композитної» назви національної ідентичності *американських українців*, мовна ідентичність в яких, як правило, є однокомпонентною (наприклад, українська). У своєму дослідженні спробуємо також перевірити тезу про однозначність мовної ідентичності. Американські дослідники Р. Альба, Дж. Логан та Б. Сталтс [9] виділяють низку «мовних чинників на вибір», що впливають на формування мовної ідентичності: 1) рідна мова (історично належить етносу, з яким ідентифікує себе людина і обидвоє її батьків); 2) мова, якою користуються вдома; при змішаних шлюbach; 3) рідна мова чоловіка/дружини або 4) рідна мова кожного з батьків; 5) проживання в певному «мовному регіоні»; 6) задіяність в так званій «етнічній економіці», де поширені певна мова; 7) мова, якою спілкуються друзі; 8) мова освіти; 9) державна мова країни проживання. До цього переліку додамо ще два пункти: 10) мову, поширену в певній культурній чи соціальній групі, ідентифікація з якою є пріоритетнішою, ніж власне мовна, та 11) мову, ідентифікація з якою і користування якою підвищує економічний чи соціальний статус. Мовна ідентичність кожної людини може визначатися або одним, або декількома такими чинниками, а ієрархія їхнього впливу у кожного своя.

Одним із найважливіших питань, які постають при адаптації у новому суспільстві, є опанування офіційної мови країни імміграції. Що стосується англійської мови, то переважна більшість респондентів у нашому дослідженні до виїзду в США вивчали її, але, з різних причин, не мали

достатнього рівня знань. Як правило, відзначаються наступні причини: низький рівень викладання у школі/внз; брак мотивації, відсутність мовної практики (вивчення лише теорії), вивчення іншого (британського) варіанту англійської мови: «*Коли приїжджаєш в Америку, навіть, якщо в тебе кандидатська ступінь і ти проходив всі там мінімуми. Ти приїжджаєш і ти виявляєш, що ти англійську не знаєш. Ти можеш читати, ти можеш писати але ти глухий, ти не чуєш мови.... Ти глухий і майже німий.... Повідомлення.... на автоворіповідач. Слухав, тоді мені треба було разів 15, щоб я зрозумів, що мені кажуть» [Інт.-10¹], «*Я трохи вчила, але знала британську англійську, а таке враження, що я сюди приїхала і взагалі нічого не знала*» [Інт.-15].*

Також частина респондентів зазначає, що маючи мінімальні знання англійської мови, все ж вдавались до послуг перекладачів «...мы пошли сдавать на гражданство, и конечно пошел с нами переводчик, потому что я не владела так.. Как? — хай-бай, так мы говорим²» [Інт.-1]. Дехто із респондентів відзначає, що проблема у спілкуванні англійською існує не стільки через недостатній рівень знань, скільки через брак поінформованості про реалії життя (повсякденного, політичного, економічного) у новій країні: «*Я сама десь вчила 13 років англійську мову, і коли я поїхала до Америки і мене в магазині питали щось, то я не розуміла і вже потім я зрозуміла, що я не стільки не розумію, як мене питаютъ, а просто не знала реалій цього життя, воно зовсім інше. Це так, якби з Землі полетіти на Марс, це настільки було різке...*» [Інт.-20], «... я не міг значить тримати, бути на тім самім рівні, бо не знаючи мови, то значить мені тяжче деякі речі йшли, наприклад, що для мене було — я нічо не знов про американський спосіб, чи як то американську політичну науку. Того ніхто нас не міг то навчити...» [Інт.-40]. Проте серед респондентів трапляються і такі, які знали на достатньому рівні англійську мову, коли їхали до США. Це, переважно, випускники факультетів іноземних мов, дехто з яких навіть викладає англійською у США. Є серед респондентів і такі, хто не знов зовсім англійської мови і вивчив її, вже перебуваючи у США, практично «з нуля»: «*Звичайно, як у всіх, початки тут були нелегкі... і можна сказати мовний бар'єр, тому що без мови то неможливо ні працювати, ні спілкуватися в Америці, так що то забрало деякий час*» [Інт.-8].

Ті респонденти, які в Україні вчили англійську мову, опановували її у школі, університеті або на експрес-курсах англійської мови, організованих для тих, хто планує виїжджати за кордон: «*Так сталося, що я взагалі англійської мови не знала.... Я срочно пішла вчити. Курси були в Франківську для тих, хто виїжджає за кордон, які більш-менш вчили розмовної мови і таких речей, які можуть пригодитися в пошуку роботи. Спеціалізовані були курси*» [Інт.-7].

¹ Тут і надалі цифрою позначається респондент, інтерв'ю якого позначено відповідним порядковим номером у таблиці 1.

² Всі цитати із інтерв'ю подаються мовою оригіналу та зі збереженням авторського стилю викладення.

Опанування мови країни перебування у США респондентами відбувається/відбувається на спеціалізованих курсах для іноземців, організованих, як правило, при університетах/коледжах, в українських/російськомовних спільнотах та організаціях: «...в Українському центрі, що були англійські курси в Філадельфії, там познайомились з українцями, і вже вони порадили, куди звернутись. Це такі безкоштовні курси були...» [Інт.-15], «...тут школа для дорослих дуже цікаво побудована, абсолютно відрізняється від нас, англійською мовою учать англійської мови людей різнобарвних: з Африки, з Іраку було дуже багато, багато мексиканців, і я була, один з Москви, і різної вікової категорії, різні міста і країни. Вони якось уміють подавати то, що воно доходить, доходить і вивчає правила побудови речення, слова спочатку там від «a,b,c» і вище...» [Інт.-13].

Незважаючи на тривале вивчення англійської мови у США, респонденти часто зазначають, що все одно не відчувають, що володіють нею так, як ті, для кого вона рідна: «Але навіть зараз до цього часу я вчуся в коледжі вже рік, я вже беру крім англійської основні предмети, але іноді я не відчуваю себе вільно в англійській мові... Мова вивчиться, я впевнена в цьому. Тільки треба собі ціль поставити, щоби зовсім вільно себе почувати» [Інт.-19]. Проте частина респондентів наголошує на тому, що оскільки США є країною іммігрантів, то до їхнього акценту чи поганого володіння мовою інші ставляться досить терпимо і намагаються порозумітись: «Америка це країна емігрантів і дякуючи їм вже терпляче відносяться до емігрантів, особливо, коли вони очікують якусь користь від тебе» [Інт.-10], «Ну, це ще один плюс, бо як мені пояснювали чуваки в Польщі, чому треба їхати в Штати — бо там всім до лампочки, як ти говориш, тут всі такі, як ти, то хіба що китайців перше повіганяють за мову, ніж тебе. Я ясно почувався якимось дебілом, ну я щось там читав в інтернеті, але, ну, я міг ще читати статті по-англійськи, але то там в Польщі краще знав англійську, але як я приїхав я зрозумів, що вони були праві, що це не вимагається і ти з часом вчишся. Я до сих пір не говорю нормально по-англійськи, але я ніякого дискомфорту не відчуваю... Не, та ясно, що я вільно читаю, вільно пишу, але ясно, що в мене завжди буде акцент, я ніколи не буду писати як Шекспір» [Інт.-31]. Проте деякі респонденти також зазначають, що така лояльність до іншомовних не завжди була характерною для США: «Америка колись не була така, якщо вони колись чули, що хтось говорить іншою мовою, то вони на вулиці тебе переправляли: «America, speak English»... тепер вони заохочують, що це є краще... тепер гарно, це престижно говорити двома, трьома мовами» [Інт.-16].

У деяких респондентів, які вже добре розмовляють англійською, відчувається акцент при спілкуванні українською і самі вони визначають, що українська в них погіршується через постійне спілкування англійською: «Мені інколи важко перейти, цілий тиждень говорила на англійській, на англійській працювала і в кінці тижня важко переключитись на українську мову» [Інт.-23]. При цьому зазначимо, що за нашими спостереженнями, у проведених інтерв'ю представники «нової хвилі» імміграції частіше використовують англіцизми та русизми при спілкуванні українською/ро-

сійською: «...я вот сейчас готовлюсь допустим на сдачу на ситижен...» [Інт.-1], «Та подивися, відкрій онлайн мен і там побачиш» [Інт.-2], «За рахунок того, що хороша робота, я вважаю, що я саксесфул» [Інт.-7], «Я прям *прауд*, що в Україні стався той Майдан...» [Інт.-11], «Ми живемо в Голівуді, Голівуд це російська ерія. ...Так, це капіталістична страна, так, тут є закони...» [Інт.-6], «....ми можем нашу Україну ліпше зробити, чим в Америці... але при таких, вибачте, обставинах особенно зараз... даже якщо би привели, то є несправедливість...» [Інт.-26]. У той же час представники «старої хвилі» при спілкуванні українською частіше використовують застарілі форми українських слів, які були характерними для української мови середини ХХ ст., та полонізми, ніж англіцизми і практично не вживають русизмів: «....ті що поїхали до *Полудневої* Америки, їм було дуже тяжко... За се я би сказав більше українець» [Інт.-40], «*Теперка* нас ссылали більшовики...» [Інт.-35], «І в тій клясі де я був,... там були і дорослі, і діти...» [Інт.-36]. Хоча за словами одного із респондентів, який є представником «старої» хвилі: «....може наша мова не така чиста вже після шістдесяти років тут в еміграції, вже наша мова певно занечищена, але їхня... наша мова може занечищена англіцизмами, а їхня мова занечищена русицизмами і вони того не помічають...» [Інт.-36].

При вивчені мовою ідентичності іммігрантів пропонуємо розглянути три основні чинники: мова спілкування вдома, на роботі та з друзями. У більшості респондентів **вдома** користуються українською або російською мовами; російська мова фігурує у домашньому вжитку у випадку, коли сам респондент та/або чоловік/дружина є російськомовними та були такими до міграції: «Сейчас русский преобладает, потому что муж мой он русскоязычный хотя он знает украинский» [Інт.-14], «По-англійській майже ніколи не розмовляють, мама також, мама до нас з татом тільки по-українській розмовляє, з нами говорить» [Інт.-23].

Діти респондентів, або так зване «друге покоління», зазвичай є білінгвами (користуються українською та англійською мовами), або навіть використовують три мови (українську, російську та англійську) у спілкуванні вдома. Така дво- або тримовність часто дається взнаки, коли вони переходят з англійської на українську/російську чи навпаки в побуті, хоча зустрічаються винятки, коли діти вдома спілкуються тільки українською або російською: «Я спілкуюсь українською, з чоловіком ми спілкуємось українською. Старший син пробує і зривається на англійську» [Інт.-7], «Коли вони [діти] приїжджають, то, знаєте, вони автоматично починають розмову по-англійськи. Потім переходить на українську. Це замітно було» [Інт.-33].

Переважна більшість респондентів спілкуються англійською мовою **на роботі**, що є цілком закономірним. Для декого це є основною причиною вчити або удосконалювати мову, щоб мати «добру», тобто добре оплачувану роботу. Частина респондентів, проте, влаштовуються на роботу і вивчають мову в процесі: «...неможливо було заробити, це були копійки, але спілкування з клієнтами поліпшувало мою англійську мову, живе спілкування...» [Інт.-10], «А вже потім думання англійською мовою, вже появи-

лося, вже на роботі, коли ти цілий день мусиш... я працювала в магазині і мусиш бесіду підтримувати, і відповідати, реагувати на покупців, то вже тоді. Навчання швидше дало базу, а ось цей бар'єр, переступлення, мовний — на роботі. Так» [Інт.-13].

Для частини респондентів, представників «нової» хвили імміграції, на роботі є нормою використання не тільки англійської мови, але й української та/або російської. Це відбувається тоді, коли робота (основна або додаткова) передбачає:

- Переклад (з української та/або російської на англійську чи навпаки): «Час від часу, як треба, там є знайомий адвокат, якщо треба якісь переклади з української мови, то я роблю переклад, то вже так, робота в домі» [Інт.-13];

- Спілкування із україномовними/російськомовними людьми (роботодавці, співробітники, клієнти): «Все, що стосується тут, то українською, все що стосується садочку, ляльковий театр, на весіллях — англійська, а так російська, українська» [Інт.-6], «Я осталась с двуязычными детьми, у которых и русский и английский... им преподавала природоведение, экологию на двух языках, дублировала, чтобы у них шел и русский и английский» [Інт.-14];

- Зайнятість у системі освіти (садок, школа, коледж, університет): «...я працюю в українському інституті, я організувала курси української мови для іноземців... не тільки культурою займаються та її мовою, нас величезна громада, є люди, які дійсно дбають за українське, за мову, за культуру, за всю решту...» [Інт.-4].

Основними мовами спілкування із друзями в опитаних українських іммігрантів у США є також українська, російська та англійська. **Англійською** мовою вони розмовляють з друзьями зі США, які не розуміють української/російської: «...якщо я знаю, що ця людина походження українського, і вона розуміє українську мову, а сама розмовляє російською, то я досить спокійно слухаю її російську, а відповідаю українською. Якщо людина ніякого дотику не має і не розуміє української мови, то говорю російською, а якщо американець — зрозуміло, англійською» [Інт.-13]. **Українську** мову респонденти використовують у спілкуванні із друзями-вихідцями з України, а **російську** — із російськомовними українцями чи з вихідцями із інших країн — колишніх республік СРСР: «Так, як вони [друзі] з Донбасу то — російською» [Інт.-7], «Буває, по-українськи. В мене є євреї знайомі, є одна наполовинку арм'янка наполовину росіянка — я з нею російською спілкуюсь» [Інт.-11].

У деяких респондентів спостерігається перехід від спілкування російською мовою із українцями до спілкування українською через українсько-російський конфлікт: «З друзями, з більшістю друзів, російською. Є друзі, з ким я нарешті можу спілкуватися українською. Бо... відсутність можливості спілкування українською для мене це була проблема...» [Інт.-10], «Тобто, я почувати себе стала набагато краще психологічно тому, що я, якби-то, знайшла своє ком'юніті, людей, я навіть українською мовою розмовляла не так, як зараз... от друзів знайшла, і мова пішла... тому, що я

її вчила в школі, тобто вона завжди була, просто так склалося історично свого часу в Україні...» [Інт.-6]. Англійська мова іноді використовується, коли респонденти переходятять у спілкуванні із друзями з української/російської на англійську: «*I так, і так, то ми не помітили що з українськими друзьями ми спілкуємося англійською мовою... я своїм друзям забороняю між собою розмовляти англійською мовою, ми всі повністю двомовні, мені нема різниці чи українською, чи англійською говорити... англійську я вже не думаю, мої друзі в цьому підтримують, ми одне одного вправляєм, якщо якісь шкідливі слова є такі, якісь русизми йдуть, чи ще щось неправильно по-українськи. Ми так за чистоту мови боремося*» [Інт.-5]. Для представників «старої» хвилі характерне спілкування українською мовою із українцями та англійською із американцями (виходцями із інших країн). Ці респонденти іноді зауважують, що їм не подобається, коли в українському середовищі молоді покоління, тобто «нова» хвиля іммігрантів, або «друге покоління» українців в США розмовляє англійською і сприяє поширенню саме англійської мови в українській спільноті та, тим самим, стимулює її асиміляцію: «*З українцями — українською, я навіть сварюся інколи, чого говориш по-англійськи, як можеш по-українськи. Очевидно, як вони того не розуміють, то треба сказати по-англійськи*» [Інт.-39]. При цьому часто респонденти зазначають, що їхні діти таки спілкуються українською: «*Я думав, діти пішли в школу, потім коледж, і українська мова стерлась. Я був здивований як швидко вернулась українська мова, я просто спостерігав, як вона [дочка] торгувалася з бабусями на Подолі, на базарі, там купувала речі, з таким акцентом вона з ними розмовляла. Мене то здивувало. Я Вам хочу сказати, мій син зараз, він також читає по-українськи, йому вертається, тому що вони вчили, коли були маленькі. Період був такий тяжкий, тому що коли вони пішли вже в школу, після дитячого садку, українська мова завмерла для них, тому що англійська-англійська цілий час, коледж — англійська, університет — англійська. Якби вони жили з татом і мамою, то ще би між собою говорили по-українськи. Ну, але вертається українська мова, я тому дуже задоволений*» [Інт.-33], «*Я з дітьми розмовляю тільки по-українськи, з другого подружжя, з першого подружжя вони по-українськи не розмовляють... Діти з першого подружжя не навчилися по-українськи бо їх мама не знала української мови, а окрім того я був цілий час в флоті десь на кораблі або літав десь, так що я дуже мало бачив дітей, але пару слів по-українськи знають, цікавляться Україною, але не говорять по-українськи*» [Інт.-36], «*Вона [дочка] і пише і читає.... Знаєте, ми в хаті... в нас тільки по-українськи говорили. І по сьогоднішній день вона до мене не відзивається по-англійськи, а по-українськи тільки.*» [Інт.-39].

Як бачимо, мовна ідентичність українців у США і відповідні практики не є однозначними і складаються як мінімум із двох складових — української/російської та англійської, а часто має і всі три складові, пріоритетність яких визначається контекстом спілкування (місцем та співрозмовниками).

У перших трьох хвилях української імміграції практично всі іммігранти мали за основну мову українську, а в силу історичних подій та по-

літичної обстановки в Україні частина з них також володіла польською, російською, німецькою мовами. На сьогодні українська мова викладається у низці університетів США, а у великих публічних бібліотеках створено відділи україномовної літератури. Незважаючи на це, через мовну асиміляцію у 1980-х рр. кількість українців США, котрі визнавали українську мову, вже була менше 17 % [2]. Завдяки припливу нової, четвертої хвилі, представники якої становлять близько 17 % всіх українців США, збільшилась і кількість україномовного населення. За підрахунками фахівців, без наявності іммігрантів четвертої хвилі кількість україномовних українців на теперішній час становила б менше 7 % [3, с. 200]. За офіційною статистикою україномовних українців у США налічується близько 150 тис. [10], тоді як українців та американців українського походження, як вже згадувалось, — близько мільйона.

Важливою специфікою мовної характеристики четвертої хвилі є велика частина російськомовних серед її представників, що в середньому становить близько половини «новоприбулих», проте спостерігаються певні відмінності у вікових групах. На загал тенденція виглядає так: що молодша вікова група, то більша в ній кількість україномовних вихідців із України у порівнянні із російськомовними [1]. Незважаючи на факт російськомовності, завдяки четвертій хвилі українська іммігантська спільнота розглядається як одна із найменш мовно асимільованих серед іммігрантських спільнот зі Східної та Південно-Східної Європи у США [11, с. 119]. Крім того, іммігранти третьої хвилі та нащадки іммігрантів з України усіх попередніх хвиль часто розглядають «новоприбулих» як вливання свіжої крові в українську діаспору загалом та в українські іммігантські організації зокрема. При цьому представники сформованої у попередні десятиліття української діаспори не завжди ставляться з розумінням до російськомовності «новоприбулих», а четверта хвиля не поспішає вливатись у традиційні українські організації США, обираючи альтернативні форми взаємодії.

Оскільки належність до офіційних українських організацій є більш притаманною для «староприбулих» українців, то не дивно, що у нашому дослідженні всі респонденти цієї групи брали участь у діяльності таких організацій. Тобто у порівнянні із групою «новоприбулих» можна сказати, що етнонаціональні практики «староприбулих» є більш інституціалізованими. Хоча деякі «новоприбулі» українці беруть участь у організвціях, створених «старою» хвилею, українці «нової» хвилі у США все ж мають більш неформальний характер, не є обов'язково такими, що офіційно зареєстровані та мають керівні органи. Йдеться, як правило, про неформальні організації, спільноти (ком'юніті/comunity), інтернет-спільноти, зокрема такі, що виникли у зв'язку із потребою підтримати Євромайдан та Україну загалом у конфлікті із Росією: «*Там є українська громада, але вона значно менша. Наприклад, там є така онлайн організація «Майдан Сан Дієго», там приблизно налічується 200 чоловік*» [Інт.-9], «*...я буваю тут в українському культурному центрі, але я не вважаю, що це організація*» [Інт.-10].

Сучасна імміграція, прибувши до США, застала там організоване життя української діаспори. Чистені організації українського спрямування

(культурні та громадсько-політичні) до 1991 р. виконували функції, що могли б належати до компетенцій дипломатичних установ. Зокрема важко переоцінити роль, яку відіграла українська діаспора, розповідаючи світові про поневолення українського народу [12]. Отже важливою функцією, яку виконала і продовжує українська еміграція, є політичне представництво інтересів України за кордоном. Демонстрації на підтримку «Помаранчевої революції» 2004 року та «Євромайдану» 2014 року, акції проти російської анексії Криму та окупації Донбасу і військових дій стали тим, що об'єднало українців за кордоном. Особливу роль у цих подіях відігравала власне сучасна міграція, оскільки її модель структури у формі мереж виявилась значно дієвішою при необхідності оперативного здійснення акцій протесту чи пікетів, що організовувались, зокрема, через соціальні мережі часто незнайомими між собою людьми українського походження, або тими, хто зацікавлені в подіях в Україні. Сучасні українські мігранти змогли донести позицію України до людей приймаючого суспільства, лобіювати її інтереси та стати справжніми групами тиску на суспільну думку та політичну позицію.

Варто відзначити, що українська діасpora покладала чималі надії на «новоприбулих» іммігрантів у тому, що вони поповнять українські організації США, але вони не справдились. Насправді, включення представників четвертої хвилі до таких організацій є скоріше винятком, аніж правилом. Для цього є певні причини, одною із основних є непорозуміння між різними хвильами. Такі непорозуміння відбуваються, зокрема, на основі політичних поглядів та мовного питання. Справа в тому, що третя хвиля вважається вимушеною міграцією, що мала політичні мотиви, вболівала за незалежність України і, з огляду на це, з обережністю ставиться до четвертої хвилі, що є, як правило, класичною добровільною економічною міграцією і має на меті пошуки кращих умов життя, ніж в Україні. Також важливою проблемою непорозуміння є мовне питання. З одного боку, це російськомовність «новоприбулих», що є проблемою для «старих» іммігрантів, а з іншого боку — використання «староприбулими» специфічного «діаспорного» варіанту української мови, тобто застарілих форм українських слів, полонізмів, побудова речень та словосполучень за аналогією до англійської мови [12].

Відмінність між сучасною та попередніми хвильами української міграції проглядається ще й в тому, що сучасні мігранти є ближчими до сучасного українського суспільства і краще розуміють процеси, які в ньому відбуваються, у той час як мігранти, що виїхали у попередні хвилі, більше інтегровані в американське суспільство, є його повноцінною частиною і живуть більше його проблемами. Модель організації традиційної української діаспори виявилась занадто формалізованою і неоперативною у прийнятті рішень. Сучасна українська діасpora (в її широкому розумінні) існує у формі транснаціональних спільнот українських мігрантів, що часто пов'язані із такими ж спільнотами мігрантів із інших країн, та має слабку організаційну структуру, ніж притаманна попереднім хвильам української еміграції.

Також в ході дослідження були виявлені інші відмінності між хвилями. Досить несподіваним виявився факт, що серед мігрантів «старої» хвилі, які більшість свого життя прожили у США (як і в українців «нової» хвилі), також превалює регіональна українська ідентичність, проте у них вже відсутня локальна ідентифікація із певним населеним пунктом в Україні: «Я Вам дуже сміло відповім — [вважає себе] українцем. Я в Америці 60 майже років, неповних, але в душі я є українець, і залишився українцем. А Америка це моя друга батьківщина. Якби мені було 30 років молодший, або 40, ви б, напевно, зі мною говорили сьогодні в Україні. На жаль, забагато коріння тут, і, ну, з віком то вже неможливо» [Інт.-33]. Цей факт можна пояснити тим, що у цієї групи респондентів міграція до США була вимушеною і мала в основному політичні мотиви, тому, можливо, менше було праґнення асимілюватись і відкинути своє походження. Натомість пам'ять про свою батьківщину, яку вони змушені були покинути, вплинула на актуальну регіональну ідентичність. Це, до речі, стосується і національної ідентичності, яка також має посилену українську складову. Представники цієї групи респондентів подекуди сприймають себе так, ніби вони регіонально знаходяться в Україні: «...то ще було перед тим, я би сказала в роках, 30-х роках вже як Росія була тут, на Україні, тато вже боровся проти них» [Інт.-35].

Крім того, коли йдеться про політичні сили України, то «староприбулі» респонденти часто краще розуміють політичну ситуацію в Україні 1940–1950-х рр., ніж актуальну: «Я є не партійна, я підтримую українську громаду. Але там тільки сваряться в політичному середовищі, одні бандерівці, другі — мельниківці...» [Інт.-34], «Є УКАКА — український конгресовий комітет, яку на жаль перебрали бандерівці. На жаль, бо то була громадська організація, яка об'єднувала всіх, а коли вона стала партійною, тоді люди поділилися і вона стала слабою» [Інт.-36]. Це явище можна пояснити тим, що респонденти асоціюють себе скоріше із Україною середини ХХ ст., ніж із сучасною українською державою. Різниця між тією Україною, яку вони пам'ятали та про яку мріяли, і тією державою, якою виявилась Україна зразка кін. ХХ — поч. ХХІ ст., також пояснює певне розчарування «староприбулих» в сучасних українських реаліях та процесах державного будівництва в Україні після 1991 р.

Ще однією відмінністю є те, що серед іммігрантів «старої» хвилі зустрічаємо чітке розрізнення культурних практик на «етнічно українські», «американські» або практики, що належать етносу/країні походження чоловіка/дружини респондента: «Вона [дружина] і японські і українські [страви], я б навіть сказав більше, як японські, українські робе... Я би сказав більше українських» [Інт.-40]. Така відмінність пояснюється дуже просто, а саме тим, що «староприбулі» українці у США емігрували з України у 1940–1950-х рр. і не мали нагоди ознайомитись і засвоїти культурні практики, пов'язані, зокрема, із перебуванням України у складі СРСР та із впливом глобалізації на українську культуру. Іншою причиною бачимо те, що респонденти або їхні батьки на новому місці проживання свідомо намагались зберегти із культури країни емі-

грації лише власне етнічні практики, щоб, як вони вважали, українська культура в чистому вигляді збереглась принаймні на еміграції для наступних поколінь, які житимуть в Україні тоді, коли вона здобуде незалежність: «*Найголовніше для наших батьків то було продовжувати знання про Україну, українську мову, українську історію, українську музику... Їм було найважливіше продовжувати Україну тут на вільнім світі*» [Інт.-35], «*Навчилася фактично писати писанки тут в Америці. Мене тут одна, яка в третьому поколінні тут вроджені, і вона навчила мене писати писанки*» [Інт.-13].

Переважна більшість респондентів негативно ставляться до Радянського Союзу (це стосується і «новоприбулих» і «староприбулих») і розглядають переїзд до США як втечу від СРСР або від радянської спадщини в Україні. Проте важливою відмінністю групи «новоприбулих» можна назвати те, що вони часто асоціюють себе із вихідцями із інших країн — колишніх радянських республік і вважають їх «своїми», або «більше своїми», ніж вихідці із інших країн. Крім того, американські дослідники¹ також не завжди проводять межу між українцями і росіянами «нової» хвилі, розглядаючи їх як росіян або як вихідців із колишнього СРСР, що часто виступає узагальнюючою характеристикою. Така характерна риса не стосується іммігрантів «старої» хвилі. Це, очевидно, пояснюється тим, що вони не проживали, або мало проживали в одній країні (СРСР) разом із цими народами. Ця група не відносить себе ні до російськомовних громад, ані до російськомовних взагалі. Респонденти цієї групи також висловлюють нерозуміння того, як українські громадяни, а тим більше патріоти України, можуть бути російськомовними. З нерозумінням цієї ситуації українці «старої хвилі» зіштовхнулись зокрема тоді, коли побачили, як російськомовні українці у США підтримують «Євромайдан» та Україну і українську армію у війні із Росією: «...*вони беруть участь в протестах часом, демонстраціях, до яких, між іншим, наша хвиля також прилучується, але вони це організовують... вона [член української громади, «новоприбула»] спочатку також по-українськи розмовляла, потім перейшла вже на російську, то нас дивує. Знаєте чому? Люди знають, яке значення має для держави мова, рідна мова і чому вони?.. — Тому що вигідніше, їм зручніше... Нас то дратує, але ми стараємося це розуміти, бо як не теперішня молодь українська, то їхні батьки, багато з них, боялися розмовляти українською мовою, бо їх звинувачували в націоналізмі або фашизмі, шовінізмі, але треба трохи часу, щоб спійняти це*» [Інт.-36].

Ще однією відмінністю четвертої хвилі є розселення її представників, яке не відповідає традиційним для української діаспори регіонам. Тобто основним критерієм поселення для «новоприбулих» є не наявність значної української діаспори попередніх хвиль, а можливість добре працевлаштуватися [1]. Якщо такі регіони, як Філадельфія, Нью Йорк, Чикаго є популярними серед українців обидвох хвиль, то наприклад, Орегон, Вашингтон, Сакраменто є новим трендом розселення українців, а Пенсильванія чи

¹ Див., напр.: [13].

Омаха поступово втрачають процент населення українського походження у своєму складі [3].

Підсумовуючи, доходимо певних **висновків**. Зокрема про неоднозначність мовної ідентичності і відповідних практик, що мають кілька складових. Крім того, у питанні мови серед іммігрантів «нової» та «старої» хвилі спостерігаються певні відмінності. Це стосується, в основному, використання «новоприбулими» російської мови як мови повсякденного вжитку, що пов’язано із певними історичними подіями. Крім питань мови, період перебування України у складі СРСР дається відмінності при порівнянні культурних практик іммігрантів двох хвиль. Також певні відмінності спостерігаються стосовно української складової регіональної та політичної ідентичності. Окремим питанням співіснування «старої» і «нової» хвилі видається участь в традиційних формальних організаціях українського спрямування, які є важливою частиною життя «старої» діаспори та не дуже популярні серед «новоприбулих». Проте представниками «старої» хвилі «нові» іммігранти все ж розглядаються як шанс на підтримання в американській діаспорі українського способу життя, мови, традицій, організацій у той час, коли фізично перестане існувати третя хвиля. За результатами проведеного дослідження висловлюємо припущення, що принаймні частково «нова» діасpora все ж виконав цю функцію у США.

Список використаних джерел і літератури

1. Wolowyna O. Recent migration from Ukraine to the United States: Demographic and socio-economic characteristics / O. Wolowyna // The Ukrainian Quarterly. — 2005. — 61 (3). — P. 253–269.
2. Fedunkiw M. P. Ukrainian Americans / M. P. Fedunkiw // Countries and their Cultures. — Available from: <http://www.everyculture.com/multi/Sr-Z/Ukrainian-Americans.html>
3. Lopukh V. The effects of the «Fourth Wave» of immigrants From Ukraine on the Ukrainian diaspora in the United States / V. Lopukh // Демографія та соціальна економіка. — 2014. — № 1(21). — C. 192–202.
4. Migration in Ukraine: A Country Profile / Ed. by S. Siar. — Geneva : International Organization for Migration, 2008. — 61 p.
5. World Migration: Global Migration Flows / International Organization for Migration. — 2015. — Available from: <http://www.iom.int/world-migration>
6. People reporting ancestry / United States Census Bureau. — 2015. — Available from: http://factfinder.census.gov/faces/tableservices/jsf/pages/productview.xhtml?pid=ACS_15_1YR_B04006&prodType=table
7. Ровенчак О. Міжнародна міграція: теорія та практика : монографія / О. Ровенчак, В. Володько. — Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. — 412 с.
8. Ажнюк Б. Національна ідентичність і мова в українській діаспорі / Б. Ажнюк // Сучасність. — 1999. — № 3. — С. 12–16.
9. Alba R. Only English by the third generation? Loss and preservation of the mother tongue among the grandchildren of contemporary immigrants / R. Alba, J. Logan, A. Lutz, B. Stults // Demography. — 2002. — Vol. 39, № 3 (August). — P. 467–484.
10. Detailed Languages Spoken at Home and Ability to Speak English for the Population 5 Years and Over: 2009–2013 / United States Census Bureau. — 2015 — Available from: <https://www.census.gov/data/tables/2013/demo/2009–2013-lang-tables.html>
11. Robila M. Eastern European immigrants in the United States: A socio-demographic profile / M. Robila // The Social Science Journal. — 2007. — No 44. — P. 113–125.

12. Саранча Г. Сучасна еміграція у США: проблеми адаптації та збереження зв'язків з Україною / Г. Саранча // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Історія / за заг. ред. І. С. Зуляка ; редкол.: М. Алексієвець, Л. Алексієвець, М. Бармак [та ін.]. — Тернопіль : ТНПУ, 2010. — Вип. 2. — С. 248–253.
13. Hume S. E. African, Russian, and Ukrainian refugee resettlement in Portland, Oregon / S. E. Hume, S. W. Hardwick // Geographical Review. — 2005. — Vol. 95, No 2. — P. 189–209.

References

1. Wolowna, Oleh. «Recent migration from Ukraine to the United States: Demographic and Socio-economic Characteristics.» *The Ukrainian Quarterly* 61 (2005): 253–269.
2. Fedunkiw, Marianne P. «Ukrainian Americans.» Countries and their Cultures. Accessed January 27, 2017. <http://www.everyculture.com/multi/Sr-Z/ Ukrainian-Americans.html>
3. Lopukh, V. «The effects of the «Fourth Wave» of immigrants from Ukraine on the Ukrainian diaspora in the United States.» *Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika № 1(21)* (2014): 192–202.
4. Siar, Sheila, ed. *Migration in Ukraine: A Country Profile*. Geneva: International Organization for Migration, 2008.
5. World Migration: Global Migration Flows. International Organization for Migration, 2015. Accessed January 27, 2017. <http://www.iom.int/world-migration>
6. People reporting ancestry: United States Census Bureau. Accessed January 27, 2017. http://factfinder.census.gov/faces/tableservices/jsf/pages/productview.xhtml?pid=ACS_15_1YR_B04006&prodType=table
7. Rovenchak, Olha and Viktoriya Volodko. *Mizhnarodna migratsiya: teoriya ta praktyka* [International Migration: Theory and Practice]. Lviv: Lviv University Press, 2015.
8. Azhnyuk, B. «Natsional'na identychnist' i mova v ukrayins'kij diaspori [National identity and language in Ukrainian diaspora].» *Suchasnist'* 3 (1999): 12–16.
9. Alba, Richard; John Logan, Amy Lutz and Brian Stults. «Only English by the third generation? Loss and preservation of the mother tongue among the grandchildren of contemporary immigrants.» *Demography* 39 (2002): 467–84.
10. Detailed Languages Spoken at Home and Ability to Speak English for the Population 5 Years and Over: 2009–2013. United States Census Bureas, 2015. Accessed January 18, 2017. <https://www.census.gov/data/tables/2013/demo/2009–2013-lang-tables.html>
11. Robila, Mihaela. «Eastern European Immigrants in the United States: A Socio-demographic Profile.» *The Social Science Journal* 44 (2007): 113–125.
12. Sarancha, Halyna. «Suchasna emihratsiya u SShA: problemy adaptatsiyi ta zberezhennya zv'yazkiv z Ukrayinoyu [Modern emigration in the United States: Problems of adaptation and conservation relations with Ukraine]» *The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: History* 2 (2010): 248–53.
13. Hume, Susan E. and Susan W. Hardwick. «African, Russian, and Ukrainian refugee resettlement in Portland, Oregon.» *Geographical Review* 95 (2005): 189–209.

Стаття надійшла в редакцію 23.06.2017р.

Ровенчак О. А.

кафедра социологии Львовского национального университета имени И. Франко
ул. Университетская, 1, а. 318, г. Львов, 79000, Украина

Володько В. В.

центр мониторинга Львовского национального университета имени И. Франко
ул. Университетская, 1, а. 319, г. Львов, 79000, Украина

**ЯЗЫКОВЫЕ И ЭТНО-НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТРЕТЬЕЙ
И ЧЕТВЁРТОЙ ВОЛН УКРАИНСКОЙ ИММИГРАЦИИ В США**

Резюме

Статья посвящена изучению украинской иммиграции в США. Эмпирическое исследование основано на авторской теоретической модели изучения международный миграционных процессов. Главными вопросами статьи стали языковые идентичности и практики украинских иммигрантов в США, а также практики, связанные с этно-национальными особенностями украинцев в США. Кроме того, предметом анализа стали отличия этно-национальных и языковых практик и идентичностей украинцев «старой» (послевоенной) и «новой» (времён независимости Украины) волн иммиграции в США.

Ключевые слова: украинские (им)мигранты в США, практики, идентичности, язык, третья волна, четвёртая волна.

Rovenchak O. A.

the Department of Sociology of Ivan Franko National University of Lviv
1 Universitetska str, r. 318, Lviv, 79000, Ukraine

Volodko V. V.

Monitoring Center of Ivan Franko National University of Lviv
1 Universitetska str, r. 319, Lviv, 79000, Ukraine

**LANGUAGE AND ETHNO-NATIONAL FEATURES OF THIRD
AND FORTH UKRAINIAN IMMIGRATION WAVES IN USA**

Summary

The article is devoted to the issues of theoretical and empirical exploring of Ukrainian migration to USA in its sociocultural dimension. It is aimed to inquire such issues as migrants' language identities and corresponding practices and special ethno-national features of Ukrainians in USA. The authors' theoretical concept is a basis for empirical survey on Ukrainian migration to USA conducted in 2015. 40 semi-structured interviews with Ukrainians who experienced living in USA were collected during the research. The benefits of this study are the isolation of language identities and practices from ethno-national and cultural ones. Moreover, this study tested its main issues in the context of «old» (postwar) and «new» (independence period) Ukrainian immigration.

The main outcomes of research are as follows. Language identities and practices of Ukrainian immigrants are not simple, they consist of several parts. For the third wave, Ukrainian and English language identities/practices are common. For the fourth wave three constituents are common, namely, Ukrainian, Russian, and English ones. The use of definite language depends on communication context. Language question turned out to be stumbling block in the third and fourth waves' immigrant's relations. «Old» immigrants were not ready to accept Russian-speaking Ukrainians. At the same

time, «new» immigrants (even Ukrainian speaking) do not identificate themselves with the Ukrainian «diaspora language», that contains Polonisms, Ukrainian archaisms, English-structured sentences in Ukrainian. Other differences there also detected. Though the respondents of «old» wave prefer the membership of traditional official organizations, the respondents of «new» wave prefer new, network-structured informal organization/communities. Besides, Ukrainian constituent of «old» immigrants' cultural identity and corresponding practices is based mainly on Ukrainian ethnonational belonging. At the same time, Ukrainian constituent of «new» immigrants' cultural identity and corresponding practices is influenced by Ukrainian ethnicity, Soviet period of Ukrainian history and some outlandish cultural practices widespread in independent Ukraine. Soviet past is also significant in the post-Soviet belonging recognition of fourth wave immigrants and common naming of immigrants from post-soviet states as «we». The main criteria of settlement area choice is another difference. For the «new» immigrants it is job opportunities instead of old Ukrainian diaspora presence. The difference in types of third and fourth waves of migration could explain this choice. Third wave is mostly political migration and the clear majority of the fourth wave immigrants, in contrary, represents classical labor migration. In summary, the survey showed a row of differences in language and ethno-national features of studied waves of Ukrainian immigrants in USA.

Key words: Ukrainian (im)migrants in USA, identity, practice, language, third wave, forth wave.

Сивохіна К. І.

асpirант II року навчання PhD програми

Львівський національний університет імені Івана Франка,

історичний факультет, кафедра соціології

к. 79, буд. 18б, вул. Панча, м. Львів, 79020, Україна

тел. 0679433665,

e-mail: karynasyv@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ЖИТТЕВІ СТРАТЕГІЇ»

В СОЦІОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

На основі аналізу та систематизації наукових джерел у статті висвітлено основні теоретичні та методологічні засади вивчення життєвих стратегій, визначення та розуміння самого поняття життєвих стратегій, його види та типи, класифікацію та підходи до вивчення. Метою статті є концептуалізація поняття життєві стратегії в соціологічному дискурсі. Зроблено спробу розкрити основні характеристики стратегій життя та запропоновано до розгляду причини, що впливають на формування цих стратегій. Розглянуто трактування життєвих стратегій дослідників, які належать до різних історичних періодів та наукових шкіл, що дало можливість більш глибоко проаналізувати концептуалізацію поняття життєві стратегії.

Ключові слова: життєві стратегії, стратегія, соціальна нерівність, суспільство соціальних нерівностей.

Актуальність проблеми. Сучасне українське суспільство є своєрідним простором, де формуються і розвиваються різні життєві стратегії людини. Молоде покоління займає особливе становище у суспільстві, адже саме від молоді залежить майбутнє нашої держави. Проблема формування життєвих цінностей, інтересів, потреб, установок, орієнтацій і пріоритетів вивчається дослідниками із різних гуманітарних галузей. Проте теоретичні та емпіричні основи формування життєвих стратегій є недостатньо дослідженими. Трансформаційні процеси суттєво вплинули на соціальну структуру українського суспільства і, звичайно, не залишили без уваги жодну велику соціальну спільноту. Відповідно всі ці соціальні групи мають різне соціальне становище, способи поведінки і побудови життєвих стратегій загалом.

Аналіз останніх наукових досліджень. У дослідженнях життєвих стратегій важливе місце посідають роботи наступних авторів: К. Альбуханова-Славська, Т. Резнік, Ю. Резнік, Є. Демченкова, Є. Смирнов. Варто зауважити, що саме К. Альбуханова-Славська вперше здійснила концептуалізацію самого поняття життєвих стратегій. Також варто згадати Н. Наумова та Н. Давидова, котрі розглядали життєві стратегії як стратегії адаптації та виживання. Щодо українських дослідників, то цікавими є роботи М. Кухтої, С. Бабенко та А. Яреми.

Мета роботи. Для того, щоб детальніше зрозуміти зміст поняття життєвих стратегій, для початку потрібно більш докладно розглянути його ви-

значення, класифікації і підходи до дослідження. Саме поняття «життєва стратегія» вживається в багатьох соціальних науках: філософії, політології, соціальній психології та соціології загалом. Але навіть попри те, що термін з'явився в науковому обігу досить давно, він все ще потребує теоретичного та методологічного обґрунтування з огляду на сучасне суспільство соціальних нерівностей. Саме тому актуальною є проблема дослідження процесів формування життєвих стратегій молоді в сучасному суспільстві соціальних нерівностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «життєва стратегія» одним із перших було вживте у праці У. Томаса та Ф. Знанецького «Польський селянин в Європі та Америці» [1]. Автори аналізували поняття «життєвого шляху особистості», звідки і пішли перші згадки про життєві стратегії у феноменологічній традиції. Опісля вищезгаданих авторів вивченням проблематики життєвих стратегій займалися П. Бергер, Т. Лукман, А. Шюц, І. Гоффман, Г. Гарфінкель, котрі у своїх надбаннях розглядали поняття життєвих стратегій тісно взаємопов'язаним з поняттям суб'ективності та інтерсуб'ективності життєвого світу особистості, стратегічної дії та вивчення поведінки людини зі зверненням до світу повсякденності

Поняття життєвої стратегії у вузькому значенні включає у себе певні способи досягнення людиною життєвих цілей та певного соціального статусу у суспільстві. Щодо стратегій у більш широкому значенні, то їх можна охарактеризувати як широке коло поведінкових мотивів та життєвих диспозицій. Тобто можна сказати, що життєві стратегії слугують регулятором соціальної поведінки особистості. Вони «організовують цілісність життедіяльності, визначають спосіб буття людини, є важливим критерієм зрілості та психологічного благополуччя» людини [2]. Життєві стратегії часто залежать від первинних умов, а саме: фінансового становища, доступу до інформації, наявності зв'язків, регіону тощо, що може породжувати соціальну нерівність. Своєю чергою, така нерівність має прояв при соціально-професійній мобільноті молодих людей, їх поступовому розвитку або ж стрімкому піднесененні соціальним ліфтом.

На пострадянському просторі дослідження поняття життєвих стратегій набуло досить активного розвитку. Кожен з дослідників характеризував цей концепт з певних методологічних позицій, тому розглянемо підходи до трактування поняття життєвих стратегій.

Дослідниця К. Абульханова-Славська, котра в найзагальнішому розумінні розглядає стратегію життя як активну або пасивну. Це активність або пасивність в організації часу, діяльності, пізнанні, спілкуванні тощо. Активність виділяється дослідницею як провідний критерій у побудові життєвої стратегії, оскільки вона зачіпає усі сфери життя людини. Активність життєвої стратегії особистості виявляється як здатність до оптимального балансу між бажаним і необхідним, особистісним і соціальним [3, с. 248].

Дослідники О. Васильєва та Е. Демченко визначають поняття життєвої стратегії як «своєрідний спосіб буття, систему цінностей і цілей, реаліза-

ція яких відповідно до уявлень людини дозволяє зробити її життя найбільш ефективним», тобто пошук методів та дій для покращення свого становища у суспільстві та досягнення поставлених життєвих цілей [4, с. 74].

Дуже вдалим також є означення, дане дослідниками Т. Резник та Ю. Резник, життєвих стратегій як ідеальних утворень, пріоритетів та орієнтирів людини, які за своїм впливом виходять за межі свідомості та реалізуються у її поведінці. Тобто життева стратегія — це саморегульована динамічна система соціокультурних уявлень людини про її життя, що керує її поведінкою впродовж життя [5, с. 101].

Серед українських соціологів варто згадати О. Злобіну та В. Тихоновича, які визначають життєві стратегії як повторювану в основних сферах життедіяльності поведінкову активність індивіда, ґрунтовану на моделях подолання, пристосування або уникання перешкод, що виникають у процесі досягнення поставлених цілей [6]. Дане визначення розглядається авторами як процес, який відбувається в умовах соціальної нерівності, кризового стану, що на даний момент є притаманним сучасному українському суспільству. Тобто таке тлумачення є доречним для розгляду життєвих стратегій української молоді в сучасних реаліях.

Серед сучасних українських дослідників слід виділити дослідження Є. Головахи [7, с. 29], котрий дослідив трансформаційні процеси в українському суспільстві та визначив способи досягнення індивідами певних життєвих стратегій та статусних позицій. На думку дослідника, провідне місце займає феномен амбівалентності українського суспільства. Автор розглядає таке явище з двох позицій, коли з'являються нові соціальні інститути та водночас мають місце і старі. Відповідно більш амбітні та цілеспрямовані, приймаючи нові інституційні правила, підвищують свої статусні позиції та просуваються соціальними сходами значно швидше. З іншого боку, ті, хто не є такими активними, намагаються адаптуватися до нових умов, при тому залишаючись на старих статусних позиціях.

Варто також виділити дослідження Н. Коваліско та Р. Савчинського [8, с. 140–147] життєвих стратегій та мобільного потенціалу стратифікаційних прошарків на прикладі м. Львова. Автори даного дослідження виділяють такі типи життєвих стратегій: спосіб відтворення соціального статусу; ступінь та способи пристосування до змінених умов соціальної дійсності; рівень та якість використання нових структурних та інституціональних можливостей, які виникають в умовах соціального середовища, яке швидко змінюється; практики подолання життєвих труднощів.

Відповідно до результатів дослідження з'ясовано таку закономірність: чим вищий соціальний прошарок, тим вищий рівень соціальної адаптації його представників. Відповідно й стратегії життя у вищих соціальних прошарків є більш досяжними, ніж у нижчих. Проте, як зазначають автори, загалом життєві стратегії є на рівні вище середнього, відповідно і соціальна адаптація також перевищує середній рівень.

Отже життеву стратегію на загал розглядають як своєрідне планування людиною свого життєвого шляху, певні цілі, які впродовж життя повинні бути нею досягнені. Відповідно саме поняття стратегії вживається в

його досить типовому визначенні як система масштабних рішень і намічених напрямів діяльності, послідовна реалізація яких покликана досягти більш-менш задовільним чином основних цілей, які ставлять перед собою на певний термін державні інститути, партії, суспільно-політичні організації й інші організовані суб'єкти [9]. Звідси можна зробити висновок, що більшість авторів керується подібним визначенням стратегій, що покращує його розуміння та зводить до загального означення.

Розглядаючи класифікації поняття життєвих стратегій, на нашу думку, найбільш ґрунтовну класифікацію життєвих стратегій розробила С. Бабенко (рис. 1) [10, с. 261–265]...

Рис. 1. Класифікація життєвих стратегій

- 1) стратегії досягнення життєвого успіху, результатом яких є самореалізація, використання нових можливостей;
- 2) стратегії адаптації, орієнтовані на збереження попереднього статусу завдяки пристосуванню, вимушеному балансуванню, використанню в т. ч. нових можливостей;
- 3) стратегії виживання, наслідком яких є обмежене відтворення на рівні фізичного виживання, самообмеження, зниження життєвих шансів; це свідома, хоча й вимушена відмова від спроб адаптуватися до нової дійсності;
- 4) стратегії соціальної ексклюзії, тобто ізоляція, втеча від соціальної реальності.

Ще одна важлива для розгляду класифікація життєвих стратегій була розроблена вже згаданими нами дослідниками Т. Резник та Ю. Резник (таблиця 1) [5, с. 104].

Таблиця 1

Типологія життєвих стратегій

Характеристики життєвої стратегії	Стратегія благополуччя	Стратегія успіху	Стратегія самореалізації
Мотивація соціального агента	Споживацька	Досягнення	Творча
Характер активності	Рецептивна, споживацько-накопичувальна активність	Досягальна активність	Творча активність
Основна цінність	Бажаний престижний набір благ, матеріальне благополуччя, стабільність, комфорт	Соціальна значимість і визнання, майстерність, професіоналізм, компетентність	Самовдосконалення. Творчий пошук, самореалізація, самовираження, створення нових цінностей
Соціальна база	Маргінальні прошарки суспільства, працівники фізичної праці	Середній клас, науково-технічна інтелігенція, підприємці, керівники та управлінці, політичні діячі	Гуманітарна інтелігенція, діячі літератури, мистецтва, духовенство

Т. Резник та Ю. Резник у своїй типології життєвих стратегій спираються на аналіз особливостей соціального агента, на види його соціальних активностей та мотивацію. Автори виділяють три основні стратегії: благополуччя, успіху та самореалізації, кожна з яких має конкретні характеристики та притаманна певному соціальному класу. Так, для прикладу, стратегія благополуччя має споживацький характер і основною цінністю є стабільність, комфорт та набір певних соціальних благ. Основною рушійною силою даної стратегії є робітничий клас та маргінальні прошарки суспільства. Друга стратегія — це стратегія успіху, яка має характер досягнення. Дано стратегія більш орієнтована на компетентність, майстерність та визнання і є характерною для середнього класу, науково-технічної інтелігенції, підприємців та політичних діячів. Стратегія самореалізації, що має творчий характер та спрямована на пошук методів самореалізації особистості, її самовираження та самоствердження. Дано стратегія характерна для діячів мистецтва, культури, гуманітарної інтелігенції та духовенства.

Автори досить вдало, на нашу думку, виділили соціальні прошарки, відповідно до яких і будуються життєві стратегії. В даному аспекті можна звернутися також до піраміди потреб А. Маслоу, у якій найнижчим щаблем є фізіологічні потреби та потреби у безпеці, а найвищим — потреба у самореалізації. Відповідно найнижчі соціальні прошарки, як називають їх Т. Резник та Ю. Резник, «маргінальні прошарки суспільства», керуються більш базовими потребами, звідси і будують свої стратегії на основі стабільності у житті та благополуччя [5, с. 104]. Найвищі ж соціальні прошарки, на думку авторів, вже будують свої життєві стратегії відповідно до потреб самореалізації, котрі у піраміді потреб А. Маслоу є вершиною.

Варто також звернути увагу на підходи до вивчення поняття життєвих стратегій. К. Хорні вивчала особистісні стратегічні орієнтації в системі відносин «я — інші» як своєрідний рух. На думку автора, кожна людина ще з дитячого віці формує для себе три основні стратегії відносно інших людей для задоволення загальноприйнятих шаблонів і своїх інтересів:

1) «Рух до людей» — дана стратегія базується на понятті любові, а відповідно основною ціллю є заслужити цю любов;

2) «Рух проти людей» — цей рух передбачає дотримання стратегії виживання, тобто боротьба за існування є основним пусковим елементом життедіяльності людини;

3) «Рух від людей» — ця стратегія передбачає потреби людини у незалежності і недоторканності, що заперечує будь-які методи боротьби. Проте частіше за все такий рух виявляється в неможливості людини пристосуватися до навколишнього світу [11, с. 35–80].

Висновки та перспективи подальших наукових розробок. У сучасному українському суспільстві процеси трансформації характеризуються змінами всіх соціальних груп, формуванням нових соціальних зв'язків та призводять до суттєвих змін у соціальній структурі суспільства. Поряд із проблемою життєвих стратегій існує й поняття життєвих шансів людини. Поняття життєвого шансу включає у себе певні соціальні очікування людини щодо її статусу у суспільстві. Життєві шанси часто залежать від первинних умов, а саме: фінансового становища, доступу до інформації, наявності зв'язків, регіону тощо, що може породжувати соціальну нерівність.

Актуальною залишається проблема «відтоку мізків» за кордон. Тому вкрай необхідна модернізація та пошук нових каналів соціальної мобільності, наприклад, через активну громадську діяльність, середній бізнес тощо. Але для цього потрібен механізм, що забезпечує можливість функціонування кожного конкретного ліфту. За даними опитувань аналітичного центру CEDOS, у 2014–2015 роках близько 60 тисяч студентів з України навчається за кордоном. Найбільша кількість українських студентів є в Польщі, їх частка серед загальної кількості іноземних студентів становила 53 %. Проте дослідники зазначають, що можливість працевлаштуватися у країні, де студент навчається або планує навчатися, не впливає на їх рішення щодо навчання в іншій країні [12]. Відповідно студенти все ж планують повернутися на батьківщину і тому їх не дуже цікавлять перспективи на ринках праці країн призначення.

Ще одним проблемним аспектом є те, що малозабезпечені групи населення не мають шансів на швидке просування соціальними ліфтами. Навіть при наявності освіти, певних професійних навичок і соціальної активності, люди без достатнього фінансового забезпечення стикаються з проблемами у просуванні соціальними ліфтами, що й гальмує в подальшу розвиток їх життєвих стратегій та досягнення цілей. Відповідно для життєвих стратегій молодого населення України пусковим механізмом повинні бути й об'єктивні умови, і соціальна політика щодо державної підтримки молоді в різних сферах життедіяльності: економічній, політичній, соціальній, сімейній, освітній тощо.

Список використаних джерел і літератури

1. Thomas W., Znaniecki F. The Polish Peasant in Europe and America. Vol. 1. — Second edition. — N.Y., 1927.
2. Созонтов А. Основные жизненные стратегии российских студентов // Вестник МГУ. Сер. 14: Психология. — 2003. — № 3. — С. 16.
3. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни. — Москва: Мысль, 1991. — 299 с.
4. Васильева О. Изучение основных характеристик жизненной стратегии человека / О. С. Васильева, Е. А. Демченко // Вопросы психологии. — 2002. — № 4. — С. 74–85.
5. Резник Т. Жизненные стратегии личности : поиск альтернатив [Электронный ресурс] / Т. Е. Резник, Ю. М. Резник // Социс. — 1995. — № 4. — С. 100–105. — Режим доступа: http://www.ecsocman.edu.ru/images/pubs/2007/10/10/0000313488/001_Reznik_100–105.pdf
6. Злобіна О. Суспільна криза і життєві стратегії особистості / О. Злобіна, В. Тихонович — К. : Стилос, 2001. — 238 с.
7. Головаха Е. Сравнительные социологические исследования в познании современных социальных феноменов / Е. И. Головаха // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — 2010. — № 1–2. — С. 26–30.
8. Коваліско Н. Сучасне українське суспільство: стратифікаційний вимір великого міста: монографія / Н. В. Коваліско, Р. О. Савчинський. — Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. — 236 с.
9. Политология : энцикл. словарь / общ. ред. и сост. Ю. И. Аверьянов. — М. : Изд-во коммерч. ун-та, 1993. — С. 367.
10. Бабенко С. С. Социальный механизм постсоветской трансформации: обоснование концепции // Посткоммунистические трансформации: векторы, направления, содержание / под ред. О. Д. Купченко. — Харьков: Изд. центр Харьков. нац. университета им. В. Н. Каразина, 2004. — С. 253–274.
11. Хорни К. Наши внутренние конфликты / К. Хорни. — Москва: Академический проект, 2007. — 224 с.
12. Слободян О. Українські студенти за кордоном: скільки та чому? [Електронний ресурс] / О. Слободян, Є. Стадний // CEDOS. — 13 грудня 2016. — Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-skilky-ta-chomu>

References

1. Thomas W., Znaniecki F. The Polish Peasant in Europe and America. Vol. 1. — Second edition. N.Y., 1927.
2. Sozontov A. Osnovnye zhiznennye strategii rossijskikh studentov. — Moskva: Vestnik MGU. — Ser. 14. Psikhologiya, 2003. — № 3.
3. Abul'khanova-Slavskaya K. A. Strategiya zhizni. — Moskva: «Mysl», 1991. — 299s.
4. Vasil'eva O. Izuchenie osnovnykh kharakteristik zhiznennoj strategi cheloveka / O. S. Vasil'eva, E. A. Demchenko. // Voprosy psichologii. — 2002. — № 4. — S. 74–85
5. Reznik T. Zhiznennye strategii lichnosti : poisk al'ternativ [Elektronniy resurs] / T. E. Reznik, YU. M. Reznik // Sotsis. — 1995. — № 4. — S. 100–105. — Rezhim dostupu: http://www.ecsocman.edu.ru/images/pubs/2007/10/10/0000313488/001_Reznik_100–105.pdf
6. Zlobina O. Suspil'na kriza i zhittevi strategii osobistosti / O. Zlobina, V. Tikhonovich — K. : Stilos, 2001. — 238 s.
7. Golovakha E. Sravnitel'nye sotsiologicheskie issledovaniya v poznanii sovremenennykh sotsial'nykh fenomenov / E. I. Golovakha // Visnik Kiiv's'kogo natsional'nogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka. — 2010. — № 1–2. — S. 26–30.
8. Kovalisko N. Suchasne ukraїns'ke suspisl'tvo: stratifikatsijnyj vimir velikogo mista. Monografiya / N. V. Kovalisko, R. O. Savchins'kij. — L'viv: Vidavnichij tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2007. — 236 s.
9. Politologiya : ehntsikl. slovar' / obshh. red. isost. YU. I. Aver'yanov. — M. : Izd-vokommerch. un-ta, 1993. — S. 367.
10. Babenko S. Sotsial'nyj mekhanizm postsovetskoj transformatsii: obosnovanie kontsepsi / Postkommuunisticheskie transformatsii: vektry, napravleniya, soderzhanie / Pod red.

- O. D. Kutsenko. — KHar'kov: Izd. Tsentr KHar'kov. nats. Universiteta im. V. N. Karazina, 2004. — S. 253–274.
11. K. Horni K. Nashi vnutrennie konflikty / K. KHorni. — Moskva: Akademicheskij proekt, 2007. — 224 s.
12. Slobodyan O. Україns'ki student zakordonom: skil'ki ta chomu? [Elektronniy resurs] / O. Slobodyan, E. Stadnij // CEDOS. — vid 13 grudnya 2016. — Rezhim dostupu: <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-skilky-ta-chomu>

Стаття надійшла до редакції 15.09.2017

Сивохина К. И.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
исторический факультет, кафедра социологии
к. 79, д. 18 б, ул. Панча, г. Львов, 79020, Украина

**КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ ПОНЯТИЯ «ЖИЗНЕННЫЕ СТРАТЕГИИ»
В СОЦИОЛОГИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ**

Резюме

На основе анализа и систематизации научных исследований было охарактеризовано основные теоретические и методологические аспекты изучения понятия жизненные стратегии, понимание самого понятия жизненных стратегий, его виды и типы, классификация и подходы к изучению. Целью статьи является концептуализация понятия жизненные стратегии в социологическом дискурсе. Также в статье осуществлена попытка раскрыть основные характеристики жизненных стратегий молодого поколения и предложены к рассмотрению причины, которые влияют на развитие данных стратегий. Рассмотрена трактовка жизненных стратегий исследователей, которые относятся к разным историческим периодам и научным школам, что дало нам возможность более глубоко проанализировать концептуализацию понятия жизненные стратегии.

Ключевые слова: жизненные стратегии, стратегия, социальное неравенство.

Syvokhina K. I.

Lviv Ivana Franka National University, Faculty of History,
Sociology Department, Ap. 79, 18 b Pancha street, Lviv, 79020, Ukraine

CONCEPTUALIZATION OF «LIFE STRATEGIES» IN SOCIOLOGICAL DISCOURSE

Summary

This article represents some problems of advancement of life strategies in modern Ukrainian society. According to analysis and regimentation of scientific researches we characterized general theoretical and practical aspects of studying and understanding the concept of life strategies. The main goal of this article is conceptualization of life strategies in sociological discourse. Modern Ukrainian society is a specific area where different life strategies of people are developing. The challenge of developing life values, interests, necessities, orientations and priorities are studying in different humanitarian sciences with a lot of researches. But theoretical and practical foundations of life strategies are not so much researched.

Transformational process influenced on social structure of Ukrainian society and it didn't miss an attention for huge social groups. By the way, all this social groups have different social statuses, ways of behavior and developing of life strategies at all. That's why, to understand the meaning of life strategies in sociological discourse we need to contemplate their definitions, categorizations and different ways of contemplation. The term «life strategy» is using in different sciences: philosophy, political sciences, social psychology and in sociology in general. But even if this term is known for a long time, it needs to be more theoretical and practical researched. It is because we are living in modern society of social inequality, so we need to review the meaning of life strategies. In this article life strategies are also handled with different historical periods and scientific schools. This gave us opportunity to analyze conceptualization of life strategies more deeply and qualitative.

Key words: life strategies, strategies, social inequality.

Українською та російською мовами

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації:
серія КВ № 11464-337Р від 07.07.2006 р.

Вища атестаційна комісія України визнала журнал фаховим виданням
із соціологічних наук Постановами Президії ВАК України № 1-05/6
від 14 червня 2007 року та № 1-05/1 від 10 лютого 2010 р.

Міністерство освіти і науки України
визнало журнал фаховим виданням з соціології.
Наказ МОН України № 820 від 11.07.2016 р.

Затверджено до друку вченого радою
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Протокол № ____ від _____ 2017 р.

Тираж ____ прим. Зам. № 633 (139).

Адреса редколегії:
65082, м. Одеса, вул. Дворянська, 2
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Видавництво і друкарня «Астропрінт»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Tel.: (0482) 37-07-95, 37-24-26, 33-07-17, 37-14-25
astro_print@ukr.net
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.